

CHHARODI  
OGRH  
વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧૫૦/-

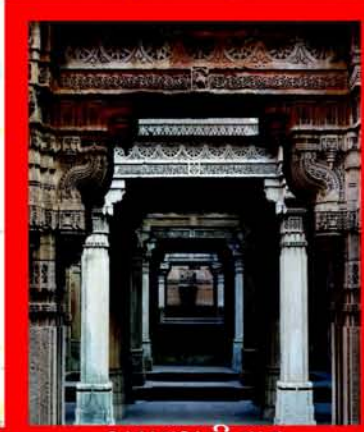
વર્ષ : ૪૨મું  
ઓગસ્ટ - ૨૦૧૭  
અંક : ૪૭૧

મંગલ મંદિર ● ઓગસ્ટ-૨૦૧૭ ● ૧  
(કુલ પાના : ૮૦)



# મંગલ મંદિર

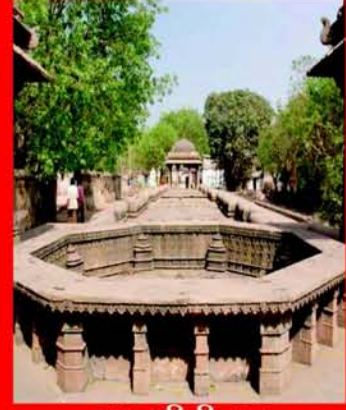
શ્રી કચ્છી જૈન સેવા સમાજ - અમદાવાદનું માસિક મુખપત્ર



અડાલજની વાવ



સીદિ સચદની જાળી



દાદા હરીની વાવ



હઠીસિંગ જૈન દેરાસર



ત્રણ દરવાજા (આજાદી સમયે)



કાંડરીયા તળાવ



એલિસબ્રીજ



જૂઝમા મસ્જીદ



ભદ્ર કિલ્લો (આજાદી સમયે)

: મુખ્ય કાર્યાલય :

શ્રી કચ્છી જૈન સેવા સમાજ - અમદાવાદ

માતુશ્રી સાકરબહેન સ્વજી મોરારજી લાલન (કોડાય-સુપ્રીમવાલા)

શ્રી કચ્છી જૈન ભવન

૪૩-૪૪, બ્રાહ્મણ મિત્રમંડળ સોસાયટી, પાલડી, એલિસબ્રીજ, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૬

ફોન : (079) 2657 8892, 2658 1501, 2657 9469 ફેક્સ : (079) 2658 2060

Email : kutchijainamd@gmail.com • Website : www.kutchijainahd.org



NAVNEET®

NAVNEET EDUCATION LIMITED

NAVNEET®

द्वारा प्रकाशित श्री 'यश राय'नां श्रेष्ठ प्रकाशनो



गोहक

# भाण नामावली

अर्थसहित नामो • राशि-परिचय • नामसंस्कारा महत्ता

किंमत : ₹ 80.00

गुण राती भाषामां

आरोग्यसक्षी प्रकाशनो

हिन्दी भाषा में



अमृतकण

## आमलां

(विस्तृत भाडितीसभर पुस्तक)

किंमत : ₹ 65.00

अमृतफल

## आँवला

(विस्तृत जानकारीयुक्त पुस्तक)

मूल्य : ₹ 60.00



कीर्ण पण प्रकाशना रोगनी दवा

## तुलसी

किंमत : ₹ 35.00

हर प्रकार के रोग की दवा

## तुलसी

मूल्य : ₹ 32.00



अमृत-औषध

## कुंवारपाठु

(Aloe Vera)

किंमत : ₹ 50.00

अमृत-औषधि

## ग्वारपाठा

(Aloe Vera)

(विस्तृत ज्ञान-प्रदत्त पुस्तक)

मूल्य : ₹ 40.00

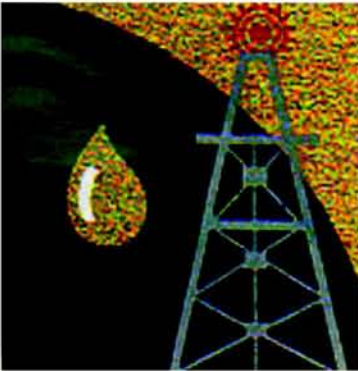


## Available on HIRE

- Gas Engine Driven Generators  
Range : 50 KVA to 10 Mega Watts
- Gas Engine Driven Gas Compressors  
Range : 10 HP to 8000 HP
- Oil & Gas Processing Equipments Readily Available
- Work Over Rig 100 Ton, 50 Ton & 30 Ton Capacity
- 120 kg/cm<sup>2</sup> Air Compressors

## We Provide

- Complete equipment Readily Available
- Spare Parts
- Operation & Maintenance
- Engineering Consultancy



### Corporate Office :

### Deep Industries Limited

6th Floor, N.G. Tower, Opp. Fun Republic Cinema,  
S.G. Highway, Ahmedabad - 380 015.

Tel # 91-79-26862076/78

Fax # 91-79-26862077

### Registered Office :

### Deep Industries Limited

Opp. Suryanarayan Bunglows,  
State Highway, Motera,  
Dist. Gandhinagar.

Phone # 91-79-27571128

Fax # 91-79-27502464

Email [info@deepindustries.com](mailto:info@deepindustries.com)



AN ISO 9001 - 2000 COMPANY

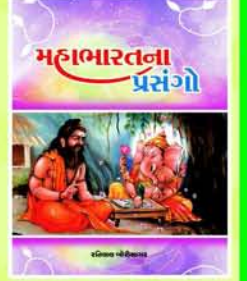




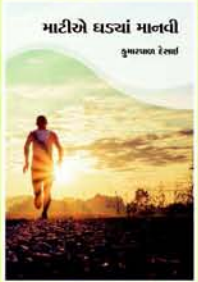
# બાળકો-કિશોરોના બહુમુખી વ્યક્તિત્વ-ઘડતર માટે આનાથી ચઢિયાતાં પુસ્તકો તમને નહિ મળે !



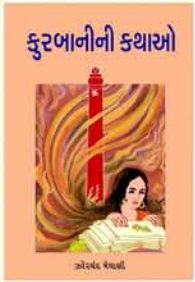
પ્રસંગકથાઓ (પુ. 5) ધૂમકેતુ 250  
જીવનઘડતરની વાતો (પુ. 4) ધૂમકેતુ 120  
અરેબિયન નાઈટ્સ  
સાહસકથાઓ (પુ. 5) અનુ. રમણલાલ સોની 250  
રહસ્યકથાઓ (પુ. 5) અનુ. રમણલાલ સોની 250  
હાસ્યકથાઓ (પુ. 5) અનુ. રમણલાલ સોની 250



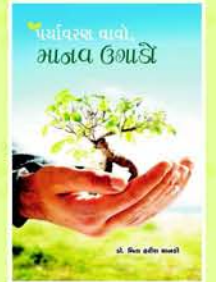
મહાભારતના પ્રસંગો રતિલાલ બોરીસાગર 250  
જાપાનની શ્રેષ્ઠ બાળવાર્તાઓ યશવંત મહેતા 120  
મોટા જ્યારે હતા નાના (પુ. 5) યશવંત મહેતા 375  
નોલેજ ગાર્ડન હેમેન ભટ્ટ 150  
જિજ્ઞાસા અને કૌતુક (પુ. 5) હરસુખ થાનકી 200  
અમૃતની પરબ (પુ. 5) દેવીબહેન મહેતા 200  
ટોલ્સટોયની બોધકથાઓ અનુ. હસુ યાજ્ઞિક 75  
કુરબાનીની કથાઓ ઝવેરચંદ મેઘાણી 30  
દાદાજીની વાતો ઝવેરચંદ મેઘાણી 80  
કિશોરકથાઓ (ભા. 1થી 4) ગિજુભાઈ બધેકા 120



શેરલોક હોમ્સ (પુ. 5) લે. સર આર્થર કોનન ડોઈલી 900  
1. નીલમણિ અને બીજી વાતો અનુ. રમણલાલ સોની 180  
2. વાગદત્તા અને બીજી વાતો અનુ. રમણલાલ સોની 180  
3. ફાંસલો અને બીજી વાતો અનુ. રમણલાલ સોની 180  
4. સોનેરી ચશ્માં અને બીજી વાતો અનુ. રમણલાલ સોની 180  
5. છટકું અને બીજી વાતો અનુ. રમણલાલ સોની 180



પર્યાવરણ વાવો, માનવ ઉગાડો મીતા હરીશ થાનકી 140  
અલીબાબા અને ચાલીસ ચોર સત્યમ્ 90  
જીવી જાણનારા ડૉ. કુમારપાળ દેસાઈ 150  
માટીએ ઘડ્યાં માનવી ડૉ. કુમારપાળ દેસાઈ 150  
વાતોમાં બોધ સર પ્રભાશંકર પટ્ટણી 90



**ગૂર્જર**  
ગ્રંથરત્ન  
કાર્યાલય

## ગૂર્જર સાહિત્યભવન

રતનપોળનાકા સામે, ગાંધી માર્ગ, અમદાવાદ - 380 001

ફોન : 079-22144663.

e-mail : goorjar@yahoo.com

## ગૂર્જર સાહિત્ય પ્રકાશન

102, લેન્ડમાર્ક બિલ્ડિંગ, ટાઇટેનિયમ સિટીસેન્ટર પાસે, સીમા હોલની સામે,

100 ફૂટ રોડ, પ્રહલાદનગર, અમદાવાદ-15 ફોન : 26934340, મો. 9825268759

ઈમેલ : gurjarprakashan@gmail.com



શ્રી કચ્છી જૈન સેવા સમાજ - અમદાવાદના  
“પદાધિકારીશ્રીઓ”

### મેનેજિંગ ટ્રસ્ટી

શ્રી પ્રતાપ નારાયણ દંડ  
ઘર : ૦૭૯- ૨૬૪૦૫૦૪૭ મો. ૯૪૨૬૭ ૨૫૬૧૯

### ઉપપ્રમુખ-૧

શ્રી મનુભાઈ ગોવિંદલાલ શાહ  
ઘર : ૨૬૪૪ ૬૪૧૩, ઓ. ૨૬૪૦ ૧૧૫૦  
મો. ૯૮૨૫૦ ૩૧૫૨૮

### ઉપપ્રમુખ-૨

શ્રી શાંતિલાલ મુળજી સાવલા  
ઘર : (૦૨૭૧૭) ૨૩૪૪૫૫ મો. ૯૮૨૫૦ ૪૮૬૪૫

### માનદ મંત્રી

શ્રી કાંતિલાલ રામજી શાહ  
ઘર : ૨૬૪૨૩૮૯૫, ઓ. : ૨૫૮૯૪૫૫૬/૨૫૮૩૩૮૯૮  
મો. ૯૩૨૮૦ ૦૧૧૪૦

### સહમંત્રી

શ્રી હસમુખ બાબુભાઈ શાહ (ખાંડવાલા)  
ઘર : ૨૬૬૦૩૪૫૮, ઓ. : ૨૬૬૦૫૪૫૩  
મો. ૯૮૨૫૦ ૪૦૬૬૬

### ખજાનચી

શ્રી ચંદ્રકાંત દામજી શાહ  
ઘર : ૨૬૬૦૫૨૨૫

### સહ ખજાનચી

શ્રી રમણિકલાલ કુંવરજી ગોસર  
ઘર : ૨૬૬૫૦૨૯૯, મો. ૯૪૨૮૩ ૫૧૩૭૦

### શ્રી કચ્છી વિશ્રામ ગૃહનું સરનામું :

શ્રી કચ્છી જૈન સેવા સમાજ - અમદાવાદ  
સંચાલિત  
શ્રી કચ્છી વિશ્રામ ગૃહ  
અરિહંતનગર દેરાસરની સામે,  
ગાંધી વિદ્યાલયની ગલીમાં, રચના સ્કૂલની પાછળ,  
રાજસ્થાન હોસ્પિટલ પાસે, શાહીબાગ,  
અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૪.  
ફોન : ૦૭૯-૨૨૮૮૪૫૪૭

### સેવા ભવનનું સરનામું :

શ્રી કચ્છી જૈન સેવા સમાજ - અમદાવાદ સંચાલિત  
માતૃશ્રી કંકુબહેન કાનજીભાઈ રવજી (નાની ખાખરાલા) સેવા  
ભવન, એસ. ટી સ્ટેન્ડ પાસે,  
સત્કાર ગેસ્ટ હાઉસની સામે, રંગનાથપુરા,  
અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૨૨. ફોન : ૦૭૯-૨૫૪૬૧૨૭૦

‘મંગલ મંદિર’ના અંકો સમાજની વેબસાઇટ

[www.kutchhijainahd.org](http://www.kutchhijainahd.org)

ઉપર... ઉપરાંત...

[www.hellokutchis.com](http://www.hellokutchis.com)

ઉપર વાંચી શકાય છે.

### શિક્ષણ ચિંતન

- શિક્ષક હૃદયથી પોતાની ફરજ નહીં બજાવે તો  
ગુણવત્તા ક્યારેય વધવાની નથી ..... પૂ. મોરારિભાણુ ..... ૩૩
- જરૂર છે : વાલીઓ ખરી ભૂમિકા ભજવે ..... મનસુખ સલા ..... ૩૪

### મંથન

- હું એનું મોહું પણ જોવા માંગતો નથી ..... ફાધર વર્ગીસ પોલ ..... ૩૭

### તીર્થ યાત્રા

- પરમધામ : અમરનાથની ગુફા ..... સંકલિત ..... ૩૮

### પ્રતિભા વંદના

- ટોલ્સ્ટોયનો ગૃહત્યાગ ..... મોહનલાલ પટેલ ..... ૪૨

### મુલાકાત

- સાહિત્ય એટલે જીવનનો કાર્ડિયોગ્રામ :  
ડૉ. કેશુભાઈ દેસાઈ ..... કિરણ ચાંપાનેરી ‘સેતુ’ ..... ૪૭

### અવલોકન

- વિદુરજીને શૂદ્ર કહી શકાય કે નહીં? ..... રઘુવીર ચૌધરી ..... ૪૮

### આરોગ્ય

- ચિત્તભ્રમ બીમારી : સારવાર ..... ડૉ. મણિલાલ ગડા, ડૉ. દિપ્તી શાહ ..... ૫૦
- સાઠ પછીનું સ્વાસ્થ્ય - (૭) :  
વધતી ઉંમર અને ઈન્દ્રિયો - સ્વાદ અને ગંધ ..... હરેશ ધોળકિયા ..... ૫૨
- સ્વસ્થ શરીર માટે જરૂરી પ્રાણાયામ ..... મહાવીરસિંહ શેખાવત ..... ૫૪
- વજન ઘટાડવા અને હૃદયરોગ અટકાવવા શું કરવું જોઈએ? ..... ડૉ. રમેશ આઈ. કાપડિયા ..... ૫૬

### હાસ્ય

- તમે હાસ્યલેખિકા કેમ બન્યા? ..... ડૉ. નલિની ગણાગ્રા ..... ૫૭

### નિયમિત વિભાગો

- બાલુડેં જ્યું ગાલિયું ..... ગુલાબચંદ ધારશી રાંભિયા ..... ૫૮
- આંજો કાગર ..... ૬૦
- અન્ય સંસ્થાઓના સમાચાર ..... ૬૧
- જાણવા જેવું ..... સંકલન : રજનીકાંત પારેખ ..... ૬૨
- Nano Nine શબ્દ રમત-૧૩૧ ..... સંકલન : રજનીકાંત પારેખ ..... ૬૩
- Nano Nine Sudoku (ક્રમાંક : ૧૦૮૮) ..... સંકલન : રજનીકાંત પારેખ ..... ૬૫
- વલોવતન ..... સંકલન : દિનેશચંદ્ર જગજીવન શાહ ..... ૬૭
- સમાજ દર્પણ ..... ૬૮
- સંસ્થા સમાચાર ..... ૭૦
- ઊડતી નજરે ..... ૭૬









## ધારાવાહિક તવલકથા

### છોરાંવછોઘ - (૧૦)

હંસરાજ સાંખલા

#### નાની બેબી પર ગુસ્સો કાઢ્યો

ચોથી દીકરીના જન્મ પછી રતન દીકરીયુંથી છુપાઈને વારંવાર રડી હતી. આ વખતે તો એને એમ જ હતું દીકરો જ આવશે. પણ ભગવાને હામે ન જોયું. ને દીકરી જ આવી.

શરૂઆતમાં નાની દીકરી (કોકિલા) પર રતન ક્યારેક ગુસ્સો પણ કરતી. એક વખત રતનને ગુસ્સો આવતાં ત્રણ માસની દીકરીને ગુસ્સાના ભાવાવેશમાં એનાથી લપણ (= લપડાક) પણ મરાઈ ગઈ. બેબી તો રડી જ, પછી પોતે પણ ખૂબ રડી. ખૂબ રડી, ખૂબ રડી.

એને પોતાના વર્તન બદલ ખૂબ પસ્તાવો થયો. ‘આમાં આ બિચારીનો શું વાંક? ને મારો કે એનોય શું વાંક? છોરાં તાં ભગવાનની માયા હે. ઈ બધું એના હાથમાં હે. આવી હે તો એનું નસીબ લૈને આવી હેને? જઘ્ધી તું એવું કાં વિચારોરી? કોણ કેરું, વધુ દીકરીયુંવાળાં દુઃખી હોય? કોણ કેરું. એના માબાપને તકલીફું થાયરીયું? જુઓને ઓલ્યા પટેલવાળા જેન્તીભાઈને સાત દીકરીયું ને એક દીકરો હે તોય જલસા જ હેને એને. ને રાજાલ લાગી પડી હે ઉલટું એની મા એવું કેતાં’તાં આ બધું ઈ છોરીયુંના નસીબનું હે. અમારે ઘરે છોરીયુયે આવતી ગ્યું ને ભગવાન ડાળ (ડાળ નમાવવી = મહેરબાની કરવી) વધારે નમાવતા ગ્યા. વળી ઈતાં એમ કેતાં’તાં પોત્રો આવ્યો ઈ અમારાં નસીબનો તાં ઠીક પણ સાત બોનુના નસીબે આયો હે. નૈ તો ભગવાને અમને પેલે ખોળે જ પોત્રો ન દીધો હોત?”

રતન આ રીતે સાંભળેલી વાતો યાદ કરીને મન મનાવતી, આશ્વાસન લેતી ને સંતોષ માનતી. આ બાજુ બારેથી મણિલાલના કાગળ પત્ર નહીં ને હાલ હમાચારેય નહીં. આ બધું યાદ આવતું ત્યારે એ અકળાઈ જતી ને એને ગુસ્સો આવી જતો. પેલા (છેલા) બનાવ પછી એણે દીકરીયું ને મારવા પર કાબૂ કરી લીધો. છતાં એનાથી આંખો બતાવાઈ જતી ને ડહી (= ગુસ્સાવાળી હાંક) પણ દઈ દેતી.

ક્યારેક એને કોધ આવતો ત્યારે નાની બેબીને ડહી દઈ. લાલ આંખ બતાવતી ત્યારે કોણ જાણે કેમ એનાથી ગભરાઈ જતી. ચપ ચડાવીને રડવા મંડી જતી. રતનને નવાઈ લાગતી. આટલી નેનકડીનેય મારા મનમાં ખાર (ખરાબ લાગણી) હે ઈ એને કોણ કેતું હશે?

ક્યારેક અકળામણથી ભરાઈ ગયેલું હૈયું, રતન નાનબાઈ સિવાય ક્યાં હળવું કરે! રોજ રાત્રે પરવારીને આંગણામાં ઓટલે બેસી બંને બહેનપણીયું દિલની વાતો કત્યું.

રતનને આજે કંટ્રોલ (સસ્તા અનાજની દુકાનનું રાશન) લેવા જવું હતું, પણ ક્યાંયથી પૈસાનો વેત ન પડ્યો. એને ચિંતા હતી કંટ્રોલ જતો રહેશે તો? એ અકળાઈ ગઈ હતી ત્યાં નાની બેબી રડવા લાગી એને ઘોડિયામાં નાખી હિંચોળવા લાગી. એ સૂઈ જાય તો ક્યાંકથી ઉછીના પૈસા લૈ ને કંટ્રોલ લઈ આવું - ઘણીવાર હિંચોળવા છતાં તે છાની નોતી રહેતી.

પૈસાની ભીડ અને અન્ય ઘણી બાબતોની અકળામણને લઈને તેને કોધ આવી ગયો ને કોધાવેશમાં આવી રોતી બેબીને હાથમાં લઈ ખોળામાં નાખી મારવા લાગી. ઈ હાહ બાણી ગઈ. (શ્વાસ લઈ ગઈ) તોય એ છંછોડતી ને મારતી હતી ને ગુસ્સામાં જઘ્ધી, મુઈ, રાંડ, મરતી કાં નથી એમ એના માટે જેમ તેમ બોલ્યે જતીતી.

મોટી દીકરી જ્યોતિએ આ જોયું. એ દોડતી આવી. એની માના હાથમાંથી બેબી કોકિલાને ઝટી (ઝટી લેવું = બળજબરીથી આંચકી લેવું) લીધી. “બાઈ આ શું કરોરી? તને ભાન નથી કે શું? મારા બાપના ખાર (ખાર કાઢવા = ગુસ્સો ઉતારવો) કોકીમાંથી કાં કાઢો રી? જો તને અમે દીકરીયું ભારે પડતીયું હૈયે તો પાઈ દે અમને માંકડની દવા. એટલે તુયે છૂટે ને મારા બાપે છૂટે.” કહી રોતી કોકીને લઈ એ આંગણામાં ડેલીની બાજુમાં કમાડ પાસે ઊભી રહી. એ રોતી નાની બહેનને મનાવવા લાગી.

નાની બેબી મારથી હડકે ચડી ગઈ હતી. એને છાની રાખવા પ્રયત્ન કરતી જ્યોતિ પણ રોઈ પડી. મરઘાંમા અને એ સાસુ-વહુ આજે ઘેર ન’તાં. નહિ તો મરઘાંમાંની બીકમાં રતન છોરીયુંને મારતી નહીં. પહેલાં એક બે વખત છોરીયુંને વઢતી રતનને એ વઢ્યાં હતાં.

રતનનો ગુસ્સો ઠંડો પડ્યો. આજે ફરી એને પસ્તાવો થયો. કોકીને મનાવતી ને પોતાનાં આંસુ લૂછતી જ્યોતિને એણે કમાડની આડમાંથી જોઈ એ પણ પોતાના આંસુ ન રોકી શકી.

(અનુસંધાન : જુઓ પાના નં.-૧૭ ઉપર)

**કચ્છ વિશેષ**

**આજથી ૮૦ વર્ષ પહેલાંનો રાજશાહીના ભુજનો સાતમ-આઠમનો મેળો કેવો હતો?**

**ડૉ. મિહિર એમ. વોરા**

આજથી ૮૦ વર્ષ પહેલાંનો રાજશાહીના ભુજનો આ સાતમ-આઠમનો મેળો કેવો હતો તે જાણવું રસપ્રદ બની રહેશે. કચ્છમાં હવે મેળાઓનો માહોલ જામશે ત્યારે કચ્છના મેળાઓ વિષે જાણવું જરૂરી છે. કિલ્લેબંધ શહેર ભુજમાં દર વર્ષે જન્માષ્ટમીના બે દિવસ માટે યોજાતા પ્રણાલીગત મેળાનું ખૂબ મહત્ત્વ છે. રાજ્યના એક સૌથી બેનમુન નૈર્સિંગક લેન્ડસ્કેપ વચ્ચે યોજાતો આ મેળો માણવા છેક વિદેશોમાં સ્થાયી થયેલા કચ્છીઓ પણ ભુજ આવી પહોંચે છે. શહેરના મહાદેવ નાકા બહાર, હમીરસર તળાવની પશ્ચાદભૂમાં યોજાતો આ મેળો મહાદેવ નાકાથી શરૂ થઈ છેક ખેંગારબાગ સુધીના વિસ્તાર સુધી ભરાય છે. વચ્ચે આલપનાહગઢ, જૂનું બેન્ડસ્ટેન્ડ, રાજેન્દ્રબાગ, વિજયરાજજી લાઈબ્રેરી અને છેક શરદબાગ સુધીનો વિસ્તાર મેળા દરમ્યાન માનવ મહેરામણથી ઊમટે છે. તેમાંય જો ભુજનું હમીરસર તળાવ છલકાય તો મેળાની રોનકમાં ચાર ચાંદ લાગે છે. આ મેળો ભુજ ખાતેના હમીરસર તળાવના કાંઠે રાજશાહીના વખતથી યોજાતો રહ્યો છે અને આજે પણ આ મેળાની લોકપ્રિયતા અપ્રતિમ બની રહેવા પામી છે. આજે ભલે રાજશાહી યુગ રહ્યો નથી પરંતુ આ મેળાની મજા માણવા કચ્છના ગામડે ગામડેથી લોકો મેળામાં મહાલવા આવી પહોંચે છે. રાજશાહીના સમયે ભુજના દરબારગઢ સ્થિત આઈના મહેલથી કચ્છના મહારાવ ખાસ અસવારીમાં નીકળતા. જે અસવારી દરબારગઢ ચોક, પાળેશ્વર ચોક અને મહાદેવ ગેટ થઈને હમીરસરના કાંઠે પહોંચતી. સત્યનારાયણ ભગવાનના મંદિર પાસે આજે જ્યાં રામધૂન છે ત્યાં એ સમયે એક બેન્ડસ્ટેન્ડ હતું જ્યાં મેળા દરમ્યાન યુરોપિયન શૈલીની બેન્ડપાર્ટી સંગીતના સૂરો રેલાવતી. શીતળા સાતમના દિવસે કચ્છનો રાજવી પરિવાર હમીરસર પાસે આવેલા શીતળા માતાજીના મંદિરે દર્શન કરવા શણગારેલા બળદગાડામાં જતા અને સાથે-સાથે કલ્યાણેશ્વર મહાદેવના મંદિરે પણ અવશ્ય દર્શન કરતા. આઠમના દિવસે જોગાનુજોગ કચ્છના મહારાવ વિજયરાજજીનો જન્મદિવસ હોવાથી મેળાની અનોખી ઉજવણી કરવામાં આવતી. આઠમના દિવસે બપોર બાદ આઈના મહેલથી અંબાડી પર સવારી નીકળતી. આ અસવારીમાં બજાણિયા, સાત હાથી, ૧૨ કોતલ (શણગારેલા ઘોડા) અને મિલિટરી બ્રાશબેન્ડ વગાડતા કિશ્ચિયનો જોડાતા. આ બેન્ડપાર્ટીમાં બેગપાઈપરનો પણ ભરપૂર ઉપયોગ થતો અને જાણે ભુજ થોડા સમય માટે લંડનની શેરીમાં પરિવિતત થઈ જતું. આ અસવારી શહેરના હમીરસર કાંઠે આવેલા આલપનાહગઢ પાસે પહોંચતી ત્યારે ૧૯ તોપની સલામી આપવામાં આવતી. સાતમ-આઠમના દિવસે કચ્છની તમામ શાળાઓ અને સરકારી કચેરીઓમાં

રજા રાખવામાં આવતી. આઠમના દિવસે કચ્છ રાજવી પરિવારની રાણીઓ વૈષ્ણવ સંપ્રદાયના મંદિરોમાં દર્શન કરવા જતી હતી. તો રાજવી પરિવારના મહેલોમાં પણ શાસ્ત્રોક્તવિધિ પૂર્વક પૂજનવિધિ કરવામાં આવતી. શહેરના હમીરસર તળાવના કાંઠે ભરાતો લોકમેળો સવારથી ભરાતો અને આ મેળામાં ક્રમાંગર જાતિના લોકો લાકડાના રમકડાં વહેંચતા. તો ફળફળાદિમાં ચકોતરા, ચીભડાં, કાળીગા, બદામ જેવા ફળો વહેંચતા. તો ગોસ્વામી જાતિના લોકો ટોપરાપાક, ફરાળી ચેવડો અને બટાટાની જાળીવાળી વેફર, ખારી સીંગ જેવી ખાણીપીણીની વસ્તુઓ વહેંચતા. આનંદ લહેરીની ટૂટીફૂટી ખૂબ વખણાતી જે આજે પણ જોવા મળે છે. પણ ભાવમાં અને તેના કદમાં જમીન આસમાનનો ફરક છે. આજે પણ કેસરી ટોપીવાળા બાવાજીઓની ટોપરાપાક, ફરાળી ચેવડો અને બટાટાની જાળીવાળી વેફર બનાવવામાં બોલબાલા છે. તે વખતે લોકોના મનોરંજન માટે આધુનિક જમાનાના ચગડોળ ન હતા પણ ફજેત ફાળકા જેવા સાધનો હતા. આ મેળાની મજા માણવા લોકો બળદગાડાં અને ઊંટ ગાડી મારફતે હમીરસર કાંઠે આવતા. જોકે રાજશાહીના જમાનામાં આ મેળો મહાદેવ નાકાથી શરૂ કરીને કલ્યાણેશ્વર મહાદેવના મંદિર સુધી ભરાતો. આમ હવે આ મેળાનો છેક ખેંગારબાગ ગાયત્રી મંદિર સુધી વિસ્તાર થવા પામ્યો છે. આમ આ બે દિવસનો મેળો દેશ વિદેશમાં રહેતા તમામ કચ્છી લોકો માટે કાયમનું સંભારણું બની રહે છે અને તેમાં જો ભુજનું પ્રિય હમીરસર તળાવ જો આખું ભરેલું હોય તો તો આખો મેળો યાદગાર બની જાય છે. મિત્રો, તે વખતે કોઈ વાહનના સાધનો ન હતા, છતા પણ માણસો આરામથી મેળામાં ભાગ લેતા. જ્યારે આજે મેળામાં આજુબાજુ માણસની જગ્યાએ વાહનોની કતારો જોવા મળે છે... આ ફરક તે વખતના અને આજના મેળામાં જોવા મળે છે. તે વખતે ચોરીચકારીનો ભય નો'તો અને સ્ત્રીઓની આમન્યા જળવાતી. જે આજે અફસોસ સાથે કહેવું પડે છે કે આજે જળવાતી નથી. તે વખતે મોંઘવારી નહોતી. જ્યારે આજે મોંઘવારી સાથે મેળો જોવા મળે છે. તે વખતે સ્વયં શિસ્ત હતી જે આજે જોવા નથી મળતી. આમ છતા પણ મેળો એ મેળો. એ હાલો મેળો! ભુજના સાતમ આઠમના મેળામાં... કાશ, મારી પાસે ટાઈમ મશીન હોત તો હું જરૂર ૮૦ વર્ષ પહેલાના મેળામાં પહોંચી જાત... તો આવો કચ્છમાં મેળા માણવા.

*ખરેખર, કચ્છ નહીં દેખા તો કુછ નહીં દેખા.*

*સહૃદય આભાર : વૃતાંક વૈદ્ય*

*voramihirm@yahoo.com*

## કચ્છી કથા

# લાખો અને રાણો

સ્વામી સચ્ચિદાનંદ

શૂરાતન ઉછાળા મારતો ફુવારો હોય છે. પ્રસંગ મળતાં જ તે સ્વયંભૂ ઊછળી આવે છે. કેટલીક વાર તો પ્રસંગ ન હોય તો વગર પ્રસંગનો પ્રસંગ ઊભો કરીને પણ શૂરાતન ઊછળી આવતું હોય છે. ઊછળતા શૂરાતનને નિયંત્રણમાં રાખવાનું કામ ડહાપણ કરે છે. પણ જો ડહાપણ હોય જ નહીં અને માત્ર શૂરાતન જ હોય, તો શૂરાતન નિયંત્રણ વિનાનું થઈ જતું હોય છે. ડહાપણ વિનાના શૂરાતનની પ્રથમ નિશાની વારંવાર શરતો લગાવવી તે છે. ડહા માણસ શરતો ન લગાવે, પણ કદાચ લગાવે તો પૂરી કરી શકાય તેવી જ લગાવે. ડહાપણ વિનાના લોકો ઊછળતા પરાક્રમવાળા હોય તો ગમે તેવી અસંભવિત શરતો લગાવે અને તેને પૂરી કરવા ઇતિહાસ રચી નાખે, જેમાં કશો સાર ન હોય.

ત્યારે જામ લાખો કચ્છ-કેરાકોટમાં સત્તા ભોગવે અને થરપારકરનો રાણો ચાંદ ઉમરકોટમાં સત્તા ભોગવે. રાણો ચાંદ શિવભક્ત હોવાથી શિવજીની પૂજા માટે તેણે સરસ બાગ લગાવેલો. ઈશ્વરની સાકાર મૂર્તિપૂજા સામગ્રીથી થતી હોય છે. નિરાકારને સામગ્રીની જરૂર રહે નહીં. સામગ્રીપૂજામાં અનેક લોકોને રોજ મળતી હોય છે, જ્યારે નિરાકાર પૂજામાં રોજ પેદા થતી નથી. કેટલાય માળી રોકીને રાણા ચાંદે ઉમરકોટમાં સુંદર બાગ લગાવ્યો હતો. એક તરફ તે શિવપૂજામાં પુષ્પો પૂરાં પાડતો, તો બીજી તરફ તે ઉમરકોટનું સુંદર આકર્ષણ પણ થઈ જતો. નગરવાસીઓ આ બાગમાં આનંદ-પ્રમોદ માટે પણ આવતા અને ચોખ્ખી - તાજી હવાનો અનુભવ કરતાં. પ્રત્યેક નગરમાં થોડાં આનંદ-પ્રમોદનાં પણ સ્થાનો હોવાં જરૂરી છે. જો તે ન હોય તો નગર અધૂરું ગણાય.

હવે બન્યું એવું કે જામ લાખાને એક રોઝડી ઘોડી હતી. ઘોડીઓની અનેક જાતોમાંથી રોઝડી ઘોડી તેના વેગ માટે બહુ પ્રખ્યાત. પવનવેગે દોડતી અને કૂદકા ભરતી આ ઘોડી કોઈને પહોંચવા ન દે. આ ઘોડીને કુમળી કળીઓ ખાવાની આદત. મોંઘાં વાહનોનો નિભાવપર્ચ પણ મોંઘો હોય. મોંઘાં વાહનો ગૌરવ તો આપે, પણ તેમને નિભાવવામાં ભલભલાનું ઘર ધોઈ નાખે. કેટલાક સામાન્ય માણસો શ્રીમંતોની દેખાદેખી મોંઘાં વાહન લઈ આવે અને પછી તેમને નિભાવવામાં જ ધોવાઈ જાય.

જામ લાખાની રોઝડી ઘોડી રાત પડે અને અશ્વશાળામાંથી બહાર નીકળે અને વાયુવેગે ઉમરકોટના બાગમાં પહોંચી જાય, આખા બાગની કુમળી કળીઓ ચરી ખાય. પ્રત્યેક કળીને ફૂલ થવાનો અધિકાર છે. ફૂલ થતાં પહેલાં જ જો કોઈ તેને તોડી

દે કે ચૂંથી નાંખે તો તે મહાપાપી કહેવાય. સ્ત્રી ફૂલ છે અને તેની કન્યા-અવસ્થા કળી છે. કળીને આપણે કુમારિકા કહીએ છીએ. તેને બ્રાહ્મણ કરતાં પણ વધુ પવિત્ર માનીએ છીએ. તેથી આપણે કુંવાસીઓને પૂજીએ તથા જમાડીએ છીએ. એક કુંવાસીને અગિયાર બ્રાહ્મણ કરતાં પણ વધુ પવિત્ર માનવામાં આવે છે. કુંવાસીની કોઈ નાત-જાત જોવાતી નથી. કુંવાસીની આટલી પૂજ્યતા અને પવિત્રતા તેના શિયળના કારણે હોય છે. કુંવાસીનું શિયળ માતા-પિતા-પરિવાર સાચવે, ગામ સાચવે, સમાજ સાચવે, રાજ્ય સાચવે. શિયળ જ તેનું ફિલામેન્ટ કહેવાય. કાળીકલૂટી પણ શિયળવાળી કુંવાસી, રૂપરૂપનો અંબાર પણ શિયળ વિનાની અવિવાહિત કુમારી કરતાં ઘણી પવિત્ર અને પૂજ્ય ગણાય. રૂપ વિનાનું હોય તો પણ શિયળ પૂજાય, પણ શિયળ વિનાનું રૂપ ગમે તેટલું દિવ્ય હોય તો તેને પૂજાય નહીં, બહુબહુ તો તેને નાયમુજરાના કામમાં લેવાય કે કોઠામાં બેસાડાય. કળીઓને સાચવે અને તેમને પૂરેપૂરી વિકસવાનો મોકો આપે તેને માળી - બાગબાન કહેવાય. કળીઓને ન સૂંઘાય, ફૂલને સૂંઘાય.

પણ જામ લાખાની રોઝડી ઘોડીને તો કળીઓ ખાવાની જ ટેવ પડી ગઈ હતી. તેણે રાણા ચાંદનો બાગ ઉજ્જડ કરી નાખ્યો. આને ભેલાણ કહેવાય. ભેલાણનું મહાપાપ ભારતમાં મોટા પ્રમાણમાં ચાલતું રહે છે. અહીં ભેલાણ કરીને ખેતરોનાં ખેતરો ઉજ્જડ કરી નાખનારા લોકો પણ વસે છે. ભેલાણથી જ જેની આજીવિકા ચાલતી હોય તેની પાસે ઉચ્ચ ખાનદાનીની અપેક્ષા રખાય નહીં. રાણાએ પોતાના બાગને ઉજ્જડ થતો અટકાવવા ઘણા પ્રયત્નો કર્યા, પણ બધું વ્યર્થ. બરાબર શિવપૂજા ન થતી હોવાથી રાણો દુઃખી હતો. ભક્તોની ભક્તિમાં અવરોધ થાય તો તેને મહાવ્યથા થાય. ડહા માણસે કદી પણ કોઈની ભક્તિમાં અવરોધ કરવો નહીં. બધું આપણી દૃષ્ટિથી જ સત્ય નથી મનાતું. લોકોને પણ પોતપોતાની દૃષ્ટિ હોય છે. તેમાં પણ શ્રદ્ધા અને પ્રેમમાં તો બુધ્ધિ કરતાં ભાવનાની જ પ્રધાનતા હોય છે. કોરા તાર્કિકો કદી ઉપાસના કરી શકતા નથી. એક ભક્ત પૂરા ભાવથી જ્યારે પોતાના ભગવાનને પુષ્પ ચઢાવે છે ત્યારે તેને જે આનંદ થાય છે તેને તાર્કિક સમજી શકે નહીં.

રાણાએ શિવને પ્રાર્થના કરી : ‘પ્રભો! મારો બાગ બચાવો.’ તેની પ્રાર્થના સફળ થઈ. તે જ દિવસે ઘોડા વેચનારા આવ્યા તેમાંથી એક રોઝડો ઘોડો રાણાએ ખરીદી લીધો.



રોજના નિયમ પ્રમાણે રાત્રે ઘોડી આવી અને મન મૂકીને કળીઓ ખાવા મંડી અને જેવી દીવાલ કૂદીને કચ્છ જવા ભાગી કે તરત જ રાણાએ પોતાનો ઘોડો તેની પાછળ છોડી દીધો. ઘોડી આખી રાત દોડી, પણ ઘોડાને આંબવા ન દીધો. રાણો પણ ભાન ભૂલીને પાછળ ને પાછળ દોડતો રહ્યો. સવારે ઘોડી કચ્છ-કેરાકોટ પહોંચી, પણ દરવાજો બંધ હોવાથી ઊભી રહી. થોડી જ વારમાં રાણા ચાંદનો ઘોડો પણ પહોંચ્યો. પણ આ શું? ઘોડી ચક્કર ખાઈને ધબ દઈને નીચે પછડાઈ અને તેના પ્રાણ નીકળી ગયા. સ્ત્રી એ સ્ત્રી જ કહેવાય. પુરુષ જેટલી ખડતલતા તેનામાં ન હોય. તે નાજુક નમણી હોય. એટલે કુસ્તીના દાવપેચ સ્ત્રીઓ સ્ત્રીઓ સાથે તો કરે, પણ પુરુષ પહેલવાન સાથે કોઈ ગમે તેવી પહેલવાન હોય તો પણ સ્ત્રી ન કરે. બંનેની મર્યાદા સ્વીકારવી જોઈએ.

દરવાજો ખૂલ્યો અને રોઝડીને મરેલ જોઈને ચોકીદારે જામ લાખાને સમાચાર આપ્યા. રાણા ચાંદને ગિરફતાર કરવામાં આવ્યો. લાખો અને ચાંદ મળ્યા, ખરી હકીકત જાણી, પણ એક રાતમાં ઘોડી ઉમરકોટથી કચ્છ-કેરાકોટનું અંતર કાપીને આવે અને જાય તે વાત લાખાના માનવામાં ન આવી, તેથી બંને રાજવીઓ વચ્ચે શરત રમાણી. જો રોઝડી ઘોડી ઉમરકોટનો બાગ ઉજાડ કરીને આવી હોય તો લાખાએ પોતાની બહેન રાણા ચાંદને પરણાવવી અને જો ન આવી હોય તો રાણા ચાંદની કન્યા લાખાને પરણાવવી.

મરેલી ઘોડીનું પેટ ચીર્યું તો તેમાંથી તાજી કળીઓ નીકળી. રાણો ચાંદ શરત જીતી ગયો. શરત પ્રમાણે જામ લાખાએ પોતાની બહેનનું વેવિશાળ રાણા ચાંદ જોડે કરવું પડ્યું. જામ લાખાએ આ વેવિશાળ રાજાપુત્રીથી કર્યું નહતું, પણ શરતના બંધનમાં બંધાઈને કર્યું હતું, એટલે હવે તેમાંથી કેમ કરીને છૂટી શકાય તેની પેરવી તે કરવા લાગ્યો. અંતે તેને ઉપાય મળી રહ્યો. તમે જ્યારે કોઈ વચનમાંથી છટકવા માગો છો ત્યારે છટકબારી જરૂર મળી રહે છે, પણ એવી છટકબારી તમારી પ્રતિષ્ઠા ઝાંખી કરી નાખતી હોય છે.

જામ લાખાએ પોતાની બહેનનાં લગ્ન રાણા ચાંદ સાથે કરવાનું વચન આપ્યું, પણ તે માટે પણ ફરી પાછી ત્રણ શરતો રજૂ કરી. શરતો આવી હતી : (૧) રાણાએ એક જ દિવસમાં ઉમરકોટથી રથમાં બેસીને કપિલકોટ પહોંચવું. (૨) સાથે સો જાનૈયા લાવવા અને પ્રત્યેક જાનૈયા પાસે સો-સો કાતરીવાળી એકએક લાકડી લાવવી અને (૩) પ્રત્યેક જાનૈયો એકએક ઘાણનો શીરો ખાઈ જાય. આ ત્રણ શરતો પૂરી કરો તો જ મારી બહેનનાં લગ્ન થાય.

રાણો ઉમરકોટ પહોંચ્યો અને આ અસંભવિત શરતો કેવી રીતે પૂરી કરવી તેનો વિચાર કરવા લાગ્યો, પણ તેનો કોઈ ઉપાય જ ન મળ્યો. છેવટે એક વૃદ્ધ પુરુષે તેનો ઉકેલ શોધી આપ્યો. જે રાજા પાસે અનુભવી અને મુત્સદ્દી વૃદ્ધો હોય તે ગમે તેવા જટિલ પ્રશ્નોને પણ ઉકેલી શકતો હોય છે.

ઉમરકોટમાં પાલણિયો સુથાર હતો. તે બહુ જ કુશળ હતો. પ્રાચીનકાળમાં વિશ્વકર્માના પુત્રો સુથાર-લુહાર અને સલાટ એવા એવા કારીગરો હતા કે તેમની કારીગરીથી લોકો દંગ થઈ જાય, પણ તેમને આશ્રય અને પ્રોત્સાહન આપનારા ન હોવાથી તેમની કારીગરી ખીલી નહીં. વૃદ્ધ અનુભવીએ પાલણિયા સુથાર પાસે એવો અદ્ભુત રથ બનાવ્યો કે તે થોડાક જોરથી પણ દોડવા લાગે. આ રથને બે રોઝડા ઘોડા જોડ્યા. બસ, પછી કહેવું શું? વ્યક્તિની ઈચ્છાશક્તિ પ્રબળ હોય તો કેટલીક વાર અસંભવિત દેખાતી વસ્તુ પણ સંભવિત કરી આપે. ભારતનું શ્રમણ અધ્યાત્મ ઈચ્છાશક્તિને મારવાનું બતાવે છે, કારણ કે ઈચ્છા જ બધાં દુઃખોનું મૂળ કારણ છે. ઈચ્છા જ ન હોય તો દુઃખ પણ ન હોય. આવું સમાધાન આપતું અધ્યાત્મ હોવાથી પ્રજાનો ઉપરનો કીમ વર્ગ ઈચ્છાહીન બની ગયો છે, તેથી મહાન કાર્યો થતાં નથી અને દુઃખદ આશ્ચર્ય તો જુઓ કે મહાન કાર્યો કર્યા વિના જ લોકો મહાન થઈ જાય છે - અરે! ભગવાન થઈ જાય છે! કશું ન કરનારા ભગવાન થઈ શકે તો પ્રજાની શી દશા થાય? શી પ્રેરણા મળે?

આવા રોઝડા ઘોડા જોડેલા રથને લઈને રાણો ચાંદ એક જ રાતમાં કપિલકોટ પહોંચી ગયો. સાથેના સો જાનૈયાઓને દર્ભના મૂળની એકેક લાકડી આપી જેને સો કાતરીઓ હોય છે. અને ત્રીજી શરત પણ પૂરી કરી દીધી. હવે તો લગ્ન કર્યા વિના છૂટકો જ ન રહ્યો. પણ એટલામાં એક નવો વળાંક આવી ગયો. બન્યું એવું કે જામ લાખાને પાલણિયો સુથારનો રથ ગમી ગયો હતો. ત્યારે તો રાજાને ગમે તે લઈ લે, ના ન કહેવાય. પાલણિયાને ખબર પડી ગઈ કે લાખો મારો રથ પડાવી લેવા માગે છે. તે સાવધાન થઈ ગયો. રાત્રે જ જે બાગમાં રથ છોડ્યો હતો ત્યાં ગયો અને ચૂપચાપ પોતાના રોઝડા ઘોડા જોડીને ભાગી ગયો. ઉમરકોટના રસ્તે તેણે રથ મારી મૂક્યો. જીવનમાં કેટલીક ઘટનાઓ યોજના વિનાની-ધાર્યા વિનાની-બની જતી હોય છે અને તેમાંથી નવાનવા વળાંકો પેદા થતા હોય છે. જે જીવનનો વળાંક તમારી ઈચ્છાથી નથી આવ્યો પણ ઓચિંતો-ઈચ્છાવિરુદ્ધ આવ્યો હોય તેને ભક્ત લોકો ઈશ્વરેચ્છા માની લેતા હોય છે.

પાલણિયો ધડધડ રથ દોડાવી રહ્યો છે ત્યાં રથમાંથી કોઈ સ્ત્રીનો અવાજ આવવા લાગ્યો. રથ ઊભો રાખીને પાલણિયો જોવા લાગ્યો કે અહીં અત્યારે રથમાં સ્ત્રી ક્યાંથી! તે ભૂતના ડરથી હેબતાઈ ગયો. પણ પછી ખબર પડી કે રથમાં કોઈ ભૂત નથી પણ ખરેખર એક સાચી સ્ત્રી જ છે! બન્યું એવું હતું કે જે બાગમાં રથ છોડવામાં આવ્યો હતો તે બાગમાં લાખાના પિતા ફૂલા જામની એક રખાત પત્ની મેરાંદે ફરી રહી હતી. તે ગર્ભવતી હોવાથી થાકી ગઈ હતી તેથી થોડી વાર વિશ્રાંતિ કરવા પડદાવાળા રથમાં પેસીને સૂઈ ગઈ હતી. તેને થોડી જ વારમાં ઊંઘ આવી ગયેલી અને કશી ખબર વિના પાલણિયો રથ જોડીને ચાલતો થયેલો. તે જ્યારે જાગી ત્યારે રથને દોડતો જોઈને ગભરાઈ,

પ્રાસંગિક

## આઝાદી પૂર્વેની છેલ્લી ક્રાંતિ : “ઑગસ્ટ ક્રાંતિ”

ભરત ‘કુમાર’ પ્રા. ઠાકર

આજથી બરાબર પંચોતેર વર્ષ પહેલાં ૯મી ઓગસ્ટ, ૧૯૪૨ ના દિવસે રાષ્ટ્રપિતા મહાત્મા ગાંધીએ મુંબઈના વિખ્યાત ગોવાલિયા ટેંકના મેદાન પરથી ‘કરેંગે યા મરેંગે’ ની હાકલ સાથે અંગ્રેજોને ‘ક્વિટ ઇન્ડિયા’ નો નારો આપી બ્રિટિશ સરકાર સામે આઝાદીની અંતિમ લડતના મંડાણ કર્યા હતા. આપણી સ્વાતંત્ર્ય - તવારીખમાં ‘ઓગસ્ટ ક્રાંતિ’ તરીકે જાણીતી બનેલી ઐતિહાસિક “હિન્દ છોડો” ચળવળની આ મહિને અર્થાત્ ૯મી ઓગસ્ટ, ૨૦૧૭ અને બુધવારે દેશભરમાં ૭૫મી વર્ષગાંઠ મનાવવામાં આવશે.

આઝાદી પૂર્વે અસહકાર (૧૯૨૦) અને સવિનય કાનૂનભંગ (૧૯૩૦) પછી ‘ભારત છોડો’ આંદોલન (૧૯૪૨) દેશનો ત્રીજો મહાન લોકસંગ્રામ હતો. વ્યાપકતા અને તીવ્રતાની દૃષ્ટિએ તે બીજી બધી ચળવળો કરતાં ચડી ગઈ તથા આઝાદી જંગનું ચરમબિંદુ બની હતી!

### ● પૂર્ણ પ્રજાતંત્રનો પોકાર :

એ સમયે બીજા વિશ્વયુદ્ધ (૧૯૩૯-૪૫) માં ઈંગ્લેન્ડ અને તેનાં મિત્રરાષ્ટ્રો જાપાન સામે લડી રહ્યાં હતાં. તેમાં ભારતને પણ સંમતિ વિના જોડવામાં આવેલું. યુદ્ધમાં બ્રિટિશરોને સાથ આપવા કોંગ્રેસે સ્વતંત્રતાની માંગણી કરેલી. પરંતુ બ્રિટિશ હાકેમો કોઈ પણ છૂટછાટો આપવા માંગતા નહોતા. તેથી ક્રિપ્સ મિશન (માર્ચ, ૧૯૪૨) ની નિયુક્તિ કરી, પરંતુ તેની દરખાસ્તો યોગ્ય જણાઈ ન હતી.

બીજી બાજુ જાપાન ભારતની સરહદ સુધી પહોંચ્યું હતું. મહાત્માજીને લાગ્યું કે ભારતમાં અંગ્રેજોની ઉપસ્થિતિથી જાપાનને ભારત પર આક્રમણ કરવાનું કારણ અને ઉત્તેજન મળશે. આથી રાષ્ટ્રપિતાએ ક્રિપ્સ મિશનની દરખાસ્તોનો અસ્વીકાર કરવાનો અને અંગ્રેજો તાત્કાલિક ભારત છોડી જાય એવો અવાજ ઉઠાવવા કોંગ્રેસને હાકલ કરી. તે સાથે જ તેમણે આઝાદી માટે ‘અંગ્રેજો પાછા જાવ’ ની ચળવળ દેશભરમાં આરંભી.

મહાસભાએ પણ પ્રાંતીય સ્વરાજ્યને બદલે પૂર્ણ સ્વરાજ્યની માંગ કરી. ૧૪મી જુલાઈ, ૧૯૪૨ ના કોંગ્રેસ કારોબારીએ ‘બ્રિટિશ શાસનના અંતની જરૂરિયાત’ પર એક ઠરાવ પસાર કર્યો, જે ‘ભારત છોડો’ નામે જાણીતો થયો. ગાંધીજીના ‘હરિજન’ ના લેખોએ અને ‘હિન્દ છોડો’ સૂત્રે દેશમાં જાગૃતિ આણી. આખો દેશ ત્યારે થનગની ઊઠ્યો હતો.

### ● ખુલ્લી અહિંસક ક્રાંતિ :

૯મી ઓગસ્ટ, ૧૯૪૨ ના ઐતિહાસિક દિવસની રાત્રે મુંબઈના ગોવાળિયા તળાવ મેદાનમાં અખિલ ભારતીય કોંગ્રેસ મહાસમિતિનું સંમેલન શરૂ થયું. મહારાષ્ટ્રના કોંગ્રેસી નેતા અને મુંબઈના બેતાજ બાદશાહ તરીકે ઓળખાતા સદોબા પાટિલ ઉર્ફે એસ.કે. (સદાશિવ કાનોજી) પાટિલ (૧૮૯૮-૧૯૮૧) આ સભાના મુખ્ય આયોજક હતા. કોંગ્રેસ પ્રમુખ મૌલાના અબુલ કલામ આઝાદે કાર્યવાહી શરૂ કરી.

મહાત્મા ગાંધીએ તૈયાર કરેલા અને જવાહરલાલ નહેરુએ રજૂ કરેલા “ભારત છોડો” (ક્વિટ ઇન્ડિયા) નામથી ઓળખાતા તે ઐતિહાસિક ઠરાવને મંજૂરી આપવામાં આવી. મહાસમિતિએ ભારતની મુક્તિ કાજે અહિંસક માર્ગે આંદોલન શરૂ કરવાની પણ મંજૂરી આપી અને ગાંધીજીને ભવિષ્યના પગલામાં રાષ્ટ્રનું નેતૃત્વ સંભાળવાની વિનંતી કરાઈ.

ગાંધીજીએ ઠરાવ પર બોલતાં આ લડતને ‘ખુલ્લી અહિંસક ક્રાંતિ’ ગણાવી અને તેમાં ભારતીયોને દેશની આઝાદી માટે ‘કરો યા મરો’ (ડું ઓર ડાઈ) નો સંઘર્ષ શરૂ કરવાની હાકલ કરી. સામ્યવાદીઓ, સરકારી અધિકારીઓ, સૈનિકો તથા દેશી રાજાઓને પણ આ આંદોલનમાં જોડાવાની વિનંતી કરી. ગાંધીજીને એમ લાગતું હતું કે બ્રિટિશ સરકાર કોઈ વચગાળાનો રસ્તો કાઢશે, પરંતુ તેણે તો દમનનો માર્ગ અખત્યાર કર્યો.

### ● ઘરપકડો અને અત્યાચારો :

આંદોલનમાં સર્વેને સામેલ થવાના ગાંધીજીના એલાન પર બ્રિટિશ હુકૂમતે આક્રમક પ્રત્યાઘાત આપ્યા. બીજા દિવસ ૯મી ઓગસ્ટ, ૧૯૪૨ ના ગોવાળિયા તળાવ મેદાનમાં અધિવેશનને ચાલુ રાખવા સાથે એક વિશાળ જાહેરસભા અને ધ્વજવંદનનો કાર્યક્રમ રાખવામાં આવેલો, પરંતુ આગેવાનો એકઠા મળે અને વહેલી સવારે લડતનો આરંભ થાય એ પહેલાં જ ગિરફતારીનો દોર શરૂ થયો. એ વચ્ચે ધ્વજ લહેરાવાઈ ગયો.

મહાત્મા ગાંધી (૧૮૬૯-૧૯૪૮), સરદાર પટેલ (૧૮૭૫-૧૯૫૦), સરોજિની નાયડુ (૧૮૭૯-૧૯૪૯), રાજેન્દ્ર પ્રસાદ (૧૮૮૪-૧૯૬૩), ગોવિંદ વલ્લભ પંત (૧૮૮૭-૧૯૬૧), મૌલાના આઝાદ (૧૮૮૮-૧૯૫૮), આચાર્ય નરેન્દ્ર દેવ (૧૮૮૯-૧૯૫૬), પંડિત નહેરુ (૧૮૮૯-૧૯૬૪) વગેરે જેવા

વરિષ્ઠ રાષ્ટ્રનેતાઓને પકડી લેવામાં આવ્યા. ગોવાલિયા ટેંક પર ત્યારે દોઢેક લાખની જનમેદની એકઠી થઈ હતી. પોલીસે સ્વયંસેવકો પર લાઠીઓ વરસાવી અને અશ્રુવાયુ પણ છોડ્યો.

લડત આગળ ધપાવવા અને પ્રજાને સંબોધવા લમી ઓગસ્ટની સાંજે શિવાજી પાર્કમાં જાહેરસભા યોજવામાં આવી. કસ્તૂરબા ગાંધી (૧૮૬૯-૧૯૪૪), પ્યારેલાલજી નચ્ચર (૧૮૯૯-૧૯૮૨), ડૉ. સુશીલા નચ્ચર (૧૯૧૪-૨૦૦૧) નાં ભાષણો સાંભળવા મોટી ભીડ ઉમટી પડી. પોલીસે આંધળો ગોળીબાર કરતાં લોકોનો ગુસ્સો ઓર વધ્યો અને હિંસા શરૂ થઈ. ૧૦મી ઓગસ્ટે પરિસ્થિતિ વધુ બગડી. તેના પર કાબુ મેળવવા મુંબઈમાં લશ્કરને બોલાવવામાં આવ્યું. ૧૩મી ઓગસ્ટ સુધીમાં ૩૪ જણ માર્યા ગયા.

### ● દેશવ્યાપી પ્રજ્વલી ચિનગારી :

ધરપકડોની ખબર પ્રસરતાં દેશ આખામાં રોષનું મોજું ફરી વળ્યું. ઓગસ્ટ અર્ધો વીતતાં સુધીમાં તો કેટલાક ભાગોમાં આંદોલને જનવિદ્રોહનું રૂપ ધારણ કર્યું. ગાંધીજીએ છેલ્લી ઘડીએ આપેલો મંત્ર ‘કરો યા મરો’ લોકોના મન પર છવાઈ ગયો હતો. નવયુવકો, વિદ્યાર્થીઓ, મજદૂરો, ખેડૂતો સ્વયંભૂ લડતમાં જોડાઈને બલિદાન આપવા તૈયાર થયા હતા.

તે પછીના થોડા મહિના નિઃશસ્ત્ર લોકો દુનિયાની મોટી સામ્રાજ્યવાદી સત્તા સામે ઝઝૂમતા રહ્યા. અંગ્રેજરાજ સમાપ્ત કરવા માટે સમગ્ર દેશમાં હડતાળો, સભાઓ, સરઘસો મારફતે સંઘર્ષનું આહ્વાન કરવામાં આવ્યું. ૧૯૪૨નું વર્ષ પૂરું થવા આવ્યું ત્યાં સુધીમાં સાઠ હજાર ધરપકડ થઈ હતી અને લગભગ દસ હજાર માનવીઓ મોતને ભેટ્યા હતા.

પોલીસ દમનના પડઘા રૂપે ચળવળ ગામડાઓમાં ફેલાઈ અને શહેરોમાં છૂપી રીતે ચાલવા લાગી હતી. તેની ખાસિયત જ એ હતી કે ભૂમિગત લોકોના હાથમાં એનો દોરીસંચાર હતો! મુંબઈમાં ખેતવાડી સ્થિત ‘ગોવિંદ બિલ્ડિંગ’ આખા દેશની ચળવળનું મુખ્ય કેન્દ્ર બની ગઈ હતી. સમાજવાદી પુરુષોત્તમ ત્રિકમદાસ ભૂગર્ભ સંસ્થાના પ્રમુખ હતા.

### ● સમાજવાદીઓની સાથીદારી :

આ અરસામાં કોંગ્રેસના સમાજવાદી જૂથે પણ મહત્વનો ભાગ ભજવ્યો હતો. ડૉ. એમ.ડી. ગિલ્ડર (૧૮૮૨-૧૯૭૯), આર.આર. દિવાકર (૧૯૮૪-૧૯૯૦), જયપ્રકાશ નારાયણ (૧૯૦૨-૭૯), અચ્યુત પટવર્ધન (૧૯૦૫-૯૨), અરુણા અસફઅલી (૧૯૦૯-૯૬), ડૉ. રામમનોહર લોહિયા (૧૯૧૦-૬૭), ડૉ. ઉષા મહેતા (૧૯૨૦-૨૦૦૦), એસ.પી. લિમચે વગેરે આગેવાનોએ લડતને એક નિશ્ચિત દિશા આપી હતી.

એક ક્રાંતિકારી કેદી તરીકે ડૉ. લોહિયાએ ભારે કષ્ટો સહન કરેલાં. અરુણા અસફઅલીએ અનેક યાતના વેઠી અંગ્રેજોને ભૂગર્ભ લડત આપી હતી. તો. ડૉ. ઉષાબહેન મહેતા અને વિઠ્ઠલભાઈ

ઝવેરી તેમજ તેમનાં સાથીદારોએ મુંબઈમાં ગુપ્ત રેડિયોમથક ચલાવી ભારતની પ્રજાને લડતના સમાચારો અને દેશ નેતાઓના સંદેશા પહોંચાડ્યા હતા.

### ● આઝાદીનો ઉષાકાળ :

આ રીતે ૪૨ની ક્રાંતિ સમગ્ર દેશમાં પ્રસરી ચૂકી હતી. સરકારે હિંસા માટે ગાંધીજીને દોષિત ઠરાવ્યા. ગાંધીજી જેલમાં ૨૧ દિવસની ભૂખ હડતાળ પર ઉતરેલા. દૃઢી મે, ૧૯૪૪ ના તેમને છોડી મૂકવામાં આવ્યા. ૧૫મી જૂન, ૧૯૪૫ ના નહેરુ અને બીજા પ્રમુખ રાજનેતાઓને પણ છોડવામાં આવ્યા. જ્યારે ૨૬મી જાન્યુઆરી, ૧૯૪૬ના અરુણા અસફઅલી ગુપ્તવાસમાંથી બહાર આવ્યાં.

લોકોએ આંદોલનનો જે પડઘો પાડ્યો અને બલિદાનો આપ્યાં તેનાથી અંગ્રેજોએ બીજા વિશ્વયુદ્ધની સમાપ્તિ પછી ભારત છોડવાનો નિર્ણય કર્યો. ૧૯મી ફેબ્રુઆરી, ૧૯૪૬ના બ્રિટિશ વડાપ્રધાન ક્લેમન્ટ એટલી (૧૮૮૩-૧૯૬૭) એ ભારતને સ્વાતંત્ર્ય આપવાની ઘોષણા કરી. અંતે, તેની શરૂઆત તરીકે ભારતમાં જવાબદાર રાજતંત્રની સ્થાપના થઈ અને ૧૫મી ઓગસ્ટ, ૧૯૪૭ ના લોર્ડ માઉન્ટબેટને (૧૯૦૦-૭૯) ભારતને સ્વાધીન જાહેર કર્યું.

આ લડતમાં બે ટૂંકા પ્રચારસૂત્રોએ ભારે ઉત્તેજના જગાવી હતી! આ આંદોલનને ‘ભારત છોડો’ (ક્વિટ ઇન્ડિયા) જેવું આકર્ષક સૂત્ર મુંબઈના કચ્છી રાજકીય આગેવાન યુસુફ મહેરઅલી (૧૯૦૩-૫૦) એ તથા ‘કરંંગે યા મરંંગે’ (ડુ ઓર ડાઈ) નું પ્રભાવક સૂત્ર ડૉ. રામમનોહર લોહિયા (૧૯૧૦-૬૭) એ આપેલું એ બાબત કદાચ ઓછા લોકો જાણતા હશે!

### ● ‘ઓગસ્ટ ક્રાંતિ’ તરીકે પ્રસિદ્ધ :

૧૯૪૨ના ઓગસ્ટ મહિનાની નવમી તારીખે મુંબઈમાં ભારતીય સ્વાતંત્ર્યની જે લડત શરૂ થઈ તે ઇતિહાસમાં ‘ભારત છોડો’ ચળવળ અને ‘ઓગસ્ટ ક્રાંતિ’ના નામે સ્થાન પામી. તો, નવમી ઓગસ્ટનો દિવસ દેશભરમાં ‘ક્રાંતિ દિન’ તરીકે મનાવવામાં આવે છે.

મુંબઈમાં જે સ્થળે કોંગ્રેસ અધિવેશન ભરાયેલું અને ‘હિંદ છોડો’ નો ઐતિહાસિક ઠરાવ પસાર કરાયેલો એ ગોવાલિયા ટેંક મેદાનને હવે ‘ઓગસ્ટ ક્રાંતિ મેદાન’ અને ગોવાલિયા ટેંક રોડને ‘ઓગસ્ટ ક્રાંતિ માર્ગ’ એવાં નામ અપાયાં છે. એ ચળવળ દર્શાવતી એક પ્રતિમા તથા લડતની કાયમી યાદાર્થે એક સ્મૃતિસ્તંભ પણ મેદાનમાં ઊભા કરવામાં આવેલ છે. આપણી મહામૂલી આઝાદી પૂર્વેની છેલ્લી ચિનગારી રૂપ ‘ભારત છોડો’ ક્રાંતિ દિને આપણે એ બધા અનામી અને અમર શહીદોનું હાર્દિક સ્મરણ કરીએ...

*‘શિવમ્’, ૪૦/બી, વૃંદાવન નગર-૧, ખડિયા તળાવ સામે,  
વૈશાલી સિનેમા રોડ, અંબાર, જિ. કચ્છ-૩૭૦ ૧૧૦.*

મો. : ૯૪૨૭૨ ૨૩૧૫૦



મેઘાણી જયંતી નિમિત્તે

ધૂળધોયો સર્જક :

ગિરા ગૂર્જરીનો સદાબહાર શાશ્વત ટહુકો

કેશુભાઈ દેસાઈ

ઝવેરચંદ મેઘાણી - કેવું મોં ભરાઈ જાય એવું નામ! પહેલવહેલું એ નામ નજરે ચડ્યું તું ચોથા ધોરણની વાચનમાળામાં. બાળકાવ્ય હતું, જે હજી આ વયે પણ ગણગણવાનું મન થાય છે :

કાળુડી કૂતરીને આવ્યાં ગલૂડિયાં  
ચાર કાળાં ને ચાર કાબરાં હો જી...

ગલૂડિયું કોને વહાલું ન લાગે? મેઘાણીદાદાએ ‘હાલો, ગલૂડિયાં રમાડવા જ રે!’ કહી વર્ષો પહેલાં પાઠવેલું ભાવભર્યું ઈજન હજીય વાતાવરણમાં પડવાયા કરતું હોય એવો ભાસ થયા કરે છે. નાનકડી, બટકબોલી દોહિત્રી તીતીને મેઘાણીદાદા કોણ હતા એની તો ખબર ક્યાંથી હોય? પરંતુ અડાલજના માણેકબા વિદ્યાસંકુલની ખુલ્લી વાડમાં વિચાયેલી કૂતરીનાં ગલૂડિયાં એને મન બીજી કોઈ પણ અસ્કામતની સરખામણીએ મોંઘેરી મિરાત છે. એવાં જીવતાંજગતાં, પૂંછડી પટપટાવી પગમાં આળોટતાં રમકડાં બજારમાં થોડાં મળે!

મેઘાણીની બહુ જાણીતી લોકકવિતાનો ઉઘાડ આવી ઝમકદાર ઢબે થાય છે : ‘ભેટે જૂલે છે તલવાર, વીરાજી કેરી ભેટે જૂલે રે!’ - પછી તો બાપુના બે કુંવર વારસામાં શું શું માગે છે એની વિગતો આવે. ઉત્તર ગુજરાતના જુનવાણી ગામની શાળામાં ભણતા ખેડૂતના દીકરાએ બહુ બહુ તો હળ-જોતર જોયાં હોય; બળદ સરખા ન હીંડતા હોય તો ક્યારેક કચવાતા મને એ ગાયના જણ્યાને પરોણો અડકાડવો પડે. તલવાર તો વીરતાનું પ્રતીક. ક્ષત્રિય કુળના હળખેડુ માટે તલવાર ફક્ત પૂર્વજોની પરાક્રમગાથાનું પ્રતીક. ઘેર ઘેર એકાદ કટાઈ ગયેલી તલવાર કે ભાલો મળી આવે. પેઢીઓથી એ મેડીની દીવાલ પર લટકતી હોય, એને કાંઈ ભેટમાં ખોસીને જુદે ચડ્યા હોઈએ એવાં પ્રદર્શન થોડાં કરાય? પણ કવિતામાં રાજકુંવર બાપુ પાસેથી જમીન અને જરઝવેરાતને બદલે ‘વાંકડી તાતી તેગ’ માગી બેસે, ત્યારે વાચકનું રૂંવે રૂંવે રણઝણી ન ઊઠે તો જ નવાઈ.

મને મેઘાણી બાળવયે ગમતા, ખૂબ ગમતા. બાકીના બધા કવિઓ કરતાં એમની કવિતા વધારે ગમતી. એમની કવિતા જેટલો જ એમનો પાઘડીબંધો ચહેરો ગમતો. લાડીલા લાગતા. એકદમ પોતીકા લાગતા. જાણે હમણાં જ હોંકારો દેશે, એવો ફોટોજેનિક ફેસ. ભાગ્યે જ બીજો કોઈ સર્જક એમના પ્રભાવશાળી

ચહેરાની હરીફાઈ કરી શકે. એવા પ્રતિભાવંત ચહેરાની ખોજમાં છેક શાંતિનિકેતન સુધીની ખેપ કરવી પડે.

મને તો રવીન્દ્રનાથની ઓળખાણ પણ આ કાઠિયાવાડીએ જ કરાવી હોય એમ લાગતું રહ્યું છે. હાઈસ્કૂલમાં સુંદરજી બેટાઈ અને ઉપેન્દ્ર પંડ્યાનું સંપાદન ‘સાહિત્ય માધુરી’ પાઠ્યપુસ્તક તરીકે ચાલતું. એમાં મેઘાણીએ ગુરુદેવની કવિતા પરથી રચેલી અનુસર્જિત કવિતા આવતી : ‘દીઠી સાંતાલની નારી.’ મેઘાણી અનુવાદ કરે તો એય મૂળ કૃતિથી સવાયો બનીને અવતરે! કદાચ રવીન્દ્રનાથે એ અનુવાદ જોયો હશે તો મારા જેવો જ અહોભાવ અનુભવ્યો હશે. બંગાળીપણું ગાળી નાખી મેઘાણી એને કેવા તળપદા કાઠિયાવાડી પરિવેશમાં મૂકી આપે છે!

‘દીઠી સાંતાલની નારી,  
હો આજ મેં દીઠી સાંતાલની નારી  
શીમળુના ઝાડ હેઠ હડીઓ તે કાઢતી,  
દીઠી સાંતાલની નારી.’

★

પ્રિયજનની સેવાને કાજે સરજાયેલી  
નારીની પુણ્યવતી કાયા;  
એરે કાયાનાં આજ દુનિયાના ચોકમાં  
સોંઘેરાં હાટડાં મંડાયાં!  
ચારપાંચ ત્રાંબિયા આપીને આજ મેં  
લૂંટી સાંતાલની નારી...

સંથાલ પ્રદેશની દારુણ ગરીબીનું તળપદી ગુર્જરીમાં આટલું સર્વાંગસુંદર ચિત્ર કદાચ ટાગોરનો અંતેવાસી પણ આપી શક્યો હોત કે કેમ તે પ્રશ્ન છે. ‘કોઈનો લાડકવાયો’ કે ‘સૂના સમદરની પાળે’ જેવાં અનુસર્જનો મેઘાણીની કલમે ચડીને મૂળ રચનાઓ કરતાં સવાયાં જ સિદ્ધ થયાં છે. સ્મરણની કેડી ભણી નજર માંડું છું ત્યારે મેઘાણીમય બની જાઉં છું. સૌપ્રથમ મને મેઘાણી શાળાકાળના ગોઠિયા સ્વરૂપે મળ્યા હતા. હું નવમા ધોરણનો વિદ્યાર્થી હતો, પરંતુ દસમા ધોરણના વર્ગમાં ‘સૂના સમદરની પાળે’ ભણાવી આવેલો. શાળાએ પહેલી જ વાર ‘વિદ્યાર્થી દિવસ’ ની ઉજવણી કરી હતી. હું શાળાનો સૌથી તેજસ્વી છાત્ર. મને પૂછવામાં આવ્યું કે કયો પિરિયડ લઈશ? મેં ક્ષણનાય વિલંબ

વગર જવાબ આપ્યો હતો કે પિરિયડ તો ગુજરાતીનો જ લઈશ, પણ મારા કરતાં ઉપલા ધોરણમાં. જે આત્મવિશ્વાસ અને ઉમંગ સાથે મેં ‘સૂના સમદરની પાળે’ બુલંદ કંઠે લલકારેલું તેનું સ્મરણ આ વયે પણ રોમાંચ પ્રેરે છે. સાહેબો દાંતે આંગળાં નાખી ગયેલા. જાણે હાજરાહજૂર ઝવેરચંદ મેઘાણી જ ના ઊતરી આવ્યા હોય, એવું અદલ તાદાત્મ્ય.

‘સૂના સમદરની પાળે’ માં છેલ્લા શ્વાસ લઈ રહેલો સૈનિક એના સાથી સાથે પોતાનાં સ્વજનોને જે સંવેદનાભર્યા સંદેશા મોકલાવે છે એનું સૌંદર્ય તો એ પંક્તિઓમાંથી પસાર થાઓ તો જ અનુભવી શકો. માતાથી લઈ બહેન અને પત્નીને પાઠવેલા સંદેશા પથ્થરદિલ વાયકને પણ પિગળાવી દે એટલા કારુણ્યસભર છે. મૂળ કવિતા રૂહાઈનના કિનારે છેલ્લા શ્વાસ લઈ રહેલા યુદ્ધગ્રસ્ત સૈનિકનાં સંવેદનોની છે. મેઘાણીએ રૂહાઈનની જગ્યાએ કાઠિયાવાડનો દરિયો ગોઠવી દઈને જ ઈતિશ્રી નથી માની. એમણે એમાં જીવ રેડી દીધો છે. યુદ્ધ પછીની બીભત્સ વાસ્તવિકતાને કવિ ‘કાળી એ કાળલીલા’ ગણાવે છે, જેને ‘ન્યાળતી ચંદા એકલી ઊભી રે, સૂના સમદરની પાળે...’ ‘ઠારોઠાર ખાંદણાં રાતાં/ લારોલાર ઢૂંઢ ને માથાં’ જેવાં વર્ણનોથી વાયક સમક્ષ એ આખુંય રણક્ષેત્ર તાદેશ થઈ જાય છે. મૃત્યુના સામ્રાજ્યમાં સપડાયેલો સૈનિક એની પરણેતરને બીજા કોઈ સાથીનો હાથ ઝાલી પોતાને વિસારે પાડવાની વિનંતી કરે ત્યારે કોની મગદૂર છે કે આંસુ છલકાતાં રોકી શકે?

હું આ કથાકાવ્ય વાંચી ખૂબ રડ્યો છું, મન મૂકીને રડ્યો છું અને જેની સામે એ હલકભર્યા કંઠે લલકાર્યું છે એ તમામની આંખોમાંથી વહી નીકળેલી અશ્રુધાર નિહાળી કૃતાર્થ થયો છું. મેઘાણીએ ગાંધીજીને ઊપડતી આગબોટે પધરાવેલી ‘છેલ્લો કટોરો’ કે ધંધુકાના ન્યાયાધીશ સમક્ષ વિશેષ પરવાનગીથી રજૂ કરેલી ઈતિહાસપ્રસિદ્ધ કવિતા કરતાં પણ, કોણ જાણે કેમ, હું ‘સૂના સમદરની પાળે’ થી વધુ પ્રભાવિત થયો છું. એ પ્રભાવ નવમા ધોરણમાં ભણતા પેલા કિશોરવયના તેજસ્વી વિદ્યાર્થીએ અનુભવેલો એટલો જ અડસઠમું પાર કરી ચૂકેલ પ્રગલ્ભ, વિચારવંત લેખક પણ અનુભવી રહ્યો છે, તે જ શું એ સર્જકતાનું શાશ્વત મૂલ્યાંકન નથી?

એસએસસીના ગુજરાતી વિષયના પાઠ્યપુસ્તકમાં મેઘાણીની જાણીતી કવિતા ‘ઘણ રે બોલે’ ભણવાની આવી. વિષય, રજૂઆત, લય બધું બરાબર. પણ એમાં સંવેદના કરતાં વિચાર હાવી થઈ જતો વરતાય. હું ‘સૂના સમદર’ ની અસરમાંથી મુક્ત ન થઈ શક્યો તે ન જ થઈ શક્યો. પછી તો એમની વાર્તાઓ પણ ઘણી વાંચી. ‘માણસાઈના દીવા’ માંથી રવિશંકર મહારાજનું ‘બહુઉંડ લાં...બું દેખું છું’ વાળું પ્રસંગચિત્ર કે જી’બા’નું રેખાચિત્ર હોય કે પછી ‘વહુ-ઘોડો’ જેવી હૃદયદ્રાવક ટૂંકી વાર્તા : હું મેઘાણીને મારી પડખે ઊભા રહેલા ફીલ કરતો રહ્યો છું. એમને હું ગિરા ગૂર્જરીનો સદાબહાર શાશ્વત ટહુકો જ કહીશ.

સુરેશ જોષી સાથે મેઘાણીના મુદ્દે વડછડ સુધ્ધાં થઈ ગયેલી! વડોદરા ભણવા ગયો’ તો તબીબીશાસ્ત્ર, પણ પહેલા જ શુકન થયા જોષીડાના! પ્રેપરેટરી સાયંસ કહેતાં પ્રથમ વર્ષના અભ્યાસક્રમમાં ગુજરાતી-હિંદી અને અંગ્રેજી : ત્રણે વિષય ફરજિયાત ભણવા પડતા. હું વાત કરું છું ગુજરી ગયેલા સાઠ-સિત્તેરના દાયકાની. સુરેશ જોષી ત્યારે વિશ્વસાહિત્યના પ્રખર અભ્યાસુ વિદ્વાન તરીકે ઊપસી રહ્યા હતા. બહુ જ રમણીય લલિત ગદ્ય લખતા હતા અને ખૂબ તીખા વિવેચક તરીકે વખણાતા હતા. ઉમાશંકર જોશીનો સૂરજ ત્યારે સોળે કળાએ તપતો હતો, પણ સુરેશ જોષી એમનાં પણ જાહેરમાં લૂગડાં ઉતારતા રહેતા. હું તો પ્રેપ સાયંસનો વિદ્યાર્થી, પણ એમણે જ્યારે મેઘાણી, મડિયા અને પન્નાલાલ વિશે ઘસાતાં વિધાન કર્યા - સર્જક તરીકે એમને સાધારણ લેખકો ગણાવ્યા ત્યારે મારાથી રહેવાયું નહિ. ભર્યા કલાસ વચ્ચે ઊભા થઈ મેં કહ્યું : ‘સર, તમે ભલે પોતાને એ ત્રણ કરતાં ચડિયાતા ગણતા હો, પરંતુ સમય જ સાચો ન્યાય કરશે.’ ઉન્નતભૂ વિવેચકથી વેંતના છોકરડાની ટીકા ન ખમાઈ :

‘સમય કેવો ન્યાય કરશે? તમે કહેવા શું માગો છો ભાઈ?’

ક્ષણનોય વિલંબ કર્યા વિના મેં તે સમયે જે ભવિષ્યવાણી ભાખેલી તે સો ટકા સાચી પડી છે : ‘હું તો ખાતરીપૂર્વક કહી શકું કે પચીસ-પચાસ વરસ પછી સુરેશ જોષી યુનિવર્સિટીનાં પાઠ્યપુસ્તકોમાં પુરાઈ ગયા હશે જ્યારે મેઘાણી, મડિયા અને પન્નાલાલ પ્રજા વચ્ચે આજની જેમ જ ધબકતા હશે.’ મારા જવાબનો એવડા મોટા દિગ્ગજ પાસે કોઈ જવાબ ન હતો.

મેઘાણીને સદેહે મળનારો શ્રોતા અને વાયકસમુદાય કેટલો નસીબદાર! કહે છે કે એમને જોવા લોકો ટોળે વળતા. એમ તો એવી ઘેલછા આજની પેઢીમાં પણ અકબંધ રહી છે, પણ ફરક એટલો કે કોઈ રઘુવીર ચૌધરી કે ભગવતીકુમાર શર્માને જોવા ટોળે નથી વળતું. હા, શાહરૂખખાન કે સલમાનખાન અથવા ‘બિગ-બી’ આવવાના છે, એટલી અફવા ફેલાય તોય ટોળાં થઈ જાય છે. મેઘાણી અને ટાગોર વચ્ચે એમની સર્જકતાના મુદ્દે સરખામણી ન કરાય, પરંતુ બેઉ પોતાની ભાષાના લાડકા સર્જકો તરીકે જરૂર એકમેકની હરીફાઈ કરતા વરતાય. બેઉ વચ્ચે પાછો મહાત્માનો પડછાયો તો ખરો જ.

મને મેઘાણી સાથે સંકળાયેલાં સ્થળો અને માણસોનું જબરું આકર્ષણ રહ્યા કર્યું છે. અલબત્ત, મેઘાણીના નામને વટાવી ખાતા કોમર્શિયલ ડાયરા મને હંમેશાં કંટાળાજનક લાગ્યા છે. મેઘાણીની સર્જકતાને સૌથી વધારે અન્યાય કદાચ આ ડાયરા કલ્ચરને કારણે થયો છે. મેઘાણી એટલે ફક્ત ડાયરો નહીં. મેઘાણીની અસલી સર્જકતા તો એમનાં રળિયામણાં કાવ્યોમાં, એમની વાર્તાઓમાં અને સવિશેષ પ્રાદેશિક નવલકથામાં છુપાયેલી છે. એ સર્જકતાને ડાયરાના ઘોંઘાટ વચ્ચે ગૂંચળાઈ જતી જોઉં છું ત્યારે મારો માંઘલો કાળી કળેળાટી અનુભવે છે. મેઘાણીને ડાયરાના દાયરામાં કેદ કરી આપણે એમની પ્રબુદ્ધ સર્જકચેતનાને અન્યાય કર્યો છે.





# શ્રી અચલગચ્છ જૈન સંઘ - અમદાવાદ

કાર્યાલય : C/o. શ્રી ય.વ. બહુતેર જિનાલય ટ્રસ્ટ સંચાલિત અચલગચ્છાધિપતિ પ.પૂ. આચાર્યભગવંત શ્રી ગુણસાગરસૂરીશ્વરજી જ્ઞાન મંદિર યાને શેઠશ્રી પ્રેમજી જેઠાભાઈ છેડા કચ્છ ગામ લાયજાવાળા અચલગચ્છ જૈન ઉપાશ્રય,  
વિનય માર્કેટ, ૧લે માળે, મણિનગર જૈન દેરાસર પાસે, મણિનગર, અમદાવાદ - ૩૮૦ ૦૦૮.

ઉપાશ્રય-૨ : શ્રી વિસત નવનીત અચલગચ્છ જૈન ભવન : સુપર બજાર, ૧લે માળે, નારાણપુરા, અમદાવાદ - ૩૮૦ ૦૧૩.

## પર્વાધિરાજ પર્યુષણ પર્વની આરાધનાનો કાર્યક્રમ

ગુરૂવાર, તા. ૨૭-૭-૨૦૧૭

૨૦૭૩ના વર્ષ માટે પર્વાધિરાજ પર્યુષણ પર્વની આરાધનાનો કાર્યક્રમ નીચે મુજબ રહેશે.....

- ◆ **પ્રથમ દિવસ** : શ્રાવણ વદ-૧૩, શનિવાર, તા. ૧૯-૮-૨૦૧૭ના પર્યુષણ શરૂ. સવારે ૯.૦૦ કલાકે પર્યુષણ પર્વના પાંચ કર્તવ્ય વિશે વ્યાખ્યાન. વ્યાખ્યાન દરમ્યાન કલ્પસુત્રના ચડાવાઓ.
- ◆ **બીજો દિવસ** : શ્રાવણ વદ-૧૪, રવિવાર, તા. ૨૦-૮-૨૦૧૭. સવારે ૯.૦૦ કલાકે શ્રાવકના વાર્ષિક અગિયાર કર્તવ્યો ઉપર વ્યાખ્યાન.
- ◆ **ત્રીજો દિવસ** : શ્રાવણ વદ અમાસ, સોમવાર, તા. ૨૧-૮-૨૦૧૭. સવારે ૯.૦૦ કલાકે કલ્પસુત્રની માંડણીનું વ્યાખ્યાન.
- ◆ **ચોથો દિવસ** : ભાદરવા સુદ-૧, મંગળવાર, તા. ૨૨-૮-૨૦૧૭. સવારે ૮.૩૦ કલાકે કલ્પસુત્ર વહોરાવવાનું તથા પાંચ જ્ઞાનની પૂજાઓ તેમજ જ્ઞાનની આરાધના. સવારે ૯.૦૦ કલાકે વ્યાખ્યાન.
- ◆ **પાંચમો દિવસ** : ભાદરવા સુદ-૨, બુધવાર, તા. ૨૩-૮-૨૦૧૭. સવારે ૮.૩૦ કલાકે વ્યાખ્યાન તેમજ સ્વપ્ન દર્શન. સ્વપ્ન દર્શન બાદ શ્રી માનવ ચંદ્રકાંત કેશવજી ગડા (કચ્છ ગામ - ગઢશીશાવાળા) તરફથી લાડવાની પ્રભાવના કરવામાં આવશે. ત્યારબાદ સાધર્મિક ભક્તિ. (સ્થળની જાહેરાત વ્યાખ્યાનમાં કરવામાં આવશે.)
- ◆ **છઠ્ઠો દિવસ** : ભાદરવા સુદ-૩, ગુરૂવાર, તા. ૨૪-૮-૨૦૧૭. સવારે ૯ કલાકે કલ્પસુત્રનું વ્યાખ્યાન.
- ◆ **સાતમો દિવસ** : ભાદરવા સુદ-૪, શુક્રવાર, તા. ૨૫-૮-૨૦૧૭. સવારે ૯.૦૦ કલાકે કલ્પસુત્રનું વ્યાખ્યાન. વ્યાખ્યાન બાદ ઢાળીયાના ચડાવા બોલવામાં આવશે.
- ◆ **આઠમો દિવસ** : ભાદરવા સુદ-૫, શનિવાર, તા. ૨૬-૮-૨૦૧૭. સવારે ૯.૦૦ કલાકે ઢાળીયાને વહોરાવવાનું, પાંચ જ્ઞાનની પૂજા તેમજ જ્ઞાનની આરાધના અને વાંચન. સંઘને લગતી અગત્યની જાહેરાતો કરવામાં આવશે. ઢાળીયાના વાંચન બાદ શ્રીફળ પ્રભાવના માતૃશ્રી રતનબેન પાસુભાઈ શાહનંદ (કચ્છ ગામ - કુમરા) તરફથી કરવામાં આવશે.
- ◆ **સાંવત્સરીક પ્રતિક્રમણ** : પ્રથમ પ્રતિક્રમણ બપોરના ૨.૦૦ વાગે અને સાંજનું પ્રતિક્રમણ સાંજે ૫.૩૦ વાગે શરૂ કરવામાં આવશે.
- ◆ **નવમો દિવસ** : ભાદરવા સુદ-૬, રવિવાર, તા. ૨૭-૮-૨૦૧૭. સવારે ૯.૦૦ કલાકે સંઘ નવકારશી. ત્યારબાદ તપસ્વીઓના પારણા. (સ્થળની જાહેરાત વ્યાખ્યાનમાં કરવામાં આવશે.)

મણિનગર ઉપાશ્રયે સંઘની બહેનો શ્રીમતી મીતાબેન ટોકરશી લોડાયા તથા શ્રીમતી પૂનમબેન સુનિલભાઈ શાહ આરાધના કરાવશે.



આદર્શ સતી

## મહાભારતની આર્ય નારી દ્રૌપદીનો ક્રોધ પર્યાય નથી

ચંદ્રકાંત પટેલ 'સરલ'

ભારતીય સંસ્કારોને તેજોમય કરી આ દેશમાં ઊજળી સંસ્કૃતિનું નિર્માણ કરવા પાછળ આપણી ભારતીય આર્ય રમણીઓનો ફાળો વિશેષ રહ્યો છે આ આર્ય નારીઓમાં પાર્વતી, સાવિત્રી, દમયંતી, સીતાજી, કૌસલ્યા, ગાંધારી, તારામતી, અનસૂયા, મંદોદરી, મદાલસા અને દ્રૌપદી વગેરેએ આર્ય સંસ્કૃતિને વધારે દેદીપ્યમાન બનાવી છે. બ્રાહ્મણગ્રંથો, આરણ્યક અને ઉપનિષદોમાંના એ કાળમાં સ્ત્રીની પ્રતિષ્ઠા તત્ત્વજ્ઞાનની રીતિએ પ્રતિપાદન થતી જોવામાં આવે છે. પુરાતન કાળમાં સમાજમાં સ્ત્રીનો દરજ્જો ખૂબ જ ઊંચો હતો. સમાજની સર્વ દિશામાં ઉન્નતિ સાધવાનો અધિકાર એમને બક્ષવામાં આવ્યો હતો.

ભારતીય સંસ્કૃતિની ધરોહર આ બધી આર્ય નારીઓમાં જો કોઈને ઊંચું સ્થાન આપવાનું થાય તો તેમાં 'દ્રૌપદી' ની પદપ્રતિષ્ઠા બધાંથી ચઢિયાતી આવે. ત્યાગ, સમર્પણ અને બલિદાનની એ દેવી છે. એકંદરે જોતાં એને સાધ્વી સ્ત્રી કહીએ તો પણ ખોટું ન કહેવાય. મોટામાં મોટી વિપત્તિઓને પ્રસંગે પણ એ પોતાનો મિજાજ અને આત્મગૌરવનું ભાન ગુમાવતી નથી. અન્યાય સામે એ અવાજ ઉઠાવતી રહી છે. અન્યાય એનાથી બિલકુલ સહન થતો નથી. સત્ય એની જીભ પર કાયમ વસ્યું છે. એ ખૂબ જ નિર્મળ છે, પવિત્ર છે છતાં એનામાં માનુષીપણું પણ છે. ચર્યાના સમયે સ્ત્રીના જેવું વિકારીપણું અને અત્યાગ્રહ એનામાં દેખાય છે. તો ઘણીવાર એ મમતીલી હોય એવું પણ લાગે છે. એ જેટલી ક્રોધિણ છે તેટલી જ કઠોર પણ છે, વળી બુદ્ધિમત્તા સાથે વિવેકીપણું અને દૃઢ મનોબળ પણ તેનામાં ઝલકતું જોઈ શકાય છે.

શકુંતલા, દ્રૌપદી, દમયંતી અને સીતા - આ ચારેય નારીઓ સાથે અન્યાય અને દુર્વ્યવહાર થયા છે. પરંતુ સૌથી અતિ મોટો અને ખોટો અન્યાય અને દુર્વ્યવહાર દ્રૌપદી સાથે થયો છે. જુગારમાં એક વસ્તુ તરીકે તેને મૂકવામાં આવે એ મોટી દુર્ઘટના જ ગણાય. વળી ધર્મરાજ ગણાતા યુધિષ્ઠિર જુગારમાં પોતે પોતાની જાત હારી ગયા પછી પણ દ્રૌપદીને હોડમાં મૂકે એનાથી મોટો દુર્વ્યવહાર અને મોટું અપમાન બીજું કયું હોઈ શકે!

ગાંધારીનો વિવાહ જન્માંધ ધૃતરાષ્ટ્ર સાથે થયો તે વખતે ગાંધારીએ પોતાની આંખો ઉપર પાટા બાંધી પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી કે, કોઈ દિવસ હું મારા પતિને અંધ ગણીને તેમના ઉપરની

મારી શ્રદ્ધા-ભક્તિ અને પતિપ્રેમ ઓછો થવા નહિ દઉં.

તે રીતે જ સ્વયંવરમાં અર્જુનને વરી, છતાં પાંચ પતિઓની પત્ની બનીને પાંચેયને સરખો પ્રેમ આપનારી એ આર્ય નારી ગાંધારીથી પણ ચડે તેવી છે. તેણે જો ધાર્યું હોત તો એ કહી શકી હોત કે, હું તો અર્જુનને જ વરી છું માટે અર્જુન સિવાય અન્ય કોઈ મારો પતિ કહેવડાવાને લાયક નથી. પણ તેમણે એમ ન કર્યું. માતા કુંતાની આજ્ઞા હતી કે પાંચેય ભાઈઓ જે વસ્તુ લઈ આવ્યાં છે તે સરખે ભાગે વહેંચી લો. દ્રૌપદીએ માતા કુંતાની આજ્ઞા ભલે શિરોમાન્ય ગણી હોય પરંતુ તે સમયે તેનાં હૃદયની મનઃસ્થિતિ કેવી હશે? હૃદય ઉપર પથરા મૂકીને દ્રૌપદીએ આર્ય સંસ્કારના દોરે વીંટેલી આજ્ઞાનું પાલન કર્યું ને પાંચ પતિની પટરાણી બની 'પાંચાળી' કહેવાઈ.

દ્રૌપદી જેટલી તીક્ષ્ણ બુદ્ધિશાળી હતી, તેટલી જ રાજનીતિ, ધર્મનીતિ અને તર્કનીતિમાં પારંગત હતી. અન્યાય, અવિચાર, હીનતા અને અત્યાચારને એ સહન કરી શકતી નહિ, કે કોઈ બીજા સહન કરે તો તેને સહન કરવા દેતી નહિ. ન્યાય અને સત્યના ત્રાજવામાં તેના પગ હંમેશાં રહ્યા છે.

ન્યાય અને સત્યનું જ્યાં ખંડન થાતું દેખાય ત્યાં એ કઠોર બનતી પણ દેખાઈ છે. અન્યાયના દમનમાં કોઈ પણ પ્રકારની તે જો હીનતા જોતી તો આકરા-કઠોર શબ્દો વડે વડીલોને પણ ઠપકો આપતી. પરંતુ આ બધામાં નિષ્ક્રુતા, દાંભિક્તા કે અહંકાર તેના ચારિત્ર્યમાં દેખાયાં નથી.

જુગારમાં ભૌતિક ચીજ ગણીને દ્રૌપદીને હોડમાં મૂકીને યુધિષ્ઠિર એ જુગટું હારી બેઠા. દ્રૌપદી પાંડવોની મટીને દુર્યોધનની જીતનું સાધન બની. આ સમયે દ્રૌપદીની મનઃસ્થિતિ, પોતાના અરમાનો અને હૃદયના ભાવો કેવા હશે એવું કદી કોઈએ વિચાર્યું છે ખરું?

જુગટામાં જિતાયેલી દ્રૌપદીને દુર્યોધનની આજ્ઞાથી તેનો ભાઈ દુઃશાસન ચોટલો ઝાલીને - ખેંચતો ખેંચતો ભરી-સભામાં લઈ આવ્યો. આ સમયે સભામાં જુદા જુદા રાજ્યોના રાજા, દીવાન પ્રધાનો, મોટા ઋષિઓ, વિદ્વાનો, ભીષ્મ, દ્રોણ અને વિદુરજી સમેત પાંચે પાંડવો પણ હાજર હતા. અને આ દૃશ્ય જોઈ રહ્યાં હતાં. પણ બધાં ચૂપ હતાં. અધર્મ, આંખોની સામે નાચતો હોવા છતાં સભા આખી મૌન હતી. દુર્યોધન, કર્ણ અને

દુઃશાસન વગેરે દ્રૌપદીને કટુવચન, મશ્કરીઓ અને ચેનચાળાથી વ્યથિત અને અપમાનિત કરી રહ્યા હતાં. હવે તમે જ વિચારો આ સમયે એક ભારતીય નારીની મનની પીડા કેવી હશે? કોઈ પુરુષ પોતાની પરણેતર સ્ત્રીને જાહેરમાં અપમાનિત થતી જોઈ શકે ખરો? ના. હરગીજ નહિ. પણ આપણી ભારતીય નારી દ્રૌપદી પાંચ-પાંચ પતિઓની હાજરીમાં મર્યાદાહીન થતી રહી, રોતી રહી.

આટલું ઓછું હોય તેમ ભરી સભામાં દ્રૌપદીને નિર્વશ્ચ કરવાં માટે દુઃશાસને દ્રૌપદીનાં વશો ખેંચવા માંડ્યા. દ્રૌપદી વલવલતી રહી, ધલવલતી રહી ને સભા મૂંગા બનીને જોતી રહી ત્યારે દ્રૌપદીએ સભામાં બેઠેલા રાજાઓ અને પાંડવોને ઉદ્દેશીને કહ્યું : “હું સતી સ્ત્રી છું. યુધિષ્ઠિરની સવર્ણા ભાર્યા છું. દુપદની કન્યા અને શ્રીકૃષ્ણની સખી છું. મહા બલવાન ભીમની તથા બાણાવળી અરજણની પરણેતર છું. પણ આજે પાંચ-પાંચ સ્વામીઓની વચમાં એક અનાથ નારીની પેઠે છું. આ ભરી-સભા અન્યાયને પડખે થઈને દુરાચાર, પાપાચાર અને અત્યાચાર જોઈ રહી છે. બધાએ પોતાનો ધર્મ ખોઈ નાખ્યો છે, નીતિને નેવા પર મૂકી દીધી છે. કુળધર્મને વેચી ખાયો છે. હે સભાગણો! હું ધર્મથી નહીં, કપટથી જિતાઈ છું. એટલે આ ધર્મનો જુગાર ન હતો, પણ છળકપટનો જુગાર હતો. ધર્મરાજા સ્વયં પોતાને હારી બેઠા હતા, ત્યારે એક હારેલો અને દાસ બનેલો માણસ મને જુગારની હોડમાં કેવી રીતે મૂકી શકે? હવે તમે બધા વિચારો અને નિર્ણય કરો. આપ જે નિર્ણય કરશો તે પ્રમાણે વર્તવા હું તૈયાર છું...”

આમ છતાં સભામાંથી કોઈ કંઈ ન બોલ્યું. ત્યારે દ્રૌપદીએ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને વહારે આવવા અંતરથી પોકાર કર્યો. દ્રૌપદીનો પોકાર સાંભળી ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે અદૃશ્ય રીતે દ્રૌપદીના ચીર પૂરી તેને નિર્વશ્ચ થતી બચાવી હતી.

દ્રૌપદી માથે આટલું વીત્યું હોવા છતાં ધૃતરાષ્ટ્ર પાસેથી વચન લઈને પાંચેય પાંડવોને દાસપણામાંથી મુક્ત કરાવ્યાં હતાં. હવે તમે જ કહો આવી ભારતીય આર્ય નારી દ્રૌપદીનો પર્યાય ક્યાંય મળે ખરો?

બાર વર્ષનો વનવાસ અને એક વર્ષ ગુપ્ત રહેવા માટેની શરત મુજબ પાંડવો તેરમા વર્ષે વિરાટ રાજાને ત્યાં ગુપ્ત વંશે રહ્યા હતા ત્યારે વિરાટ રાજાનો સાળો કે જે પરોક્ષ રીતે રાજ્ય ચલાવતો હતો તેણે દ્રૌપદીને પોતાની કરવા અનેક કાવાદાવા કર્યા. અંતે તેનો હાથ પકડી પોતાના તરફ ખેંચવા પ્રયત્ન કર્યો ત્યારે દ્રૌપદી સિંહણની જેમ છંછેડાઈને કીચકને ધક્કો મારી પછાડી દઈ વિરાટ રાજા અને કંક-વેશધારી યુધિષ્ઠિર બેઠા હતા ત્યાં આવીને ઊભી રહી. કીચક (વિરાટનો સાળો) પણ ક્રોધાવેશમાં તેની પાછળ આવ્યો અને દ્રૌપદીને પકડી તેના વાળ ખેંચી તેને જમીન પર પછાડીને માથે લાત મારી. યુધિષ્ઠિરની નજર સામે

દ્રૌપદીનું અપમાન અને દુરાચાર થઈ રહ્યો હતો. આહાહા...હા...! ભારતની આ આર્ય રમણીને કેટકેટલું અપમાન, દુર્વ્યવહારનો ભોગ બનવું પડે છે. તમે વિચારી જોજો... આવી સંસ્કારિત અને ગુણસુંદરી દ્રૌપદીનો પર્યાય મળે ખરો? વનમાં રખડી-રખડી અનેક યાતનાઓ, અનેક અપમાનો વેઠીને પણ ભારતીય સંસ્કારો અને પરંપરાને જીવંત રાખતી એ નારીનાં જેટલાં વખાણ કરીએ તેટલાં ઓછાં પડે.

દ્રૌપદીની મહાનતા તેના દરેક કાર્યમાં દેખાય છે. પોતાને અપમાનિત કરનાર દુર્યોધન સહિત કૌરવ પત્નીઓને ગંધર્વરાજ ચિત્રસેને પ્રભાસ તીર્થમાં જ્યારે યુદ્ધ કરીને પરાજિત કર્યો ને બંદીવાન બનાવ્યા ત્યારે દ્રૌપદીએ ભીમને વિનવી-સમજાવી ગંધર્વરાજ પાસે બંદીવાન રહેલા દુર્યોધન તથા કુરુ સ્ત્રીઓને છોડાવ્યા હતા. શત્રુઓ પ્રત્યેનું દ્રૌપદીનું આવું સૌજન્ય અને ઉદારપણું તેને મહાનતાના અંકમાં મૂકે છે.

તેની ક્ષમાશીલતાનું બીજું ઉદાહરણ જોઈએ તો દુર્યોધનનો બનેલી જયદ્રથ પણ અવિવેકી અને પાપી હતો. એક દિવસ તે પાંડવોની ગેરહાજરીમાં પાંડવ આશ્રમમાં ગયો ને દ્રૌપદીને પકડીને રથમાં બેસાડી દીધી. આ સમયે દ્રૌપદીએ સમયસૂચકતા દાખવી અને પાંડવોના પાછા ફરવાનો વખત હોવાથી જયદ્રથને વાતોએ વળગાડી રહી. પાંડવો આવી પહોંચતા દ્રૌપદીએ પોતાના અપહરણની વાત પાંડવોને કરી. પાંડવોએ જયદ્રથને પકડી યુધિષ્ઠિરની સામે રજૂ કર્યો ત્યારે જયદ્રથે યુધિષ્ઠિરના પગે પડીને તેમનું દાસત્વ સ્વીકારીને ક્ષમા માગી ત્યારે દ્રૌપદીએ યુધિષ્ઠિરને સમજાવી, તેનો વધ કરવાને બદલે ક્ષમા અપાવી હતી.

મહાભારતનું યુદ્ધ પૂરું થયું હતું. ભીમે પ્રતિજ્ઞા મુજબ દુર્યોધનની જાંઘ તોડી તેને મોતને ઘાટ ઉતારી દીધેલો. આથી દ્રૌણ પુત્ર અશ્વત્થામા તે રાત્રે પાંડવોના તંબૂમાં જઈને દ્રૌપદીનાં પાંચ પુત્રોને મારી ગયો. પુત્રોના મોતથી દ્રૌપદીને શોક કરતાં ક્રોધ વધારે વ્યાપ્યો ને પાંડવોને આકરા શબ્દો કહી અન્યાયનો બદલો વાળવાનું જણાવીને કહ્યું કે અશ્વત્થામાને ઘાયલ કરીને તેના માથાનો મણિ મને લાવી આપો, એ જ મારો બદલો ગણાશે.

અશ્વત્થામા દ્રોણાચાર્યનો પુત્ર હોવાથી ભીમે તેને માર્યો નહીં, પરંતુ તેને પકડી તેના માથા પરનો મણિ ઉતારી દ્રૌપદીને આપ્યો. ત્યારે દ્રૌપદીએ કહ્યું કે ગુરુપુત્રની હત્યા કરવી એ આપણા કુળની શોભા નથી. એ ગમે તે કરે તો પણ આપણે માટે અ-વધ્ય છે. આ મણિ હું યુધિષ્ઠિરના માથા ઉપર પહેરાવીશ. પુત્રહત્યાના બદલાનાં ચિહ્નસ્વરૂપ આ મણિ યુધિષ્ઠિરના મસ્તક ઉપર જોઈને હું મારા પુત્રોનું સ્મરણ તાજું રાખી શાંતિ મેળવીશ.

તે પાંડવના રાજગૃહની ગૃહિણી હોવા છતાં પણ દાસીની માફક જ બધા આશ્રિતોની સેવા કરતી. પોતાની શોક્યો (સપત્નીઓ) ને પણ પોતાની જ બહેનો હોય તેટલો જ પ્રેમ કરતી.







છે. આથી જ સંતોએ કહ્યું છે કે ‘પહેલું સુખ તે જાતે નર્ચા.’ રોગીને ખાનપાન, રાગરંગ સૌ ઝેર જેવા લાગે છે. ઔષધ દાનથી રોગમુક્ત થયેલ વ્યક્તિના આશિર્વાદથી દાનીને સુખ શાંતિ મળે છે.

### (૩) જ્ઞાન દાન :

જ્ઞાન વગરનો મનુષ્ય છતી આંખે અંધ જેવો છે. જો કોઈ અંધને આંખો મળી જાય તો તેને કેટલો આનંદ થાય? આજ રીતે અજ્ઞાનીને વિદ્યાદાન આપવાનું કાર્ય પણ એટલું જ મહત્વપૂર્ણ છે. આથી જ જ્ઞાનદાનની સરખામણી ચક્ષુદાન સાથે કરવામાં આવી છે.

પ્રાચીન ભારતમાં નાલંદા જેવા વિશ્વ વિદ્યાલયો આવા જ ઉદ્દેશથી સ્થાપવામાં આવેલ હતા. આવા વિદ્યાલયોમાં ભારત ઉપરાંત સિયામ (હાલનું થાઈલેન્ડ) જાવા સુમાત્રા (હાલનું ઈન્ડોનેશિયા), ચીન, તુર્કી, યુનાન (હાલનું ગ્રીસ) જેવા અનેક દેશોથી આવેલા વિદ્યાર્થીઓ કોઈપણ જાતના ભેદભાવ વગર જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરતા હતા.

ગરીબ વિદ્યાર્થીઓ માટે શાળાઓ સ્થાપવા દાન આપવું, તેઓને સ્કોલરશિપ, પુસ્તકો, ગણવેશ વિ. આપવા, તેઓ માટે બોર્ડિંગ હાઉસની વ્યવસ્થા કરવી આદિનો પણ વિદ્યાદાનમાં સમાવેશ થાય છે.

આચાર્ય અમિતગતિએ તો ત્યાં સુધી કહ્યું છે કે જીવનના ૪ પુરુષાર્થ — ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ બધા વિદ્યા દ્વારા જ સિદ્ધ થાય છે. એટલે વિદ્યાદાન આપનારને પણ આ ચારે પુરુષાર્થ મેળવવાનો અધિકાર મળે છે. ભગવાન મહાવીર પણ કહી ગયા છે કે ‘પદ્મમં નાણં તત્તો દયા’ અર્થાત્ પ્રથમ જ્ઞાન મેળવ્યા બાદ જ દયા, પરોપકાર વિ.નું આચરણ આવે છે.

### (૪) અભયદાન :

અભયદાનનો અર્થ એ છે કે કોઈપણ મરણોન્મુખ પ્રાણીને બચાવવું. સંકટમાં પડેલ પ્રાણીનો ઉદ્ધાર કરવો. આવા જીવનદાનને સર્વે દાનોમાં શ્રેષ્ઠ ગણવામાં આવ્યું છે અને એ જૈન ધર્મનો તો પ્રાણ છે, જેના પાયામાં જ અભયદાન છે. જીવનદાન મેળવીને પ્રાણીમાત્રને જે સુખ પ્રાપ્ત થાય છે એ અવર્ણનીય છે.

દયાળુ મનુષ્ય અભયદાન મેળવનાર માટે ભગવાનનું સ્થાન પ્રાપ્ત કરે છે. યજ્ઞ યાગાદિમાં હોમાતા નિર્દોષ પશુઓને અભયદાન અપાવીને જ મહાવીરે ભગવાનનું પદ પ્રાપ્ત કર્યું હતું. યજ્ઞોમાં અપાતા બલિને રોકવા ભગવાન મહાવીરે તેમનું સમગ્ર જીવન અર્પણ કર્યું હતું. જેથી ભારતમાં થતા અશ્વમેધ આદિ હિંસક યજ્ઞો બંધ થયા હતા.

આથી પ્રત્યેક જૈનનું કર્તવ્ય છે કે તે દુઃખી, ભૂખ્યા કે મરણોન્મુખ જીવોની સહાયતા તથા પ્રાણરક્ષા કરે. પોતાના ધનનો ઉપયોગ ગૌશાળાઓ, પાંજરાપોળો વિ. સ્થાપી મૂંગા પશુઓની સેવાનો બંદોબસ્ત જૈનો નહીં કરે તો કોણ કરશે? જૈન એ જ છે કે જે સંકટગ્રસ્ત વ્યક્તિના આંસુને હાસ્યમાં બદલી શકે. જૈનો

જીવનદાન આપનાર તરીકે પ્રસિદ્ધ થાય.

દાનના આ ચાર પ્રકાર માત્ર વિવરણ માટે છે. દાનની વ્યાખ્યા આટલી સીમિત નથી. જે પણ કાર્ય અન્યોના સુખ, સગવડ માટે કરવામાં આવે એ પણ દાન છે. પુણ્યની વ્યાખ્યા કરતાં ભગવાન મહાવીરે કહ્યું છે કે અન્ન, જલ, વસ્ત્ર આદિનું દાન કરવાવાળાને સ્વર્ગસુખનું પુણ્ય મળે છે. જૈન સાહિત્યમાં દાનના મહિમાની કથાઓ અને તે દ્વારા પ્રાપ્ત થતાં પુણ્યના અસંખ્ય દાખલાઓ મળે છે.

આ ઉપરાંત દાનનું આ વિવરણ એવા લોકોની આંખો ખોલવા માટે પણ છે, જેઓ એમ કહે છે કે “જૈન ધર્મ તો કેવળ નિષ્ક્રિય ધર્મ છે અને તપ ત્યાગ સુધી જ સીમિત છે. જનકલ્યાણ માટે તેઓ પાસે કોઈ રચનાત્મક ઉપદેશ નથી.” આના જવાબમાં આગળ કરેલું દાનધર્મનું વિવરણ જ સિદ્ધ કરે છે કે જૈન ધર્મ સક્રિય છે કે નિષ્ક્રિય. દાન દ્વારા જનકલ્યાણની ઉત્તમ વિચારધારા જૈન ધર્મ સંસાર સમક્ષ રાખી છે.

### ● સુપાત્રે - કુપાત્રે દાન :

આ બાબત ઉપર પણ વિચારવું જરૂરી છે. કેટલાક લોકોની માન્યતા છે કે દાન મેળવવાના અધિકારી માત્ર સુપાત્ર જ છે અને સુપાત્ર પાત્ર સાધુઓ જ ગણાય. એટલે કોઈ સંસારીને દાન અપાય નહીં. ભલે તે ગરીબ, દુઃખી હોય. સંસારી બધા કુપાત્ર ગણાય. આ તર્ક સંપૂર્ણપણે અસંગત છે. શું કોઈ સદાચારી સંસારી ગૃહસ્થ પણ કુપાત્ર ગણાય? જો કોઈ લોકો શાસ્ત્રોનું આવું અર્થઘટન કરતા હોય તો તે અનર્થ છે. વળી એ ક્યાંનો ન્યાય કે કોઈ દીન દુઃખી કે ગરીબને પાત્રતાને બહાને દાન ન અપાય! “દુઃખીને જોઈને દયાભાવ જાગે અને તેનું દુઃખ દૂર કરવા જરૂરી પ્રયત્ન કરવો.” આ બાબતને ભગવાન મહાવીરે જૈનત્વનું પ્રમુખ લક્ષણ ગણાવેલ છે. સુપાત્ર દાનની વાત ઠીક છે, પણ સંકટકાળમાં સહાય કરવા પાત્રતા જોવા બેસવું એ કાંઈ પમ મહાન ધર્મનો સિદ્ધાંત ન હોઈ શકે. ત્યાં ધર્મ, જાતિ, પંથ, રાષ્ટ્રીયતા કંઈ જોવાય નહીં.

### ● ગરીબી ઇશ્વરનો દંડ છે?

અન્ય એક વિચારધારા એવી પણ છે કે ગરીબી, ખોડખાંપણ વિ. તેઓના પાપનું પરિણામ છે. ઇશ્વરે તેઓને સજા કરી છે તેમાં આપણે વચ્ચે ન આવવું જોઈએ. તેને તેના પાપોની સજા ભોગવવી જોઈએ! કેટલાક દોઢ ડાહ્યાઓ એમ માને છે કે ઇશ્વર સજા કરે છે, જ્યારે જૈન દર્શન સ્પષ્ટપણે માને છે કે ઇશ્વર, તીર્થંકર વિતરાગ છે. કોઈને સજા વિ. આપતા જ નથી. કદાચ કોઈ એમ માને પણ તો ઇશ્વર સજા આપે એટલે તમે પણ સજા આપો? શું અધિકાર છે? આ રીતે જો ઇશ્વરની ઉપાસના થાય તો તો દુનિયામાં ગરીબ, દુઃખની સહાયતા કોઈ કરવાવાળું રહે જ નહીં. બધે હાહાકાર મચી જાય. જૈન આવું કદી વિચારી પણ ન શકે. તેઓ સદાકાળ દીન-દુઃખિયાની સહાયતા અર્થે દાન આપવાનું અને સહાયતા કરવાનું કર્તવ્ય હર હાલતમાં પૂરું કરશે. ■

## પ્રેરક વાર્તા

### ધર્મ એટલે?

આશા વીરેન્દ્ર

રોજ સવારે મારે ચાલવા જવાના સમયે સોસાયટી વાળવાવાળો રઘુ અચૂક મને મળે જ અને એ બોલ્યા વિના ન રહે, 'જે શી કૃષ્ણ સાહેબ, કેમ છો?' 'બસ, મજામાં, તું કેમ છો?' આટલું બોલીને એનો જવાબ સાંભળ્યા વિના જ હું આગળ વધી જાઉં. એક દિવસ સવારે એણે મને ઊભો રાખીને કહ્યું, 'સાહેબ, આખી રાત ઊંઘ નથી આવી. માથું ફાટફાટ થાય છે. તમારી પાસે કંઈ દવા હોય તો આપોને!'

બે દિવસ પહેલાં મને પણ બહુ માથાનો દુઃખાવો થયેલો એટલે મેં કોસીનના પત્તામાંથી બે ગોળી વાપરેલી ને પછી વધેલું પત્તું શર્ટના ખીસામાં મૂકેલું. યોગાનુયોગ તે દિવસે મેં એ જ શર્ટ પહેરેલું એટલે તરત એમાંથી બે ગોળી આપીને કહ્યું, 'આમાંથી એક ગોળી અત્યારે અને બીજી રાત્રે પાણી કે ચા સાથે લેજે.' આટલા દુઃખાવા છતાં મજાક કરતાં એણે અંગુઠાથી પીવાનો ઈશારો કરીને કહ્યું, 'ડોક્ટર સાહેબ, આની સાથે લઉં તો ન ચાલે?' હું હસી પડ્યો ને કહ્યું, 'તારે એ જ પીવું હોય તો પછી ગોળીની કંઈ જરૂર નથી.'

એણે ડોક્ટર સાહેબના કરેલા સંબોધન પર ધ્યાન આપ્યા વિના હું ચાલવા માંડ્યો. બીજે દિવસે મારા ચાલવાના સમયે તો એ મને ન મળ્યો પણ પછી ૯-૯ા વાગે આવીને એ બારણાની બહાર ઊભો રહીને બૂમો પાડવા લાગ્યો, 'ડોક્ટર સાહેબ, ઓ ડોક્ટર સાહેબ, ઘરમાં છો કે?'

હું ડોક્ટર નહીં એટલે પહેલાં તો કોને માટે બૂમ પડાઈ રહી છે એ મને સમજાયું નહીં પણ પછી મારી પત્ની સરયૂએ બારીમાંથી નજર કરીને કહ્યું, 'પેલો રઘુ તમને જ બોલાવતો લાગે છે.' મેં બહાર નીકળીને કહ્યું, 'મારું કામ છે, રઘુ? આવ, અંદર આવ.' ઘરમાં દાખલ થઈને એ પગલૂછણિયા પર જ ઉભડક બેસી ગયો ને કહે,

'મહેરબાની ડોક્ટર સાહેબ, તમે એટલી સારી દવા આપી કે, મારું માથું સાવ મટી ગયું.' એ આવી રીતે ઉંબરામાં બેસી રહે એ મને ગમ્યું નહીં, મેં કહ્યું, 'ત્યાં શા માટે બેઠો છો? આવ, અંદર આવીને ખુરશી પર બેસ.'

મેં જોયું કે, મારા આમ કહેવાથી સરયૂના ચહેરા પર અણગમની રેખા ઊપસી આવી. સરયૂ યુસ્તતાથી વૈષ્ણવ ધર્મ પાળે. એના મનમાં છૂત-અછૂત અને ઊંચ નીચના ભેદભાવ ઊરે

સુધી ઊતરેલા, એટલે એને મારી વાત ન રુચે એ હું સમજી શક્યો.

જોકે, રઘુ ત્યાં જ બેસી રહ્યો. એણે કહ્યું, 'આટલા મોટા ડોક્ટર થઈને તમે મારા જેવા ગરીબ માણસ માટે આટલી દયા બતાવી, આટલી કાળજી લીધી એટલે હું તમારો આભાર માનવા જ આવ્યો છું.' મેં એને સમજાવવાની ઘણી કોશિશ કરી કે, ભાઈ, હું ડોક્ટર નથી. એ તો મારા ખિસ્સામાં દવા હતી તો મેં તને આપી. પણ એ મારી વાત માનવા તૈયાર જ નહોતો. પછી મેં પણ એને સમજાવવાની માથાકૂટ છોડી દીધી. એના ગયા પછી સરયૂએ કહ્યું,

'આવા હલકી વરણના લોકોને ઘરમાં શા માટે ઘાલો છો? એ જે ખુરશી પર બેસે એની પર જ પછી મારે બેસવાનું? ફરીથી આવું કરતા નહીં.'

ત્યાર પછી ઘરમાં મારી પત્ની, દીકરા દીકરી બધા મજાકમાં મને ડો. સાહેબ કહીને બોલાવવા લાગ્યાં. પછી તો જ્યારે પણ મળે ત્યારે રઘુ બહુ આદરપૂર્વક મને નમન કરતો અને કહેતો, 'સાહેબ, મારે લાયક કંઈ પણ કામ હોય તો કહેજો.'

આ ઘટનાના બે-ત્રણ મહિના પછી મને સખત તાવ આવ્યો. વાયરલ હતો. આખું શરીર તૂટે અને ખૂબ અશક્તિ. સરયૂ અને મારો દીકરો ટેકો આપીને મને ડોક્ટર પાસે લઈ જવા બહાર ઊભેલી ગાડીમાં બેસાડતાં હતાં ત્યારે જ રઘુ આવ્યો. સાથે એની પત્ની અને એનો નાનકડો દીકરો હતાં. મારી પરિસ્થિતિ સમજ્યા વગર સાવ મારી પાસે આવી, દીકરાને એકદમ મારી નજીક લાવીને કહે, 'ડોક્ટર સાહેબ, ગમે તેમ કરો પણ આને સાજો કરો. એને ઝાડા-ઊલટી થઈ ગયા છે. મારો એકનો એક દીકરો છે, મહેરબાની કરો સાહેબ.'

એક તો મારી હાલત એટલી ખરાબ ને એમાં એની આવી ઢંગધડા વગરની વાત. મને બહુ ગુસ્સો આવ્યો. તિરસ્કારભર્યા સ્વરે મેં કહ્યું, 'હજાર વાર તને કહ્યું, હું ડોક્ટર નથી તોયે માથું ખાય છે? ચાલ, આઘો ખસ ને છોકરાને મારાથી દૂર રાખ. મારું ઈન્ફેક્શન એને લાગી જશે તો હેરાન થઈ જશે.'

લગભગ દોઢેક મહિના પછી મારી તબિયતની ગાડી પાટે ચઢી. એક સવારે સોસાયટીનાં કમ્પાઉન્ડમાં જ ધીમે ધીમે ટહેલતો હતો ત્યાં રઘુ મળી ગયો. બે હાથ જોડીને ભાવપૂર્વક એણે મારી





પ્રેરક કથા

બે પ્રેરક કથાઓ

શાંતિલાલ ગઢિયા

(૧) મહેનતની કમાણી

હાતિમતાઈ પરગજુ અને દાની હતો. તે દરરોજ કેટલાય લોકોને અન્ન - વસ્ત્રનું દાન કરતો.

એકવાર એ જંગલમાંથી પસાર થતો હતો. એકાએક એ અટકી ગયો. એણે જોયું કે એક કઠિયારો માથે લાકડાંનો ભારો ઊંચકી ચાલતો આવી રહ્યો છે. વજનને કારણે એના પગ વાંકાચૂંકા પડતા હતા. વળી થાકને લીધે હાંફી જતો હતો.

હાતિમને એના પર દયા આવી. એણે પૂછ્યું, 'ભાઈ, આટલી તકલીફ શા માટે ઉઠાવો છો?' કઠિયારાએ જવાબ આપ્યો, 'શું કરું? પેટની આગ તો બુઝાવવી પડે ને!'

હાતિમે કહ્યું, 'હા, સાચી વાત છે. પણ તમે જાણતા નથી કે હાતિમ દરરોજ સેંકડો માણસોને ખાવાનું અને કપડાંલત્તા પણ આપે છે? તમે એના મહેમાન બની જાઓ. બેઠાબેઠા જ બધું મળી રહેશે.'

કઠિયારાને આ સાંભળી હસવું આવ્યું. એણે કહ્યું, 'તમેય ખરા છો! ભાઈ, જે માણસ મહેનત કરીને રોટલો કમાય છે, એ હાતિમનો ઓશિયાળો થઈ શું કામ જીવવાનું પસંદ કરે?'

આટલું બોલી કઠિયારો પોતાના રસ્તે ચાલતો થયો. હાતિમ પ્રશંસાભરી દૃષ્ટિથી એને જોઈ રહ્યો.

(૨) લુકમાન હકીમ

કોઈએ લુકમાન હકીને પૂછ્યું, 'આપ આટલો વિવેક ક્યાંથી શીખ્યા?'

લુકમાને જવાબ આપ્યો, 'અવિવેકી લોકો પાસેથી.'

પૂછનાર મૂંઝવણમાં પડી ગયો. 'એ કઈ રીતે? એમની પાસેથી કોઈ કશું શીખી શકે ખરું?'

લુકમાને હસીને કહ્યું, 'ભાઈ, એમાં નવાઈ પામવા જેવું શું છે? મેં એમનામાં જે ખરાબ બાબતો જોઈ, તેનાથી મારી જાતને દૂર રાખી. બસ, આટલી જ વાત છે. ભાઈ, શીખનાર તો ગમે ત્યાંથી હાલતા-ચાલતા નાની અમથી ચીજોમાંથી પણ શીખી લે છે. જો કે મંદબુદ્ધિ વ્યક્તિ જ્ઞાનના સો-સો પાઠ કર્યા પછી પણ કંઈ મેળવી શકતો નથી.

શાંતિલાલ ગઢિયા - વડોદરા  
ફોન : (૦૨૬૫) ૨૪૮૧૬૮૦

અવરોહથી આરોહ ભણી

(અનુસંધાન : પાના નં.-૩૦ ઉપરથી ચાલુ)

પણ વિના સંકોચ વાત કરી શકાય છે. ત્યારે કદાચ બહુ સગવડો નહોતી પણ જે પ્રેમભર્યું વાતાવરણ હતું, વિદ્યાર્થી-શિક્ષકનો જે અનુબંધ હતો, જે સ્વસ્થ હરીફાઈ હતી, એકબીજાને મદદરૂપ થવાની ભાવના હતી આ બધી બાબતો મારા જેવા કેટલાય વિદ્યાર્થીઓના સફળ જીવનના પાયામાં રહેલી છે. રામાણિયા માટે ત્યારે એક જ બસ 'ભાડિયા બસ' આવતી. મોટેભાગે અનિયમિત રહેતી આ બસની અમે કાગડોળે રાહ જોતા, ન આવે તો નવ કિલોમીટર પગે ચાલીને પણ ગયાનું સ્મરણમાં છે. વરસાદના દિવસોમાં સાંજે બસ ન આવે તો અમને લિજ્જત પાપડ કેન્દ્રના ટેમ્પો ગામોગામ મૂકવા આવતા. એક શૈક્ષણિક સંસ્થા સાથે ગામને પણ કેવા સ્નેહસંબંધ હોઈ શકે તેનું આ

પ્રત્યક્ષ ઉદાહરણ છે. તળાવ કિનારે રમણીય વાતાવરણમાં આવેલી આ શાળાએ મને શક્તિસિંહ, અરવિંદસિંહ, જુદુવીરસિંહ, અર્જુનસિંહ જેવા મજાના મિત્રો ભેટ ધર્યા છે, જે જીવનની અણખૂટ મિલકત છે.

સારસ્વતમ્ ટ્રસ્ટ દ્વારા ચાલતી આવી એક નાની છતાં મોટા ગજાની શાળામાં ભણ્યા હોવાનો મને અત્યંત ગર્વ છે. શાળાથી વિખુટા પડ્યાના સત્તર વર્ષ બાદ આજે સ્મૃતિ સંદૂક સંકોરતાં કેટલાય અમૂલ્ય મોતી જડી આવ્યાં છે જેમણે મારા જીવનને ખરા અર્થમાં રળિયાત કર્યું છે. સંગીતમાં જેમ અવરોહથી આરોહ ભણી જવાય તેમ આ શાળામાં પસાર થયેલ સમય, મળેલ તાલીમ અને ઉત્તમ ગુરુજનોએ મારા જીવનને અવરોહથી આરોહ ભણી ધપાવ્યું છે એમ કહેવામાં સહેજ પણ અતિશયોક્તિ નહીં થાય.

આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, ગુજરાતી  
ગવર્નમેન્ટ આર્ટ્સ એન્ડ કોમર્સ કોલેજ, રાપર, કચ્છ

અનુભવ

વિઝન ઇન ધ ડાર્ક

ડૉ. સુધીર ચી. મોદી

અંધાપો અથવા આંધળા હોવું એટલે શું? તે વિચારવું કે તેની કલ્પના કરવી આપણને ધ્રુજારી ઉપજાવી દે છે. તો ખરેખર થોડા સમય માટે અંધાપો અનુભવવા મળે તો શું થાય? તેનો અનુભવ કર્યા બાદ આપણે પ્રભુનો આભાર માનતા થઈ જઈએ કે તેની કૃપાથી આપણે આંખોથી જોઈ શકીએ છીએ. જીવનનો આવો એક રોમાંચક અને લાગણીસભર વાસ્તવિક અનુભવ મેળવવા માટે અંધજન મંડળ, વસ્ત્રાપુર, અમદાવાદમાં જવું પડે. “Vision In The Dark” નામના મ્યુઝિયમમાં અથવા શો માં જવાનું.

આવી અનુભૂતિ મેળવવા માટે અમારું ૧૬ જણાનું ગ્રુપ (૭ વિદ્યાર્થીઓ) તા. ૧-૬-૨૦૧૭ ને ગુરુવારે બપોરે ૩.૪૫ વાગ્યે વસ્ત્રાપુર, રિંગ રોડ પર આપેલા અંધજન મંડળના કેમ્પસમાં પહોંચી ગયા. શ્રી ભરતભાઈ જોશીએ અમારા માટે વ્યવસ્થા ગોઠવી હતી. અમને બધાને અંધજન મંડળના કેમ્પસમાં આઠ નંબરના બિલ્ડિંગના બેઝમેન્ટમાં લઈ જવામાં આવ્યા. અમારા સર્વેના ચશ્મા, મોબાઈલ ફોન લોકરમાં મૂકાવી દીધા. ત્યારબાદ અમને સમજાવ્યું કે આ જગ્યામાં શું છે, અમારે શું કરવાનું છે, શું અનુભવવાનું છે. કેવી રીતે ગાઈડની સૂચના પ્રમાણે ચાલવાનું છે. તમે કોઈ પડી જશો નહિ. ૩૨ રાખવાનો નથી. અને ટિકિટ લીધા બાદ મનમાં કંઈક ઉત્કંઠા અને વિચારો આવ્યા કરે. શું ખરેખર અંધ જેવા બની જઈશું? અંદર કેવી રીતે ફરાશે વગેરે. અમારી સાથે જુવાન અંધ ગાઈડ જયદેવભાઈ હતા. તેઓ આનંદભર્યા સ્પષ્ટ અને મોટા અવાજે બોલતા હતા. ભગવાને દરેક મનુષ્યને આંખ સિવાય બીજી ચાર ઈન્દ્રિયો આપી છે. તેને સતેજ કરો. હાથનો સ્પર્શ કરતા દિવાલે દિવાલે આગળ વધો. તમારી બાજુની પથ્થરની બેંચ પર બેસો. જુદા જુદા ભગવાનની મૂર્તિઓને હાથ ફેરવીને ઓળખો. તમે આંખોથી પલકારામાં ભગવાનની મૂર્તિને જોઈને ઓળખી જાઓ છો દૃષ્ટિ વિના સ્પર્શથી ઓળખતા થોડી વાર લાગે છે. હનુમાનજીની મૂર્તિમાં એક હાથમાં ગદા, ચહેરો, છાતી, બે પગ વગેરે સ્પર્શથી અનુભવીને કહી શકો છો કે આ હનુમાનજીની મૂર્તિ છે. હવે રેલીંગના સહારે આગળ ચાલતા જાઓ અને ગામડાનો અનુભવ કરો. વૃક્ષ, તેનું થડ, પછી ચબૂતરો, એટલો ઘરનું દ્વાર, લીંપણ કરેલું ઘર, તેમાં ઘંટી, વલોણું, સ્પર્શથી જુઓ. ગાય, કૂવાનું થાણુ, પનિહારી, વગેરે સ્પર્શથી જ જોવાના છે. અરે! અત્યારે મગજ બીજું કંઈ વિચારતું નથી. તેને અત્યારે સ્પર્શથી શું અનુભવાય છે, અંધ ગાઈડના અવાજને બરોબર સાંભળવા કાન સતેજ થઈ ગયા છે.

નાક કોઈ આવતી વાસને કે સુગંધને ઓળખવા સતેજ થઈ ગયું છે. પગ નીચેની જમીન પર સાચવી સાચવીને આગળ વધાય છે. મગજ તેમાં જ લાગેલું છે.

હવે દિવાલનો યુ ટર્ન લઈ ઓડિટોરિયમમાં આવી ગયા. સ્પર્શથી જ લાઈનબંધ આગળ પાછળ ગોઠવેલી સીટો પર બેસી ગયા. ૧૦ મિનિટ પિક્ચર ચાલ્યું. કશું દેખાય તો નહિ. ફક્ત પિક્ચરના સંવાદો ઝીલીને પડદા પરનું દૃશ્ય માનસિક રીતે જોતા રહ્યા. અમે પિક્ચર જોયું કે સાંભળ્યું? હા, ફક્ત સાંભળીને જોયા કર્યું. હવે ઊભા થઈને ડાબી બાજુ આગળ વધ્યા. દીવાલ પૂરી થતા રેસ્ટોરન્ટમાં આવી ગયા. દરેક જણ ટેબલની ફરતેની ચાર પુરશીઓમાં બેઠા. બેઠા બેઠા ઓર્ડર આપ્યો. માઝા, કોકોકોલા, સ્પ્રાઈટ વગેરે દરેકે જે મંગાવ્યું હતું તે અંધભાઈ અને અંધબહેને દરેકના ઓર્ડર મુજબ જ આપ્યું. અરે! જે લોકોએ બિસ્કીટ મંગાવ્યા હતા તેમને બિસ્કીટ, જે લોકોએ વેફર્સ મંગાવી હતી તેમને વેફર્સ મળી ગઈ. પૈસાની લેવડદેવડ ગણતરી કરીને થઈ ગઈ. બધાએ અંધ બનીને આવી રીતે નાસ્તો કર્યો. ગજબનો અનુભવ! જિંદગીમાં આવો અંધ બનીને નાસ્તો કરવાનો અનુભવ પ્રથમ વખત થયો અને તે પણ કોઈ પણ જાતની ગરબડ વગર. ત્યારબાદ આંખો બંધ કરીને બહાર આવ્યા. આંખો ખોલી તો દુનિયા દેખાવા લાગી. મકાનો, વાહનો, માનવીઓ અને વૃક્ષો બધું જ.

શું એક કલાક માટે અંધ બની ગયા હતા? હા, છતી આંખે અંધ બની ગયાનો અનુભવ કરી લીધો. સર્વે મનોમન ભગવાનનો આભાર માનવા લાગી ગયા. અત્યાર સુધી આંખોનું મૂલ્ય ખરેખર સમજતા ન હતા તે સમજાઈ ગયું. ભગવાનની કૃપા સમજી ગયા.

મને થોડા વર્ષો પહેલાં હેલન કેલરનો એક લેખ વાંચેલો તે યાદ આવી ગયો. તે લેખ હતો “મને ભગવાન ત્રણ દિવસો દૃષ્ટિ આપે તો શું જોઉં.” તેમણે જે અગણિત વસ્તુઓ વર્ણવી હતી અને જોવાની ઈચ્છા રાખી હતી તે વાંચીને મને પણ થઈ ગયેલું કે આપણે છતી આંખે જોતા નથી તે તેમણે દૃષ્ટિ વિના પણ વિચારીને જોઈ લીધી છે.

અંધજનને જોઈ ‘મરીજ’ નો શેર યાદ આવવા લાગ્યો.

“બસ એટલી સમજ મને પરવરદીગાર દે  
સુખ જ્યારે જ્યાં મળે ત્યાં બધાના વિચાર દે.”

૧-એ, વ્રજરાયણ કોલોની, સે.ઝે. લોચેલા સ્કૂલ પાસે  
નવરંગપુરા, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૯.  
મો. ૯૮૯૮૬ ૧૨૬૮૫

## સંસ્મરણ

# અવરોહથી આરોહ ભણી

ડૉ. રમજાન હસણિયા

ડૉ. રમજાન હસણિયાએ પોતાની શાળાનાં સ્મરણો સૌને સ્પર્શી જાય તેવી રીતે રજૂ કર્યાં છે. તેઓએ કચ્છ યુનિવર્સિટીમાંથી ડૉ. દર્શના ધોળકિયા પાસે પીએચ.ડી. કર્યું છે.

“મારી શાળા” વિશે જ્યારે નિબંધ લખવાનું થતું ત્યારે સપનાની, આદર્શ શાળા કેવી હોય તે વિશે બાળ-માનસમાં આકાર લેતી કલ્પનાઓ સહજ-સુલભ એવા શબ્દોમાં વહી આવતી ને મન રોમાંચિત થઈ ઊઠતું. ત્યારે સગવડોની વાત સૂઝતી નહીં. મારે મન તો ઉત્તમ શાળા એટલે જ્યાં ઉત્તમ અને પ્રેમાળ શિક્ષકો હોય, નાનકડું પણ સ્વચ્છ પ્રાંગણ હોય, જ્યાં પુસ્તકાલયનાં પુસ્તકો પર ધૂળ નહીં પણ વિદ્યાર્થીઓના હાથ ફરતા હોય, જ્યાં વિદ્યાર્થીને ખીલવા માટે પૂરતી મોકળાશ હોય. ભગવાન જાણે કાન દઈને મારી વાત સાંભળતો હોય ને એ નિબંધ વાંચીને જાણે તેણે તથાસ્તુ કહી દીધું હોય તેમ મને રામાણિયાની સારસ્વતમ્ સંચાલિત શ્રી કે.જી. સાવલા હાઈસ્કૂલ મળી ગઈ.

આમ તો ખાખરના વિદ્યાર્થીને માધ્યમિક શિક્ષણ મેળવવા માટે બિદડા, ભુજપુર અને રામાણિયા ત્રણેય સરખા અંતરે થાય; બલકે રામાણિયાની તો દિશા પણ અવળી પડે તેમ છતાં ખખર નહીં કેમ પણ એક પ્રણાલી જ જાણે પડી ગયેલી કે ખાખરના વિદ્યાર્થીને રામાણિયા સિવાય અન્ય કોઈ શાળા દેખાતી જ નહીં. મારા પહેલાં પણ કેટલાક વિદ્યાર્થીઓનું અહીં ઘડતર થયું હશે માટે રામાણિયા ગામ અમારા જ નહીં પણ નાની ખાખર, ફરાદી, ડેપા, કાંડાગરા, ટુંડા, તુંબડી, ગજોડ, બેરાજા, ગેલડા જેવા કેટલાય ગામના વિદ્યાર્થીઓ માટે ખરા અર્થમાં સરસ્વતીધામ બની ગયું હતું. ૧૯૯૮નું વર્ષ મારા માટે બહુ જ અગત્યનું રહ્યું, કેમ કે એ વર્ષે ખાખરની શાળા-માનો ખોળો મૂકી બહારની દુનિયામાં પગ મૂકવાનો હતો. ખાખરની પ્રાથમિક શાળામાં ખૂબ પ્રેમથી અમારું ઘડતર થયેલું, જેને પરિણામે અભ્યાસમાં પ્રથમ ક્રમે આવેલો, પણ રામાણિયામાં તો ગામેગામના હોંશિયાર વિદ્યાર્થીઓ આવે એમાં મારો નંબર તો ક્યાંથી લાગે એવું વિચારી શાળામાં પ્રવેશે મેળવેલો.

ત્યારે શાળા પરમ વંદનીય શ્રી ભગવતીપ્રસાદ છોટાલાલ રાવલસાહેબ જેવા સંનિષ્ઠ, સેવાભાવી અને કુશળ સંચાલકની રાહબરી હેઠળ ચાલતી. સાહેબનો ચોતરફ જાણે ડંકો વાગતો.

તેમની કડકાઈ અને સખાઈની એટલી ધાક કે કોઈ વિદ્યાર્થી કારણ વગર વર્ગની બહાર ફરવાની તો કલ્પના પણ ન કરી શકે. તેમની એ કડક પ્રકૃતિને તો સૌ પિછાણતા પણ અમારા સદ્નસીબે તેમના હૃદયથી કુમાશ પણ અનુભવવાનું આવ્યું છે. મને તેઓ ‘મારો કુંભારીઓ’ કહીને બોલાવતા. તેઓ ગુજરાતી ભાષાનાં કાવ્યો ભણાવે ત્યારે જાણે જુદા જ ભાવજગતમાં તણાઈ જવાતું. તેમણે ભણાવેલી મીરાં, નરસિંહ, આનંદધન, રાજેન્દ્ર શાહ આદિ કવિઓની કવિતાઓ આજે પણ જીભ પર રમે છે; તેનું કારણ એ કે તેઓ કવિતા સમજાવતા પહેલાં ચાર વખત તો કવિતા મોટા અવાજે ગવડાવતા. ઉમાશંકર જોશીનું વિધાન ‘કવિતા કાનથી વાંચો’ આજે સાહેબની ભણાવેલી કવિતાઓ યાદ કરતાં સમજાય છે. તેઓ જ્યારે ‘જુમો ભીસ્તી’ કે ‘પોસ્ટ ઓફિસ’ જેવી વાર્તાઓ ભણાવતા ત્યારે એ કથાના પાત્રો જાણે તેમનાં સ્વજનો હોય કે સ્વયમ્ પોતે જ હોય તેવું અનુભવાતું. તેમની સંવેદનશીલતા તેમની ભીની આંખોના ખૂણે ડોકાઈ આવતી. સહૃદયતાના પાઠ તેમને અલગથી ભણાવવા નથી પડ્યા. વાર્ષિકોત્સવના દિવસે બધા વર્ગોનો, તેમના વર્ગશિક્ષક અને આચાર્યસાહેબ સાથે ફોટો પાડવામાં આવતો. આઠમા ધોરણમાં આવો ફોટો પડાવતી વખતે ‘મારો કુંભારીઓ મારી પાસે બેસશે’ એવા સાહેબના વિધાને તો જાણે મને ઊંચકી જ લીધેલો. ‘સ્વયમ્ શિક્ષક દિન’ નિમિત્તે દસમા ધોરણના વિદ્યાર્થીઓ ભાગ લેવા તૈયાર નહોતા થતા ત્યારે તેમને પ્રેરિત કરવા સાહેબે થોડો જુદો રસ્તો અપનાવેલો. વર્ગમાં કહેલું કે ‘શરમાવ! શરમાવ! દસમા ધોરણમાં હોવા છતાં શિક્ષક નથી બનતા, જો નહીં બનો તો આઠમા ધોરણનો મારો કુંભારીઓ તમને ભણાવવા આવશે ને તમારું નાક લઈ જશે.’ સાહેબના આ વચનોએ તેમનામાં એવી કોકઈ ઊર્જાનો સંચાર કર્યો કે બધા જ વિષયના સ્વયમ્ શિક્ષકો તૈયાર થઈ ગયા. મારા માટે તો એના કરતાં પણ અગત્યની વાત એ હતી કે સાહેબને મારા પર કેટલો વિશ્વાસ હતો કે જેના લીધે આટલી મોટી વાત તેમણે કરી હતી. જેમની ઓફિસની આસપાસ પણ ફરકવાનું કોઈ વિચારે નહીં એવા સાહેબ મને પોતાની ઓફિસમાં બેસાડીને વંચાવતા. મારા જીવનના ઘડવૈયાઓમાં રાવલસાહેબ એક અનન્ય સ્થાપના અધિકારી છે. અમારો સ્નેહ સંબંધ કેવો વિશિષ્ટ રહ્યો કે તેમનો અને અમારો







જઈ આરામ કરાવ. પછી ડોક્ટર પાસે લઈ જજે. હું આદુ-તુલસીવાળી ચા બનાવીને આપું છું. જા બેટા, જલ્દી સૂઈ જા. તને તાવ ધીખે છે.”

અસ્મિતાએ ધાર્યું હતું શું? ને સાંભળ્યું શું? તેના જીવમાં જીવ આવ્યો. સાસુમાએ દવાની એક ટીકડી પાસે હતી તે આપીને ગરમ મસાલાયુક્ત ચા પીવડાવી શાંતિ આપી.

બીજે દિવસે પણ તે વહેલી ઊઠી નીચે આવી. તો સાસુએ પ્રેમથી પાછી મોકલતાં કહ્યું : “આટલો તાવ છે ને ઠંડી છે તું મોડેથી ઊઠજે. આરામ કર. હમણાં તારે તો હરવા-ફરવાનાં ખુશી મેળવવાના દિવસો છે.”

“પણ મમ્મીજી, હું સૂઈ રહું ને તમે બધું કામ કરો તે મને ન ગમે.” અસ્મિતાએ લાગણી પ્રદર્શિત કરી.

“જા બેટા, મારાથી થશે ત્યાં સુધી તો કરીશ. તું ફિક્કર ન કરીશ.” અને પછી વહુ નીચે આવે ત્યારે સાસુમાં પ્રેમથી ચા-નાસ્તો કરાવે. તેને પોતાની મા કરતાં પણ સાસુમા પ્રત્યે વધારે વહાલ ઉભરાયું. સાસુનાં ચહેરામાં તેને માનું પ્રતિબિંબ દેખાયું. રજાનાં દિવસે સાંજે ફરવા જવા માટે તિમિરને ટેવ હોય તેથી તિમિરને કહ્યું : “બેટા, તિમિર, વહુબેટાને ગામડાંનાં દર્શન કરાવા બહાર ફરવા લઈ જા, જેથી તેને ગમે.”

“ના, મમ્મીજી, હું નહિ જાઉં. હું બહાર ફરું ને તમે એકલાં રસોઈ કરો.”

“જો તું નથી હોતી ત્યારે હું કરતી હતી ને? તું આવીને કરજે બસ.” એમ કહી પરાણે ફરવા મોકલીને પછી આવે ત્યારે રસોઈ તૈયાર. તેને જોયું ને પછી મનોમન બોલી : આવા સાસુ કોને મળે? મારા જેવી નસીબદારને જ મળે.

હળવી પળોમાં તેણે તિમિરને કહ્યું : તિમિર, જુઓ હું કેટલી ગભરાતી હતી? મને સાસરા પ્રત્યે ને સાસુ તરફનો ગભરાટનો પૂર્વગ્રહ હતો તે ઓગળી ગયો. મમ્મીજી કેટલાં લાગણીશીલ છે! કાલે પાડોશીને કહેતાં હતા. કે હું હમણાં વહુ આવી છે તો દર્શન કરવા જઈ શકું છું. તે રસોઈ કરે છે તેથી મને નવરાશ મળે છે.” વહુનું જરાપણ બૂરું બોલ્યા નથી.

મેં કહ્યું હતું ને કે મારી મમ્મીનાં વિચારો તો શહેર જેવા આધુનિક છે. આવી માને હું કેમ વિસરી શકું? રજાઓમાં તેમને મળું તો કેટલો આનંદ થાય? વળી બંનેની ઉંમર થઈ છે તો ધ્યાન રાખવાની આપણી ફરજ જ ગણાય.” તિમિરે જણાવ્યું.

મને તો તમારી માતામાં એટલે કે સાસુજીમાં મારી વ્હાલી માતાનાં દર્શન થાય છે. આપણે મુંબઈ નવો ફ્લેટ લઈશું કે તુરત જ બંનેને ત્યાં લઈ જઈશું. ઘડપણમાં તો તેઓનો આધાર દીકરો-વહુ જ કહેવાય ને?

રજાઓ પૂરી થતાં તિમિર-અસ્મિતા મુંબઈ પાછાં ફરતાં હતા ત્યારે આ સાસુ-વહુનું રૂદ્ધન ખૂબ હૃદયદ્રાવક હતું. અસ્મિતા સાચાં મા-બાપનો પ્રેમ પ્રાપ્ત કરી પરાણે વિખૂટી પડી. ■

# JETHABHAI DOONGARSHI TRANSPORT Co.

## J. D. LOGISTICS



**H.O.** : 708/18, Bhavani Peth, Near Gurunanak Telephone Exchange, Pune-411 402.  
Tel. : (020) 26434611 / 08425818000 • Fax : (020) 26434525 • E-mail : jdtcompany@gmail.com

**Admn. O.** : 313/315, Narshi Natha Street, Khajurwala Chamber, Masjid Buunder, Mumbai-400 009.  
Tel. : (022) 23426818, 23400597 • Fax : (022) 23451950 • E-mail : jdadmnoff@yahoo.co.in

**DAILY PARCEL & FULL TRUCK LOAD SERVICES  
FROM MUMBAI & GUJARAT TO PUNE & SOLAPUR AND RETURN**

### MUMBAI OFFICE

ANDHERI 09323963410  
BHAT BAZAR 09323963409  
BHIWANDI 08425818022  
VASAI 09323320952  
VASHI 08425818023  
TARAPORE 09322407169  
ULHASNAGAR 09324495236  
BHAYANDER 09820283922

### PUNE & OTHER MAHARASHTRA OFFICE

PUNE (BOOKING) 08425818009  
PUNE (DELIVERY) 08425818012-16  
CHINCHWAD 08425818011  
WAGHOLI 08425818020  
FURSUNGI 08425818014  
TALEGAON 08425818021  
SOLAPUR 08425818030  
KOLHAPUR 08425818027

### GUJARAT OFFICE

AHMEDABAD 08866858858  
SURAT 09377763408  
VAPI 09377763409  
RAJKOT 09327774777

### UTTAR PRADESH OFFICE

VARANASHI 09336939327  
VARANASHI 0542-2454585  
MAUNATH BHANJAN 09335015165



શિક્ષણ ચિંતન

જરૂર છે : વાલીઓ ખરી ભૂમિકા ભજવે

મનસુખ સલ્લા

સરકાર આજે શિક્ષણ સુધારણા અંગેની ઘણી જાહેરાતો કરે છે, પરંતુ તેનો પરિઘ પરીક્ષા, અભ્યાસક્રમ અને વહીવટ સુધી મર્યાદિત હોય છે. કંઈક અસામાન્ય બને ત્યારે આશ્વાસનરૂપે કેટલુંક કહેવાય છે, દેખાવ પૂરતું થોડું થાય છે અને પછી ભૂલી જવાય છે. કારણ કે શિક્ષણ માનવ ઘડતરનું અસરકારક અને સૌને સ્પર્શતું માધ્યમ છે એ રૂપે જોવાતું નથી. શિક્ષણને વહીવટરૂપે જોવાય તો સપાટી ઉપરનું અતિ અલ્પ કામ જ થાય. એટલે મૂળે તો દષ્ટિકોણ બદલવાની જરૂર છે. રાષ્ટ્ર માટે જરૂરી એવા અનેક સ્થૂળ કાર્યક્રમોનું પરિણામ થોડા વખતમાં સામે આવે છે. તે બતાવી - ગણાવી શકાય છે પરંતુ શિક્ષણનું પરિણામ બાર-પંદર કે વીસ વર્ષે આવે છે. લાખો વિદ્યાર્થીઓ અભ્યાસ કરતા હોય પણ તેમાં ટોચ પરના પાંચ-દસ હજારની નોંધ લેવાય છે. તેમની સફળતાને આધારે ગુણવત્તાનો સંતોષ લેવાય છે, પરંતુ લાખો વિદ્યાર્થીઓમાં જે અપાર શક્યતા હતી તે વણવિકસિત રહી એ રાષ્ટ્રીય ખોટ તરફ વહીવટકર્તા કે વાલીઓનું ધ્યાન જતું નથી.

એક કાળે વહીવટકર્તાઓ શિક્ષણમાં પ્રયોગ કરનાર, નિષ્ઠાવાન શિક્ષણવિદોની સલાહ લેતા, તેમનાં સૂચનોને ગંભીરતાથી લેતા. આજે એ સંબંધ તૂટી ગયો છે. મોટા ભાગના નિર્ણયો અધિકારીઓ જ લે છે. તેઓ સર્વજ્ઞતાના બોજથી પીડાતા હોય છે. દેખાવ પૂરતા થોડી શાળાઓના સંચાલકોને શિક્ષણવિદ ગણીને સલાહ માટે બોલાવે છે, પરંતુ આવા સંચાલકો સ્વહિતથી બધ્ધ હોય છે. તેમને તમામ બોળકોના સર્વાંગી વિકાસની ચિંતા ભાગ્યે જ હોય છે. એટલે બહારથી બધી પ્રક્રિયા સચવાય છે, પરંતુ આખી પ્રક્રિયાને લૂણો લાગતો જાય છે તે પરખાતું નથી. શિક્ષકો પોતાને ભાગે આવતો વિષય ભણાવવો, એ અંગે વર્ગખંડમાં બોલી આવવું એટલી મર્યાદિત ફરજ સ્વીકારીને ચાલે છે.

આ સ્થિતિમાં સૌથી વધુ બિચારા વાલીઓ છે. વાલીઓને પોતાના સંતાનના ભવિષ્યની ચિંતા છે અને શું કરવું જોઈએ એ અંગે એકાકી હોવાની મજબૂરી અનુભવે છે. એકથી દસ ધોરણ સુધી તો વાલીઓ પ્રમાણમાં નિરાંતમાં હોય છે, પરંતુ અગિયાર-બાર ધોરણ સંતાન કરતાં વાલીઓની વધુ કસોટી કરનારા હોય છે. તેઓ ત્રણ પ્રકારની મર્યાદાઓથી ઘેરાયેલા હોય છે.

(૧) પોતાના નિર્વાહ માટે કામગીરી કરવી, પતિ-પત્ની બંને

કામ કરતાં હોય તો બંનેની અપેક્ષાઓનો વિસ્ફોટ અને વ્યક્તિત્વનો અહંકારપ્રેરિત ખ્યાલ તેમના સંબંધોમાં તાણ ઊભી કરે છે.

(૨) શાળાઓ ખાસ કાંઈ કરતી નથી. માટે વાલીઓ ટ્યૂશન ક્લાસ તરફ વળે છે. એવી આશામાં કે ટ્યૂશન ક્લાસ માર્ક્સ માટે જરૂરી બધું શીખવી દેશે. એટલે વ્યક્તિ ઘડતર કરનારી સારી શાળા છોડીને જેમાં હાજર રહેવું ન પડે એવી નામની શાળામાં બાળકને દાખલ કરે છે.

(૩) સંતાનની ક્ષમતા, રુચિ, શારીરિક-માનસિક-ભાવાત્મક સ્થિતિ અંગે વાલીઓએ ૧ થી ૧૦ ધોરણ સુધીમાં ભાગ્યે જ રસ લીધો હોય છે, પછી મૂંઝવણ શરૂ થાય છે. ૧૧-૧૨ ધોરણમાં માર્ક્સ લાવવાનું દબાણ હોય છે એટલે સંતાન કહે તે બધું કરવા વાલીઓ લાચાર હોય છે. પહોંચી ન શકે તેવા ખર્ચા કરવા, સંતાનની પસંદગી ખોટી હોય તો પણ સંમત થવું અને સંતાનને આગ્રહપૂર્વક કશું ન કહેવું એવું વલણ વાલીઓ ધારણ કરે છે. કારણ કે એક છૂપો અવ્યક્ત ભય હોય છે કે રખેને સંતાન પછી આત્મહત્યા કરે તો!

આ સ્થિતિ નાનાં-મોટાં શહેરો અને હવે ગામડાં સુધી છે. સરકારમાં બેઠેલા વહીવટી બાબતો સુધી સીમિત રહે છે. મોટા ભાગની શાળાઓ વાલીઓ સાથે ખાસ સંબંધ રાખતી નથી. ચારિત્ર્ય ઘડતરને પોતાનું અનિવાર્ય કાર્ય ગણતી હોય તેવી શાળાઓ બહુ ઓછી છે.

આ સઘળું રોગના નિદાનરૂપ છે. એનો ઉપાય શોધવો જ રહ્યો. આ તો પતનનો ઢાળવાળો રસ્તો છે. આ જ ઢબે આગળ વધ્યા તો આપણું શિક્ષણ પોતાનો અર્થ ગુમાવી બેસશે. આમાં પરિવર્તનનું વાહક એવું સબળ, સક્ષમ, અસરકારક પરિબળ વાલીઓ છે. જોકે આજે વાલીઓને પોતાને પણ પોતાના આ સ્વરૂપ અંગે ખ્યાલ નથી. તેઓ તો ફી, પુસ્તકો, કપડાં, સાધનો, સગવડ પૂરાં પાડવા સુધી જ પોતાની કામગીરી ગણે છે. ગુજરાતમાં શિક્ષણની સ્થિતિ પ્રમાણમાં સારી હતી ત્યાં સુધી આ ખ્યાલ ભલે ચાલ્યો, હવે નહિ જ ચાલે. આજે વાલીઓ શાળાની ફી માટે એકઠાં થાય છે, વિરોધ કરે છે, પરંતુ શિક્ષણની ગુણવત્તા માટે એકઠાં થતાં નથી. એનો એમને વિચારેય આવતો નથી.





અમુક કામ જાતે કરતું થાય તેવું નાનપણમાં જ યોજવું જોઈએ. દફતર યોગ્ય જગ્યાએ મૂકવું, ઊઠીને પથારી કે ચાદર વાળી લેવી, વસ્તુઓ યોગ્ય જગ્યાએ મૂકવી, મહેમાનનું સ્વાગત વગેરે કામો સહજ હોવાં જોઈએ. સુઘડતા માટે આગ્રહ રાખવો જોઈએ. ભાઈ-બહેન વચ્ચે ભેદ ન કરો. બહેન રસોડાનું પ્લેટફોર્મ સાફ કરે તો ભાઈ ડાઈનિંગ ટેબલ સાફ કરે તેવું ગોઠવવું જોઈએ. કોઈ કામ નાનું કે મોટું નથી એવું વલણ બંધાવામાં મદદરૂપ થવું જોઈએ.

(દ) માણસને ગમે તેવી વિષમ પરિસ્થિતિમાં ભાંગી પડતો અટકાવે છે, ટટ્ટાર રાખે છે તેનો આત્મવિશ્વાસ. આત્મવિશ્વાસ જ મનુષ્યને પોતાની વિચારણામાં દૃઢ રાખે છે. ન કલ્પેલાં કાર્યો કરવાનું બળ આપે છે. બાળકનો આત્મવિશ્વાસ અખંડ રહે, વધતો રહે એ તો મા-બાપ જ કરી શકશે. આત્મવિશ્વાસના વિકાસ માટે વિધેયક વલણ (Positive Attitude) ખૂબ મદદરૂપ થાય છે. આવાં વલણો વાણી દ્વારા કેળવાય તેથી વધુ મા-બાપના જીવનમાંથી કેળવાતાં હોય છે. તો બાળક એક-બે ટકા ઓછા આવતા પંખે લટકીને આત્મહત્યા નહિ કરે.

(૭) શાળામાં યોજાતા વાલીમિલનમાં વાલીઓએ અવશ્ય જવું જોઈએ. શાળા સંચાલન સમિતિમાં પણ રસ લેવો જોઈએ. વાલીમિલન શાળાની ભૂલો બતાવવા માટે નથી, પણ ગુણવત્તા વધારવાનાં ઉત્તમ સૂચનો મેળવવા માટે છે. માત્ર ફી વધારા વખતે એકઠા થવા કરતાં બાળકને સમજવા શાળામાં જવું એ હજારગણું વધારે મહત્ત્વનું છે. બાળકમાં અમુક કારણે ગ્રંથિ બંધાઈ ગઈ હોય તો એ સમજવું જરૂરી છે. એમાં શાળાનું માર્ગદર્શન લો. સાથે જ તમે પોતે વાંચો, વિચારો, સમજો એ આવશ્યક છે.

(૮) સારા માટેની બધી ઈચ્છા પછી પણ શાળાની કેટલીક મર્યાદા હોય છે; કારણ કે અત્યારે શાળા અંગેના તમામ નિર્ણયોની સત્તા સરકાર અને તંત્ર પાસે છે. શિક્ષણનું રાષ્ટ્રીયકરણ નહિ, સરકારીકરણ થઈ ગયું છે. ઉપાય છે તમારા પરિચયના વાલીઓનું જૂથ ઊભું કરો. વોટ્સઅપ જૂથ પણ ઊભું કરી શકાય. જે બદલાવથી શાળા, શિક્ષક, વિદ્યાર્થી અને વાલી-બધાનું હિત સારું થવાનું હોય તેવાં જ સૂચનનાં પોસ્ટકાર્ડ લખીને દર પંદર દિવસે શિક્ષણમંત્રીશ્રીને મોકલો. કોઈનીય ટીકા કરવાને બદલે શું હોવું જરૂરી છે, કેવા ફેરફાર જરૂરી છે તેની તાર્કિક પણ ટૂંકી રજૂઆત કરતાં આવા દસ હજાર પોસ્ટકાર્ડ શિક્ષણમંત્રીના ટેબલ ઉપર દર પંદર દિવસે પહોંચશે

તો તેઓ વિચારવા તૈયાર થશે, ફેરફાર કરશે. કારણ કે હજારો લોકોને કોઈ તંત્ર નારાજ કરી શકતું નથી.

(૯) બાળકનો વિકાસ એટલે માત્ર વધુ માર્ક્સ એટલું જ નથી. બાળકના શરીરનો, મનનો અને હૃદયના એમ ત્રણેનો વિકાસ થવો જોઈએ. બાળક કોઈ પણ કાર્ય કરવા માટે સક્ષમ હોવો જોઈએ. એ માટે તેનું શરીર બરાબર બંધાવું જોઈએ. તો ખોરાક અને રમત અંગે વાલીઓના મનમાં સ્પષ્ટતા હોવી જોઈએ. બાળકના હૃદયના વિકાસ માટે તેની સંવેદનશીલતા વિકસવી જોઈએ. પશુ, પક્ષી, વનસ્પતિ, પ્રકૃતિનાં બધાં તત્ત્વો માટેનો પ્રેમ બાળકમાં પેદા થાય તેવું પોષણ આપવું જોઈએ. વસ્તુનો બગાડ ન થાય, ભોજનમાં કશું છોડવું નહિ, દરેક વસ્તુ કરકસરથી અને કાર્યક્ષમતાથી કરવી એ સમગ્ર પર્યાવરણને મદદ છે. આ બધું બાળકને નાનપણથી શીખવવું જોઈએ. એ સંસ્કારરૂપે સ્થિર થવું જોઈએ. એમાંથી હૃદયનો વિકાસ થશે. પોતાનાથી પાછળ રહેલા કે સહન કરનારા માટે તેના હૃદયમાં લાગણી જાગશે.

બુદ્ધિનો વિકાસ એટલે માત્ર સ્મૃતિનો વિકાસ નહિ, તર્કશક્તિ, અવલોકનશક્તિ, પ્રયોગ તત્પરતા, બે વસ્તુ, કાર્ય કે સ્થિતિ વચ્ચેના સંબંધને સમજવો, નજીકનું કે નાનું જોઈને વિશાળ ફલક પરનાને પારખવાની શક્તિ, પોતાના કોઈ પણ પગલાની પોતાના ઉપર, સમાજ ઉપર અને સમષ્ટિ ઉપર અસર થાય છે તેમાંથી જન્મતો જવાબદારીનો ભાવ — આ અને આવી બાબતો સમજવી એ બૌદ્ધિક વિકાસ છે. આ વિશાળ દેશના વિરાટ પ્રશ્નો ઉકેલવા માટે સૂક્ષ્મ બુદ્ધિ અને વ્યાપક હૃદયની જરૂર છે. આ માટે વાલીઓએ ઘરને શાળા બનાવવી પડશે. વાલીઓએ સમજવું પડશે કે સંતાનનો સર્વાંગી વિકાસ એટલે શું? એ માટે વાલીઓએ જાગ્રત થવું પડશે, જાતે આચરણ કરવું પડશે, એ માટે સંગઠિત થવું પડશે.

વાલીઓ આ કરશે તો તેઓ બિચારા મટીને બળવાન બનશે, ચિંતાતુરને બદલે તૃપ્ત બનશે, તાણને બદલે પ્રસન્નતાનો અનુભવ કરશે. સૌથી વધુ તો પૃથ્વી ઉપર જેના અવતરણમાં પોતે નિમિત્ત બન્યા છે તે બાળકને ઉત્તમ મનુષ્યરૂપે સમાજને ચરણે ધરવાની સાર્થકતા અનુભવી શકશે.

સી/૪૦૩, સુરેલ એપાર્ટમેન્ટ્સ,  
દેવાશિષ સ્કૂલ સામે, જજ્જ બંગલા વિસ્તાર,  
આંબાવાડી, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૧૫.  
મો. ૯૮૨૪૦ ૪૨૪૫૩

**MILAN**  
MASALA

**K. K. MASALAWALA**

31, K.N. ROAD, MASJID (W), MUMBAI-400 009.  
TEL. : 2377 4209 2375 7674  
TELEFAX : 2379 0883

**MILAN**  
MASALA

મંથલ

## હું એનું મોઢું પણ જોવા માગતો નથી

ફાધર વર્ગીસ પોલ

“હું એનું મોઢું પણ જોવા માગતો નથી.” પાંત્રીસેકની વયના એક યુવાને દૈવપણે કહ્યું. ઝઘડીને છૂટા પડેલા આ યુગલને હું ખાસ ઓળખતો નહોતો પરંતુ એમના એક સંબંધીના આગ્રહથી હું એ બંને પતિ-પત્નીને અલગ અલગ રીતે મળ્યો હતો. બંને સાથે નિખાલસતાથી વાત થઈ. પણ પેલા યુવાનની વાતથી મને આંચકો લાગ્યો. મને લાગ્યું કે એકાદ કલાક પહેલા મેં ઊધા માટલા પર પાણી રેડ્યે રાખ્યું હતું! ધીરજ અને ક્ષમાભાવનાથી અરસપરસ માફી આપવા અને માફી માગવાની મારી વાત પર પાણી ફરી વળ્યું હતું.

થોડા વખત પહેલાં કોર્ટમાં છૂટાછેડા લીધેલાં એક યુવાન પતિ-પત્નીને સલાહસૂચન, પ્રાર્થના અને ઉપવાસથી મેં મદદ કરી હતી. ફરી એમનું કુટુંબજીવન સુખી ને ધબકતું થયું હતું. છતાં હું જાણું છું કે કેટલાક માણસો આરામથી માફી આપી શકતા નથી; માફી માગી શકતા નથી. તો પણ બાઈબલ કહે છે તેમ, હું માનું છું કે, “માણસને માટે જે અશક્ય છે, તે ઈશ્વરને માટે શક્ય છે.” (લૂક ૧૮, ૨૭).

વાસ્તવિક હકીકત તરીકે માની ન શકાય છતાં સત્યઘટના હોય એવી માફીનો એક પ્રસંગ અહીં નોંધું છું. જાણીતા લેખક જો મન્નથે માફી અંગે “ધ ન્યુ લીડર”ના જુલાઈ ૧, ૨૦૧૪માં લખેલા લેખમાં એ પ્રસંગ નોંધ્યો છે.

સાઉથ આફ્રિકાની સિત્તેરની ઉંમર વટાવી ગયેલી એક વડીલ માતાની આ વાત છે. તેમના દીકરાને ગોળીથી વીંધીને મારી નાખનાર એક પોલીસ ઓફિસર વાન ડે બ્રીક સામે તે કોર્ટમાં ગઈ છે. અગાઉ એ જ વાન ડે બ્રીક (Van De Broke) પોલીસ ઓફિસરે એમના દેખતાં એમના પતિને જીવતા સળગાવી દીધા હતા. મરતાં પહેલાં પતિના છેલ્લા શબ્દો એમના કાને પડ્યા હતા કે, “હે પિતા, એમને માફી આપો.” હવે અદાલતી કાર્યવાહીમાં વાન ડે બ્રીક અને બીજા પોલીસ ઓફિસરો તરફ આંગળી ચીંધીને જજસાહેબે એ માને પૂછ્યું, “બહેન, તમે શું ઈચ્છો છો?”

માએ ત્રણ માગણી રજૂ કરી.

“એક, હું ઈચ્છું છું કે મારા પતિને જ્યાં જીવતા સળગાવી દીધા છે ત્યાં મારે જવું છે અને ત્યાંની માટી લઈને માનભેર મારા પતિની દફનવિધિ કરવી છે.”

“બે, હવે મારા કુટુંબના બધા મરી ગયા છે તો હું ઈચ્છું છું કે પોલીસ ઓફિસર વાન ડે બ્રીક દર પખવાડિયે મારી ઝૂંપડપટ્ટીમાં આવે કે જેથી હું મારા હૃદયનો પ્રેમ એમના પર ઢોળી શકું.”

“ત્રણ, હવે હું ખૂબ દૂબળી પડી ગઈ છું. તો મને કોઈકની મદદ જોઈએ કે સામે ચાલીને વાન ડે બ્રીકને ભેટી શકું અને પ્રભુ ઈસુ પરની મારી શ્રદ્ધાથી હું એમને સંપૂર્ણપણે માફી આપ્યાની ખાતરી આપી શકું.”

માની ખરી માફીની આ વાત સાંભળતાં જ પેલો પોલીસ ઓફિસર વાન ડે બ્રીક જાણે કે બેભાન થઈ ગયો.

હું માનું છું કે, પેલા પાંત્રીસેક વર્ષના યુવાનને અને એમનાથી અલગ રહેતી એમની પત્નીને આ માટે જેટલી માફી આપવાની ન હોય. પરંતુ માફીનો વિચાર કરવાને બદલે બંને જણ એકબીજાની દૃષ્ટિએ એકબીજા સામેના અપરાધો, ગુનાઓ, વાંક ગણગણ્યા કરે છે! એમાં લગ્ન પછીની વાતો સાથે લગ્ન પહેલાંની વાતો પણ આવી જાય છે! એટલું જ નહીં, પણ તેઓ બંને એકબીજાનાં કુટુંબો અને સગાંસંબંધીઓ પર પણ આક્ષેપ મૂકવામાં કંઈ બાકી રાખતાં નથી!

માફી આપવા અને માફી માગવાની વાત કરીએ ત્યારે મારી-તમારી વાત પેલાં આફ્રિકન વડીલ મા કે છૂટા પડેલા પેલા યુવાન પતિ-પત્નીની જેવી મોટી ન હોય. પણ આપણા સંપર્કમાં રહેનાર બીજા માણસો સાથેના સંબંધ તપાસીએ ત્યારે માફી આપવા અને માફી માગવાના નાનામોટા પ્રસંગો અને બનાવો કે તર્કવિતર્ક અને દુઃખદ અનુભવો જોવા મળશે. ઘણીવાર આવી બધી બાબતોમાં તમે અને હું સંવેદનશીલ બનતા નથી; એટલે માફી આપવા કે માફી માગવાનો વિચાર પણ કરતા નથી. પણ સંવેદનશીલ બનીને માફીનો રસ્તો લઈએ તો આપણા રોજિંદા જીવનને વધુ ઉદાત્ત બનાવી શકીએ; આપણા સંબંધો આનંદમય બનાવી શકીએ.

છેલ્લે મેં પેલા યુવાનને કહ્યું હતું એ જ વાત અહીં કહું છું. પ્રભુ ઈસુએ ક્રૂસ પર મરતાં પહેલાં પોતાને પારાવાર શારીરિક અને માનસિક મહાવ્યથા અને ભારે દુઃખ આપનાર લોકો માટે પ્રાર્થના કરતાં ક્રૂસ પરથી કહ્યું હતું, “હે પિતા, આ લોકોને માફ કર; પોતે શું કરે છે એનું એમને ભાન નથી.” (લૂક ૨૩,

૩૪). પ્રભુ ઈસુએ ભારે દુઃખ અને મહાવ્યથા વચ્ચે પોતાના દુશ્મનોને આપેલી આ માફી પછી દુનિયામાં એવો કોઈ ગુનો કે અપરાધ નથી કે આપણે માફી આપી ન શકીએ. પણ પેલા યુવાનનો પ્રતિભાવ હતો કે, “હું ઈસુ નથી. હું ભગવાન નથી.” મેં પેલા યુવાનને કહ્યું, “તમારે કે મારે માફી આપવા માટે ઈસુ બનવાની બિલકુલ જરૂર નથી.” હું માનું છું કે ઈસુએ ચીંધેલા માર્ગે ચાલવા માટે ભગવાનની કૃપા દરેક માણસની સાથે છે.

હું સ્વીકારું છું કે માફી આપવાની કે માફી માગવાની વાત સહેલી નથી. ગાંધીજીએ કહ્યું છે કે કોઈ કાયર માણસ નહીં પણ હિંમતવાન વ્યક્તિ જ પોતાના શત્રુને માફી આપી શકે છે. એટલે હું નથી કહેતો કે તમે દોડી જઈને તમારા પ્રતિસ્પર્ધીને માફી આપો; તમારા દુશ્મનોને ક્ષમા બક્ષો; તમારા અપરાધીનો ગુનો તરત જ જતો કરો. પણ તમે આટલું તો ચોક્કસ કરો કે તમે હિંમતવાન બનો. તમારી ટીકા કરનાર સામે ટીકા કરવાને બદલે એનું ભલું ઈચ્છો. એનાં સારાં પાસાંનો વિચાર કરો, એના ગુણોની કદર કરો. એનાં સત્કાર્યો બીજા લોકોને જણાવો. તમારા પ્રતિસ્પર્ધી સામે નકારાત્મક વિચાર આવે ત્યારે સભાનપણે એના

ગુણો અને એનાં સારાં પાસાંઓનો વિચાર કરો. આમ સામેના માણસ સાથે સદ્ભાવના કેળવવા માંડો. આ રીતે વહેલાં મોડાં તમે તૂટેલા સંબંધ ફરી સાધી શકો છો. ફરી ઉમળકાભર્યું જીવન ગાળી શકો છો. તમારા બંનેના સંબંધને પહેલાં કરતાં વધારે ઉદાત્ત બનાવી શકો છો.

બીજાને માફી આપવા માટે અને બીજા પાસેથી માફી માગવા માટે એક ખાસ કારણ છે, આપણી જાતની ઓળખ. આપણે આપણી જાતને વફાદાર રહીએ તો આપણે સ્વીકારવું પડશે કે આપણે બધા ભગવાન આગળ ગુનેગારો છીએ, પાપીઓ છીએ. હા, ઈશ્વરી માફી પામેલા ગુનેગારો છીએ. બીજાને, એટલે આપણી સામે ગુના કરનારને માફી આપીને ભગવાને આપણને આપેલી માફીને આપણે આપણા માટે અર્થબદ્ધ બનાવીએ છીએ.

પ્રભુ ઈસુએ શીખવેલી પ્રાર્થનામાં ખ્રિસ્તી લોકો રોજેરોજ બોલે છે, “અમે જેમ અમારા અપરાધીઓને માફી આપી છે, તેમ તમે અમારા અપરાધોની માફી આપો.” (માથ્થી ૬, ૧૨; લૂક ૧૧, ૪). હિંમતવાન બનો. માફી આપો અને જીવન સંપૂર્ણપણે આનંદમય બનાવો. ■

## આ પણ એક સરકારી શાળા છે

રાજકોટ જિલ્લાના લોધીકા તાલુકામાં સાંગણવા નામનું એક ગામ છે. આ ગામની વસ્તી માત્ર ૧૫૦૦ ની જ છે, જેમાંથી પણ લગભગ ૫૦% જેટલા લોકો તો રાજકોટમાં રહે છે. સામાન્ય રીતે સરકારી શાળાઓની ભૌતિક સ્થિતિ અને શિક્ષણની ગુણવત્તા કેવી હોય છે એ જગજાહેર છે. સાંગણવાની પ્રાથમિક શાળાને જોયા પછી કોઈપણ માણસ અચંબામાં પડી જાય. થોડીવાર તો મુલાકાતીને એમ જ લાગે કે હું કોઈ સરકારી શાળામાં નહીં ખાનગી શાળામાં અને એ પણ હાઈફાઈ ખાનગી શાળામાં આવી ગયો છું.

સાંગણવા પ્રાથમિક શાળામાં અત્યારે ૧૫૦ વિદ્યાર્થીઓ અભ્યાસ કરે છે. શાળામાં ૮ રૂમ છે અને તમામ રૂમ સ્માર્ટ ક્લાસ છે એટલે લાખો રૂપિયાના ખર્ચે દરેક ક્લાસરૂમને ઓડિયો-વીડિયો માધ્યમથી સજ્જ કરવામાં આવ્યા છે. શાળાનું આખું કેમ્પસ વાઈફાઈથી સજ્જ છે. બાળકો અભ્યાસ માટે પાટીપેન અને નોટબુક-પેનની સાથે સાથે ટેબલેટનો પણ ઉપયોગ કરે છે. બધી જ ટેસ્ટ ટેબલેટ પર ચાલે છે. શાળાના બધા બાળકોને ડ્રેસમાં જીન્સનું પેન્ટ અને ટી-શર્ટ આપવામાં આવે છે. સવારે પ્રાર્થનાસભામાં બાળકો જ સંચાલન કરે, બાળકો જ વગાડે અને બાળકો જ જાતજાતની વાતો કરે, માહિતી આપે, જાણવાજોગ સમાચારો કહે. શાળાના સ્માર્ટ ક્લાસને ઓપરેટ કરવાનું વિદ્યાર્થીઓ

પણ જાણે છે. શાળાના આખા પરિસરની ચોખ્ખાઈ ઊંડીને તમારી આંખે વળગે. આ શાળામાં માત્ર ગામના જ નહીં આજુબાજુના ગામના વિદ્યાર્થીઓ પણ ભણવા માટે આવે છે.

તમને થશે કે સરકારી શાળાને આવી આધુનિક બનાવવા માટે સરકારે બહુ મોટી ગ્રાન્ટ આપી હશે! ના ભાઈ ના, સરકારની મદદ વગર આ બધું શક્ય બન્યું છે. શાળાના આચાર્ય સુભાષભાઈ રાઠોડનો એકનો એક દીકરો ૧૨ સાયન્સમાં અભ્યાસ કરતો હતો. સુભાષભાઈએ દીકરાના ઉચ્ચ અભ્યાસ બહુ મોટી રકમ એકઠી કરી રાખી હતી. ભગવાનને કરવું ને એમનો દીકરો અકસ્માતમાં મૃત્યુ પામ્યો. દીકરાના અભ્યાસ માટે એકઠી કરેલી રકમ એમ જ પડી રહી હતી. સુભાષભાઈએ નક્કી કર્યું કે મારી શાળાના બધા જ દીકરા-દીકરીઓ મારા જ દીકરા અને દીકરીઓ છે એટલે એમણે ભેગી કરેલી તમામ રકમ તથા દીકરાની વીમા પોલિસીની મળેલી રકમ શાળાને દાનમાં આપી દીધી અને એમાંથી શાળાને આધુનિક બનાવવાનો પ્રારંભ કર્યો. પછી તો બીજા કેટલાય દાતાઓનો સાથ-સહકાર મળ્યો. સરકારે પણ જુદી જુદી યોજનામાંથી ગ્રાન્ટોની ફાળવણી કરી અને પરિણામ સ્વરૂપે સાંગણવા ગામની આ સરકારી પ્રાથમિક શાળા માત્ર ગુજરાત નહીં સમગ્ર ભારતની પ્રથમ ડિજિટલ શાળા બની ગઈ.

— શૈલેષ સગપરિયા

### Corporate Office :

D 6-2, Road No. 34,

Wagle Estate, Thane 400 604. India.

T (General) : +91 22 21582600 F: +91 22 21582602

T (Direct) : +91 22 21582603 M: +91 9322663991

E: narendra@hdfire.com • www.hdfire.com

સ્વ. પૂ. માતૃશ્રી રતનબાઈ નરશી દેવાણાંધ ધરમશી (સુધરી)ના સ્મરણાર્થે....



**HD FIRE PROTECT PVT. LTD.**

Protecting What Matters Most to You



થતી આવકમાંથી એક ભાગ આ માલીક બટનાં વંશજોને જાય છે, જે આજે પણ અહીં સ્થાય થઈ વસ્તો છે.

અમરનાથની સળંગ યાત્રા અતિ રોમાંચક અને પ્રસન્નકાર છે. યાત્રાની શરૂઆત છડી-મુબારક વિધિથી થાય છે. આ છડી-મુબારક વર્ષોથી પરંપરા છે જે આ સ્થળનાં રક્ષણની સાથોસાથ ધાર્મિક મહત્ત્વ ધરાવે છે. અમરનાથની છડી-મુબારક યાત્રા કાશ્મીરનાં સાધુ સમાજ દ્વારા જન્મુથી પ્રારંભ થાય છે અને અગ્રસ્થાને કાશ્મીરમાં આવેલી શારદાપીઠનાં શંકરાચાર્ય હોય છે.

પરંપરાગત આ યાત્રા માર્ગ પર યાત્રાળુઓ સહુ પ્રથમ જન્મુ પહોંચે છે અને અહીંથી ૨૭૦ કિ.મી. દૂર આવેલી પહલગામ પર બેઝકેમ્પ છે. અહીં અનેક ભંડારા તેમજ ટેન્ટ તથા હોટલ-રિસોર્ટમાં રહેવાની અનુકૂળતા છે. યાત્રાળુઓ પોતાની સગવડ પ્રમાણે ટેન્ટમાં કે અન્ય હોટલમાં રહી શકે છે. ભોજન માટે અહીં દેશભરમાંથી સેવાભાવી ભાવિકો તેમજ સંસ્થાઓ ‘ભંડારા’ નું આયોજન કરે છે. આપણાં ગુજરાતમાંથી પણ અનેક સંસ્થાઓ અહીં ‘ભંડારા’નું આયોજન કરી યાત્રાળુઓને આગ્રહભરી રીતે જમાડે છે તેમજ કમ્બલની સાથે ટેન્ટમાં સુવાની સગવડો કરી આપે છે. આ બેઝકેમ્પ બાદ અહીંથી ૧૬ કિ.મી. દૂર ચંદનવાડી સુધી યાત્રાળુઓ બસ કે ટેક્સી દ્વારા જઈ શકે છે. અને ત્યાર બાદ ચંદનવાડીથી ૧૨૪ કિ.મી. શેષનાગ તથા શેષનાગથી લગભગ ૧૨ કિ.મી. ના અંતરે પંચતરણી આવે છે અને પંચતરણીથી માત્ર ૬ કિ.મી. નાં અંતરે અમરનાથ ગુફા અમરગંગા નદીનાં કિનારે આવેલી છે.

પ્રથમ દિવસે ૧૨ કિ.મી. ની યાત્રામાં ચંદનવાડીનાં ઊંચા દેવદારનાં વૃક્ષોની સઘન ઘટામાંથી પગદંડી પસાર થાય છે. બાર કિ.મી. નાં પ્રારંભે થોડા સુગમ પથ પર યાત્રાળુઓ પ્રસન્નચિત્તે ચાલી શકે છે...જો કે અશક્ત એવમ્ વયસ્ક યાત્રાળુઓ જે ચાલી ન શકતા હોય તો તેમના માટે અહીંથી ડોલી તેમજ ખચ્ચર-તથા પીઠ્ઠની સેવાઓ સુલભ છે. ચંદનવાડીથી શેષનાગનો રસ્તો સામાન્યતઃ દુષ્કર નથી પરંતુ થોડો પ્રલંબ છે...પરંતુ માર્ગની પ્રાકૃતિક સમૃદ્ધિની સાથોસાથ ઉન્નત શિખરોની ગરિમા નીરખતાં યાત્રાળુઓને રસ્તે આવતાં ભંડારાનાં કેસર-દૂધ મલાઈ તેમજ લસલસતો કાજુ-બદામ યુક્ત શીરો તથા મસાલેદાર ચા ની ચૂસકીઓ સાથે માર્ગ ક્યાંય કપાઈ જાય છે તેનો ખ્યાલ પણ રહેતો નથી. માર્ગમાં આવતાં અનેક ‘ભંડારા’ નાં સેવાભાવી સ્વયંસેવકો યાત્રાળુઓ “ભોલે બાબાનાં બારાતીઓ” હોય તેવા ભાવથી માનભર્યું સ્વાગત કરી તેઓને જમાડે છે...ને “હર હર મહાદેવ” તેમજ “બર્ફની બાબા કી જય” નારા સાથે યાત્રાળુઓ શેષનાગના સમથળ સ્થળ પર આવે છે...

શેષનાગ સ્થળ પર મનોહારી સરોવર છે ને તેનાં કિનારે સાત ફેણધારી સર્પ હોય તેમ સાત ગિરિશુંગ દૃશ્યમાન થાય છે. શીતળ તેમજ નીરવ-શાંત આ સરોવરમાં પ્રતિબિંબિત આ ગિરિશુંગ જોઈને જાણે પ્રતીકાત્મક એવું લાગી રહે કે...શું આ

સમફણીધર અહીં આ સરવરમાં જ નિવાસ કરે છે તે જ છે? અહીં સરવર કિનારે આવેલ અનેક ટેન્ટમાં કામળા તેમજ સૂવાની સગવડ પ્રાપ્ય છે...પણ યાત્રાળુઓમાંથી ઘણાં અહીં અડધી રાત્રે પણ કિનારે આવીને “મણિધર નાગ” નાં દર્શન કરવા બેસી રહેતાં તમે જુઓ તો નવાઈ ન પામશો...કારણ આજે પણ એવી લોકવાયકા છે કે આ સરવરમાં એક મણિધર નાગનો વાસ છે જે રાત્રે ક્યારેક કોઈ ‘નસીબદાર’ યાત્રાળુને દેખા દઈ દે છે! શક્ય છે કોઈ થાક્યા પાક્યા કલ્પનાશીલ શ્રદ્ધાળુ યાત્રાળુને તેનાં દર્શન થયાં પણ હોય!

શેષનાગથી ત્રીજા દિવસની યાત્રા પુનઃ પ્રારંભ થાય છે. અમરનાથ યાત્રાનો આ અતિ દુષ્કર અને વિકટ એવમ્ ઉંચામાં ઉંચો યાત્રા પથ છે. માત્ર ૧૨ કિ.મી. માં તો યાત્રીનાં સમગ્ર અસ્તિત્વનો થાક જાણે કે તેનાં પગમાં ઠલવાઈ જાય છે. અહીં માર્ગમાં ‘મહાગુનુસ’ (મહાગણેશ?) નો અતિ દુષ્કર સીધો છાતી-સરસો ચઢાણપથ યાત્રાળુને હંફાવી દે છે...કોઈ કોઈ અનુભવી યાત્રાળુઓ સાથે કપુરની ગોટીઓ પણ રાખે છે જેથી અહીં લગભગ ૧૫૦૦૦ ફૂટની ઊંચાઈ પર પડતી શ્વાસની તકલીફમાં તે કામમાં આવે. સૈનિક દળ તેમજ સરકાર શ્રી તરફથી અહીં ઠેર ઠેર યાત્રાપથ પર ઓક્સિજનનાં સિલિન્ડર તેમજ ફર્સ્ટ-એઈડની તમામ સુવિધાઓ ઉપલબ્ધ છે તેથી કોઈપણ તકલીફમાં તુરત સેવા મળી રહે છે...અહીંથી યાત્રીનાં ચરણમાં જાણે કે અનેરું જોમ આવે છે ને મહા ગુનુસને ચઢીને ઉતરતાં જ જાણે કે ‘બમ બમ ભોલે’ બૂમ લગાવતો તે આગળ વધતો રહે છે, કારણ ઢાળ ઉતરતાં જ સામે હરિયાળા મેદાન નીરખી તેનામાં પ્રસન્નતાનો ભાવ છલકાઈ ઉઠે છે...

આ સ્થળ છે પંચતરણીનું...! અહીં કહે છે પાંચ નદીનાં વહેણોનો સુભગ પ્રયાગ છે. આ તપોભૂમિ છે કારણ અહીંથી માત્ર ૬ કિ.મી. ના અંતરે શિવજીની ગુફા અમરનાથ ધામ છે.

અહીં પંચતરણીમાં ચોતરફ અલૌકિકતા પથરાયેલી અનુભવી શકાય છે...પ્રાયઃ અહીં વાતાવરણમાં એકાએક પલટો આવી જાય અથવા તો વરસાદ તૂટી પડે...ને ક્યારેય બરફનું તોફાન થાય તેમ બનતું હોય છે. આમ તો અમરનાથ યાત્રા પથ પર કોઈપણ સ્થળે અને સમયે આ વિપત્તિઓ આવી શકે છે...આ સ્થળ પર આવ્યા બાદ જાણે શિવજીની ગુફા હવે નજીકમાં જ છે તેમ લાગતા શ્રદ્ધાળુઓ કોઈ પણ આપત્તિનો સામનો કરવા કટિબદ્ધ બની ચોથા દિવસે પ્રાતઃકાળે જ અહીંથી રવાના થઈ બને તેટલા વહેલા અમરનાથ ગુફાના સ્થળે પહોંચાય તેમ આયોજન કરે છે ને લગભગ પાંચ કિ.મી.નાં અંતર બાદ તેઓને ગુફાનાં દૂરથી દર્શનનો આભાસ થવા લાગે છે. જેમ જેમ ગુફા નજીક આવતી જાય છે તેમ તેમ ભોલે બાબાને મળવા મન અને તન બંને અધીરા બનતાં ત્વરાથી પગ ઉપડતાં રહે છે...ને ગુફા નજીક આવતા તો દૂર સુધી દેખાતાં શ્રદ્ધાસભર મહેરામણ તેમજ અમરગંગાનાં ધસમસતા પ્રવાહ જાણે કે યાત્રાળુનાં અંતરમાં ઉઠતાં









કોઈ ધાર્મિકવિધિ કરવામાં ન આવે.) ટોલ્સ્ટોયના આ બહિષ્કારની જાહેરાત પછી માર્ચ મહિનાની ૨૪મી તારીખનાં વર્તમાનપત્રોમાં સોફિયાએ આ બહિષ્કારને તિરસ્કારતાં નિવેદનો કર્યા અને એણે એટલે સુધી કહ્યું કે પોતાના પતિના મૃત્યુ પછીની ધાર્મિક ક્રિયાઓ માટે કોઈ ને કોઈ નીડર અને હિંમતવાન પાદરી જરૂરી મળી રહેશે, જે સાચા અને કરુણાનિધાન પરમેશ્વર સમક્ષ દફનક્રિયા માટેનો વિધિ પાર પાડશે. આવો કોઈ પાદરી નહીં મળે તો રુશવત દ્વારા પણ કોઈ પાદરી મળી રહેશે.

ટોલ્સ્ટોયે ગૃહત્યાગ કર્યો એ રાત્રે એમણે સોફિયાને પત્ર લખ્યો હતો. જેમાં એમણે ગૃહત્યાગની અનિવાર્યતા વિશેની કેટલીક વિગતો લખી હતી. એ પછી ગૃહત્યાગ બાદ માર્ગમાં એક પત્ર લખ્યો હતો. એમાં એમણે સોફિયાને લખ્યું હતું. “...હું ક્યાં જઈ રહ્યો છું એ નહીં કહું, કારણ કે મારા અને તારા માટે જુદાં થવાનું હું અનિવાર્ય માનું છું. એવું ન માનતી કે હું તને નથી ચાહતો તેથી ઘર છોડ્યું છે...હું તને મારા પૂરા હૃદયથી ચાહું છું અને તારા માટે એટલી જ અનુકંપા ધરાવું છું. પણ હું ઘર ત્યાગવા સિવાય રહી શકતો નથી. અલવિદા, પ્રિય સોન્યા, પરમેશ્વર તને સહાય કરે. જીવન એ કોઈ ઠંઠો નથી અને એને આપણી મરજી મુજબ ફેંકી દેવાનો આપણને અધિકાર પણ નથી. વળી, એને સમયફલકના આધારે મૂલવવું એ પણ ઉચિત નથી. હવે આપણા માટે જીવવાના જે મહિના બાકી રહ્યા છે તે, આપણે અત્યાર સુધી જે વર્ષો જીવ્યાં તેના કરતાં વધારે મહત્વના છે અને તે સારી રીતે જીવવા જોઈએ...”

ટોલ્સ્ટોય અને સોફિયા ઘણાં વર્ષો સુધી સાથે રહીને જીવ્યાં અને એવું તે શું બન્યું, અથવા એવા તે ક્યા સંજોગો ઊભા થતા ગયા કે આટલી જૈફ ઉંમરે ટોલ્સ્ટોયને ગૃહત્યાગ કરવો પડ્યો?

ઈ.સ. ૧૮૫૯માં ટોલ્સ્ટોયે પોતાની જાગીર ઉપર ચારનાયા પોલ્યાના ગામનાં બાળકો માટે શાળા શરૂ કરી હતી. એ વખતે એમની ઉંમર ૩૧ વર્ષની હતી. બાળકો લગભગ આખો દિવસ ટોલ્સ્ટોય સાથે ગાળતાં હતાં. દિવસે ભણતાં, સાંજે રમતાં અને મોડી રાત સુધી એમના મકાનની ટેરેસ ઉપર ધમાયકડી કરતાં.

સ્કૂલ શરૂ કર્યા પછી એકાદ અઠવાડિયે ટોલ્સ્ટોયે છોકરાંઓને કહ્યું : “તમારે મને યોર એક્સલન્સી કહીને બોલાવવો નહીં મારું નામ લીવ નિકોલાયવીચ છે.”

એ પછી એક દિવસ ટોલ્સ્ટોયે આ બાળકોને કહ્યું : “મેં કંઈ નવું વિચાર્યું છે. એ તમને કહીશ. બોલો સાંભળવું છે?”

ટોલ્સ્ટોયે કહેવા માંડ્યું : “આ બધી મિલકત અને જાગીર છોડી દેવા માંગું છું. મારે અમીરપણું ત્યજી દેવું છે અને ખેડૂત બની જવું છે. ગામને છોડે ઝૂંપડી બાંધીને રહેવું છે. ગામડાની કોઈ છોકરીને પરણવું છે અને ખેતીનું બધું કામ કરવું છે.”

“તમે એમ કરશો પછી તમારી આ બધી જાગીરનું શું?”

“મારી જાગીર? એ બધું આપણે વહેંચી લઈશું. એને સૌની સહિયારી બનાવી દઈશું...આપણે સૌ સરખા જમીન માલિકો બનીશું...”

મિલકતની માલિકી બાબતની ટોલ્સ્ટોયની ઉદાસીનતા ભવિષ્યમાં આવી પડનારી ગૃહત્યાગની ઘટનાના પાયારૂપ છે. ટોલ્સ્ટોયની ભાવના ગમે તે હોય, પણ વૈભવમાં આળોટવા ટેવાયેલાં કુટુંબીઓને આ ભાવના ક્યાંથી રુચે? ટોલ્સ્ટોયની બાબતમાં આ આદર્શ જ કુટુંબ કલેશનું કારણ બન્યો હતો.

ગરીબ, પિડાયેલાં, દુણાયેલાં માનવીઓને જોઈને ટોલ્સ્ટોયનાં હૈયામાં કરુણા ઊભરાતી હતી. એ કરુણા કેટલી હદ સુધીની હતી એ તો તેમની શાળામાં આવતાં બાળકોને જોઈને એમને થતી લાગણી પરથી બરાબર સમજાય એવું છે. એમણે લખ્યું હતું, “જ્યારે હું શાળામાં પ્રવેશ કરું છું ત્યારે ચમકતી આંખોવાળા અને મુખ પર દિવ્ય પ્રસન્નતાવાળાં બાળકોને સાવ ફાટેલાં કપડામાં ગંદી હાલતમાં જોઉં છું ત્યારે પાણીમાં ડૂબતા માણસને જોઈને જે ભયાનક લાગણીઓ થાય એવી લાગણી અનુભવું છું.”

ટોલ્સ્ટોયની આ લાગણી માત્ર બાળકો પૂરતી મર્યાદિત નહીં, પણ યાસ્નાયા પોલ્યાના ગામના સર્વ ખેડૂત સુધી પહોંચતી હતી. તેમાંથી એ ગામના માણસોને સર્વે પ્રકારે મદદરૂપ થવા તત્પર રહેતા.

આસપાસના ખેડૂતોની ગરીબી જોઈને એમનું હૈયું અનુકંપાથી હલી ઊઠતું. એક દિવસની ડાયરીમાં એમણે લખ્યું હતું : “માત્ર કપરી ઠંડી અને ભૂખમરાથી પોતાનું જીવન બચાવવા માટે જ કમરતોડ કામ કરતાં માણસો જોયાં છે. હું જે વૈભવભર્યું જીવન જીવી રહ્યો છું એથી અંતઃકરણમાં પારાવાર સંતાપ અને ઘોર નિર્વેદ થયા અને મેં ભોજન લીધું નહિ.

જીવનની અનિવાર્ય જરૂરિયાતો પણ પૂરી પામ્યા વિના, કઠોર મહેનત કરતા માનવીઓ વચ્ચે, વૈભવ અને વિલાસથી ભર્યુંભર્યું જીવન જીવવામાં મારો સંતાપ અદકેરો અને હતાશાભર્યો બની રહ્યો છે. ચારેબાજુએ વ્યાપ્ત ગરીબી અને અમારા વૈભવનો અતિરેક આ અસમાનતા હું દૂર કરી શકતો નથી એને કારણે

GIRISH © 2567 5418 • MUKESH © 2568 5279

203, New Anant Bhuvan, 2nd Floor,  
257/65, Narshi Natha Street, Mumbai-400 009.  
Tel. : (022) 23756332, 23751250 Fax : 91-22-23750452

**Ramji Devshi Shah & Co.**  
CUSTOM HOUSE AGENT



“એ હું નથી જાણતો...બસ નાસી જવું છે. એટલું જ...”  
 અને પછી તો એક વહેલી સવારે ઘરમાં કોઈને કશી જાણ થવા દીધા સિવાય ટોલ્સ્ટોયે ઘર છોડ્યું.

ટ્રેનમાં ડબ્બાની બહાર પ્લેટફોર્મ પર ઊભા રહીને ચાર કલાકની મુસાફરી કરી, ઠંડીમાં ઠૂંઠવાયા, માંદા પડી ગયા અને એસ્ટોપોવો સ્ટેશને ઊતરી જવું પડ્યું એ હકીકત આપણે ઉપર જોઈ ગયા છીએ.

ટોલ્સ્ટોયની અંતિમ ઘડીઓનું વર્ણન કરતાં એમની એક પુત્રી લખે છે. :

“નવેમ્બરની છઠ્ઠીની રાત્રે દસ વાગે સરગેઈ ગાડીમાં અમારી પાસે આવ્યો. એણે કહ્યું કે હાલત ગંભીર છે. માને આ કેમ કહેવું એની દ્વિધામાં અમે હતાં. અમે ચર્ચા કરી. સૌએ પોતપોતાનો અભિપ્રાય આપ્યો. છેવટે એવું નક્કી કર્યું કે પરિસ્થિતિની તપાસ કર્યા પછી જ માને જણાવવું. હું અને સરગેઈ નીકળ્યાં પણ અમે જોયું કે મા અમારી પાછળ પાછળ જ આવી રહી હતી. પિતાને જે ઓરડામાં રાખવામાં આવ્યા હતા ત્યાં અમે પહોંચ્યાં. પિતા બેહોશ હતા. ડોક્ટરોએ કહ્યું કે આ અંતની ક્ષણો છે. મા એમની પાસે જઈને પલંગ ઉપર બેઠી અને એમના પર ઝળુંબીને એમના પ્રત્યેના પોતાના કઠોર વર્તન બદલ માફી માગવા લાગી અને ઋજુ વાણીમાં એમને વિદાય આપવા લાગી. પ્રતિભાવમાં પિતાનો એક ઊંડો નિઃશ્વાસ સાંભળવા મળ્યો.

આખરે રચાઝન પરગણાના એક દૂરના ખૂણાના સ્ટેશન પર, સ્ટેશન માસ્તરના નાનકડા આવાસમાં પિતાએ દેહ છોડ્યો.”

ટોલ્સ્ટોયની અંતિમ ક્રિયાની વિગતો એમના પુત્રે લખી છે. તા. ૯ મીની સવારે દસ વાગે શબપેટીમાં ટોલ્સ્ટોયનો દેહ ઝાસેકા (યાસ્નાયા પોલ્યાના) સ્ટેશને આવી પહોંચ્યો. નાનકડા સ્ટેશન પર વિશાળ માનવમેદની એકઠી થઈ હતી. એમાં મિત્રો, પરિચિતો, જુદીજુદી સંસ્થાઓના પ્રતિનિધિઓ, ઉચ્ચ શિક્ષણ-સંસ્થાઓના વિદ્યાર્થીઓ અને યાસ્નાયા પોલ્યાના ગામના ખેડૂતો હતા. આમાં ઘણા તો મોસ્કોથી આવ્યા હતા. પણ સરકારી તંત્રે રેલવે બોર્ડને એ સગવડ આપવા મનાઈ ફરમાવી હતી.

જ્યારે શબપેટી ગાડીમાંથી ઉતારવામાં આવી ત્યારે ત્યાં હાજર માનવસમૂહે મસ્તક નમાવ્યાં અને “ઈટર્નલ મેમરી” ગીત ગાવાનું શરૂ કર્યું. ટોલ્સ્ટોયના ચાર પુત્રોએ શબપેટીને ખાંધ પર લીધી. થોડી ક્ષણો પછી એ યાસ્નાયા પોલ્યાના ખેડૂતોએ એમના ખભા પર લઈ લીધી.

વાતાવરણ ઠંડું હતું, તાપમાન શૂન્ય કરતા ત્રણ અંશ ઓછું હતું. જમીન પર છૂટોછવાયો બરફ હતો અને આકાશ વાદળાળું હતું. ટોલ્સ્ટોય જે માર્ગ પર ફરવા નીકળતા. તે માર્ગે શબયાત્રા આગળ વધી રહી હતી. યાસ્નાયા પોલ્યાનાના ખેડૂતો એક સફેદ કાપડના બેનર સાથે દુઃખી હૈયે આ યાત્રામાં ચાલી રહ્યા હતા. બેનરમાં લખ્યું હતું, “અનાથ બનેલા યાસ્નાયા પોલ્યાના ખેડૂતોનાં હૈયામાંથી તમારાં સત્કર્મોથી સ્મૃતિ કદી ઓસરશે નહિ.”

આ માર્ગયાત્રામાં ૪૦૦૦ જેટલા માણસો જોડાયા હતા. શબપેટી ટોલ્સ્ટોયના ઘર સુધી લાવવામાં આવી અને પછી એને ટોલ્સ્ટોયના એક વખતના વિશાળ અભ્યાસખંડમાં મૂકવામાં આવી. જ્યાં ટોલ્સ્ટોયના અત્યંત પ્રિય ભાઈ નિકોલાઈની અર્ધપ્રતિમા હતી. પછી પેટી ખોલીને ટોલ્સ્ટોયના દેહના દર્શનાર્થીઓ માટે ખુલ્લો રાખવામાં આવ્યો. જેથી લોકો એ દિવંગત આત્માની વિદાય લઈ શકે.

અંતિમ દર્શન અઢી વાગ્યા સુધી ચાલ્યાં.

પોતાના દેહને ક્યાં દફનાવવો એ ટોલ્સ્ટોયે અગાઉથી જણાવી રાખ્યું હતું. એમની પસંદગીની જગ્યા એમની જાગીર ઉપરના એક સ્થળની હતી. અઢી વાગ્યા પછી શબપેટી ખંડની બહાર કાઢવામાં આવી. એ વખતે બહાર ઊભેલો આખો માનવ સમુદાય ફરી એક વાર ઘૂંટણિયે પડ્યો અને ફરી એક વાર ‘ઈટર્નલ મેમરી’ ગીત ગાવા માંડ્યું. એ ગીત ગાતાં ગાતાં જાગીરના જંગલ તરફ ટોલ્સ્ટોયે પસંદ કરેલી જગ્યા સુધી જવા માટે પ્રયાણ આદર્યું.

યાસ્નાયા પોલ્યાનાના ખેડૂતોએ કબર ખોદી રાખી હતી. એમાં ધીરે ધીરે શબપેટી ઉતારવામાં આવી. આ વખતે પણ હાજર માનવ સમુદાય ઘૂંટણિયે પડ્યો.

કબરમાં માટી પુરાઈ રહી એ વખતે ચંદ્રવિહોણી પાનખરની રાત પૃથ્વી પર ઊતરી ચૂકી હતી.

માનવ સમુદાય વિખરાવા લાગ્યો અને એક મહાન આત્માના જીવનનું છેલ્લું ભૌતિક પ્રકરણ સમેટાયું.

રશિયામાં ધાર્મિક ક્રિયાઓ વગરની આ પહેલી દફનક્રિયા હતી.

ટોલ્સ્ટોયે પોતે પણ એવું જ ઈચ્છ્યું હતું.

૫૦૧/૨૧, સત્યાગ્રહ છાવણી, સેટેલાઈટ રોડ,  
 ભાવનિર્જર પાસે, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૧૫.  
 મો. ૯૯૦૪૪ ૮૦૫૨૨

With Best Compliments From

**43 YEARS OF CIVIL ENGINEERING EXCELLENCE**  
 We undertake Civil Works in Gujarat, Maharashtra & All Over India

**M/s. NARENDRA SHAH & ASSOCIATES & M/s. D.N.D. Enterprises**

Admn. Office : 16, Shanti Bhuvan, 3rd Floor, Above Mcdonald's, Opp. Railway Station, Mulund (West), Mumbai-400 080. Tel. : 25647572 E-mail : narendra\_shah2006@yahoo.co.in





સતલાસણામાં ‘અરવલ્લી ક્લિનિક’ શરૂ કરેલું. વીસનગરમાં આઠેક મહિના ઈન્ટર્નશિપ દરમિયાન ત્યાં ચાલતી સાહિત્ય પ્રવૃત્તિ સાથે હું સંકળાયો. જિતેન્દ્ર દવે, દિનકર ભોજક, ડૉ. વસંત પરીખ, કાંતિ રામી જેવા સાહિત્ય મર્મજો અને પન્નાલાલ પટેલ, રઘુવીર ચૌધરી, મફત ઓઝાના સંપર્કમાં રહી દવાખાનું ચલાવતાં ચલાવતાં લેખન પ્રવૃત્તિ થતી રહેતી.

૧૯૭૫માં તલોદની ‘ધરતીના છોરું’ હોસ્પિટલને કર્મભૂમિ બનાવી. અહીં તબીબી સારવારની સાથે સાહિત્ય સર્જન થતું રહ્યું. હોસ્પિટલના કારણે ઘણા બધા માનવીઓના જીવંત સંપર્કમાં આવવાનું થયું. જેમાંથી માનવીય સંવેદનાની વાતો આલેખાઈ. ‘જનસત્તા’ની ‘ઘમ્મર વલોણું’ અને ‘ધરતીના છોરું’ કોલમને અને વાર્તાઓને વાચકવર્ગનો સારો પ્રતિસાદ મળ્યો. ‘જનસત્તા’, ‘ચાંદની’, ‘નવચેતન’ સામયિકોમાં મારી વાર્તાઓ છપાતી અને ૧૯૮૩માં ‘પ્રાતઃરુદન’ વાર્તાસંગ્રહ પ્રકાશિત થયો. તે પછી ‘ઝરમરતા ચહેરા’, ‘વનરાવન’, ‘ઉંદર ઘર’, ‘કેશુભાઈની સદાબહાર વાર્તાઓ’, ‘આગાહી’, ‘કેશુભાઈ દેસાઈ વાર્તાવિશેષ’, ‘પુરુષજાત’, ‘કેશુભાઈ દેસાઈની વાર્તાસૃષ્ટિ’ વગેરે વાર્તાસંગ્રહો પ્રસિદ્ધ થયેલા.

● **નવલકથા ક્યારથી લખવાનું શરૂ થયું?**

૧૯૮૧માં ‘વનવનનાં પારેવાં’ અને ‘જોબનવન’ એકસાથે બે નવલકથા પ્રસિદ્ધિ પામી. આ બંને નવલકથાને અવલોકી જશવંત શેખરીવાળાએ મને રાષ્ટ્રીય સ્તરના જાનપદી નવલકથાકારની પંગતમાં મૂક્યો. ૧૯૮૧થી ૮૦ના દાયકામાં પ્રસિદ્ધ થયેલી નવ નવલકથામાંથી ‘સૂરજ બુઝાવ્યાનું પાપ’, ‘મેડમ’, ‘લેડીઝ હોસ્ટેલ’ અને ‘ઊંધઈ’ ચર્ચામાં રહી. સમસ્યાપ્રધાન આ નવલકથાઓને ભારતીય જ્ઞાનપીઠે હિંદીમાં અને અન્ય પ્રકાશકોએ અંગ્રેજી, પંજાબી, મરાઠી અને તમિળમાં અનુવાદિત કરી પ્રકાશિત કરી. અઢાવીસ નવલકથાઓ પ્રકાશિત થઈ છે.

● **નાટક અને નિબંધો પણ લખ્યાં છે?**

હા... ‘રણછોડ રાય’, ‘પેટ’, ‘પટકથા’ અને ‘ભ્રમરગતિ’ જેવા નાટકો લખ્યાં છે અને વાર્તાઓ આકાશવાણી - રેડિયો પરથી પ્રસારિત થતાં રહે છે. ‘પેટ’ને ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદનું શ્રેષ્ઠ પારિતોષિક અને ‘રણછોડરાય’ને ગુજરાત સાહિત્ય અકાદમીએ સન્માન્યું છે.

નિબંધ સંગ્રહની વાત કરું તો ‘એક ઘર જોયાનું યાદ!’ અને તે પછી ‘મૈં કહ્યું નહિ જાનું’ અને શિક્ષણ અંગેના નિબંધો ‘શોધીએ એવો સૂરજ’માં વાંચવા મળે. ‘પાંખ વિનાનું પંખેરું’, ‘મારગ માળિયા માધુ સકળ’, ‘લોકમાં સહુને વંદું’, ‘સૂરજના હસ્તાક્ષર’ આ મારા રેખાચિત્ર સંગ્રહ છે.

● **અખબારી લેખન પણ તમે ઘણું બધું કર્યું છે. અખબારી લેખન કેમ કરવું પડ્યું?**

એક લેખક - સર્જકની પ્રથમ નિસ્ખત અદના આદમી અને સમાજ સાથેની હોય છે. અખબારી માધ્યમ થકી જીવાતા જીવનના

ધબકારને અને સમાજની સમસ્યાઓને વાચા આપી શક્યો. જેમાં રાજકીય ઘટનાઓના વિશ્લેષણની કટાર ‘ચક્રવ્યૂહ’, ‘સમભાવ’ દૈનિકમાં યુયુત્સુ દેસાઈના તખલ્લુસથી લખી. ગ્રામ જીવનની કટાર ‘ઘમ્મર વલોણું’ ‘જનસત્તા’માં લખેલી. આ ઉપરાંત ‘મુંબઈ સમાચાર’માં ‘ટહુકાર’, ‘સમભાવ’માં ‘મહેરામણ’ તથા ‘તરસ્યા ટહુકા’, ‘સંદેશ’માં ‘વનરાવન’ અને ‘અમે કરીશું પ્રેમ’ ડૉ. શાલિની દેસાઈના ઉપનામે લખેલું. ‘ગુજરાત મિત્ર’માં ‘મેઘધનુષ્ય’, આ સામયિક ‘ગુજરાત ટાઈમ્સ’માં ‘જીવતાં તીરથ’ અને ‘નયા માર્ગ’ પાક્ષિકમાં ‘ભણે નરસૈયો’માં સાંપ્રત રાજકારણ અંગે લખાયું છે.

● **આપની અનુવાદિત કૃતિઓની વાત કરશો...**

મારી નવલકથા ‘ઊંધઈ’નો ‘દીમક’ શીર્ષક હેઠળ હિંદી અનુવાદ કર્યો. કિરણ બેદીની આત્મકથા ‘આઈ ડેર!’ અંગ્રેજીનો ગુજરાતીમાં ‘પડકાર’, શિરડી સાંઈની જીવનકથા ‘ગોડ હુ વોકડ ઓન ધ અર્થ’નો અનુવાદ ‘સાંઈબાબા : ઈશ્વરનાં પગલાં પૃથ્વી પર’, પ્રેમચંદકૃત ‘સેવા સદન’ અને પૂર્વ રાષ્ટ્રપતિ એપીજે અબ્દુલ કલામન બાળકો સાથેનો સંવાદ ‘ચિદ્ગન આસ્ક કલામ’નો ગુજરાતી ‘હમ હોંગે કામિયાબ’ પ્રકાશિત થયો છે, પુસ્તકૃત પણ થયો છે. પ્રભાકર શ્રોત્રિયના નાટક ‘ઈલા’નો અનુવાદ નેશનલ બુક ટ્રસ્ટ દ્વારા છપાયો છે.

● **જગત નાગરિક અને એક સર્જક તરીકે સાંપ્રત સાહિત્યના પ્રવાહ, ગતિવિધિ અંગે આપનો શું પ્રતિભાવ છે?**

સાહિત્ય સમાજનું દર્પણ છે. ગુજરાતી સર્જક તરીકે મારી ફરજ બને છે કે મારા સમયનાં વાઈબ્રેશન્સ હું બરાબર ઝીલું. એની આશા - આકાંક્ષા, હર્ષ-શોક, ખૂબીઓ - ખામીઓને મારી પૂરી નિષ્ઠા અને સૂઝબૂઝ સાથે યોગ્ય હિસાબ આપું. જો હું એ ચૂકીશ તો કાળદેવતા ક્યારેય માફ નહીં કરે. સાહિત્યકારના શિરે આવી વણલખાયેલી જવાબદારી હોય છે... આપણા પૂર્વસૂરીઓએ આ જવાબદારી સુપેરે નિભાવી છે. આપણી પેઢી આ જવાબદારી અદા કરવામાં ઊણી ઊતરે, એ મુદ્દે જરૂરી ભોગ આપવા ખચકાટ અનુભવે કે ‘સત્ય’ જાહેર કરવામાં નામકર જાય તે કેમ ચાલે?

● **આપ તો શબ્દના ઉપાસક છો... શબ્દ અંગે સર્જક તરીકે તમારું શું કહેવું છે?**

આયખાના સાઠમા વર્ષે મને અનુભૂતિ થઈ કે.. હું જ શબ્દ, હું જ અક્ષર... હું સાહિત્ય જીવનનો કાર્ડિયોગ્રામ સમજું છું. સંવેદનાની સોનોગ્રાફી માનું છું. પ્રત્યેક શબ્દ પાડતાંની સાથે હું મારા અસ્તિત્વમાંથી કંઈક ખરી પડતું અનુભવું છું. ગુજરાત મને માત્ર સાહિત્યકાર તરીકે નહીં, પણ ગુર્જરી ગિરાના અદના ચાકર તરીકે, શબ્દના અઠંગ ઉપાસક તરીકે, બલકે કાલાંતરે શબ્દના જ પર્યાય સ્વરૂપે પિછાણે એમ ઈચ્છું છું. હું પળેપળ ઓગળી રહ્યો છું - માણસ મટી શબ્દરૂપ બની રહ્યો છું... હું જ શબ્દ, હું જ અક્ષર... મને હવે કેશુભાઈ દેસાઈ ન કહેશો. હું તો મટી જઈશ, કદાચ ટકશે તો મારો શબ્દ... કોઈ વાર્તારૂપે. નવલ સ્વરૂપે...

(અત્યારે ડૉ. કેશુભાઈ દેસાઈ અડસઠ વર્ષના છે.)



સ્વાસ્થ્ય

## ચિત્તભ્રમ બીમારી : સારવાર

ડૉ. મણિલાલ ગડા  
ડૉ. દિપ્તી શાહ (ગડા)

આગળના લેખમાં આપણે જાણ્યું કે ચિત્તભ્રમની બીમારી (સ્કિઝોફ્રેનિયા)માં મગજ (Brain)માં આવેલ મન (Mind)ના અવયવોમાં - પ્રિફ્રન્ટલ કોરટેક્સ, હિપોકેમ્પસ, એમિગડેલા, ટેમ્પોરલ લોબ, બેઝલ ગેન્ગલિયા, લિમ્બિક સિસ્ટમમાં - બંધારણીય (કદ તથા રચના) અને ન્યુરોટ્રાન્સમિટર્સની માત્રામાં ફેરફારો થાય છે. જેને લીધે મનના કાર્યો જેવા કે (૧) વિચારો, (૨) વર્તન, (૩) વાણી, (૪) લાગણી, (૫) કાર્યશક્તિ, (૬) સ્મરણ શક્તિ, (૭) એકાગ્રતા તથા (૮) ગ્રહણ શક્તિ પર વિપરીત અસર થાય છે.

આપણે એ પણ જાણ્યું કે સમાજમાં ચિત્તભ્રમ બીમારી વિશાએ ઘણી બધી ગેરસમજો પ્રવર્તે છે તથા મનોવૈજ્ઞાનિક સત્ય શું છે એ વિશે જાણકારી મેળવી.

આ લેખમાં ચિત્તભ્રમ બીમારીની સારવાર વિશે જાણકારી મેળવીએ.

### ● ચિત્તભ્રમ બીમારીની મનોચિકિત્સા (સારવાર) :

સતત થતાં વૈજ્ઞાનિક અને તબીબી સંશોધનને પરિણામે ચિત્તભ્રમ બીમારીની સારવારમાં નવીનતા અને ઝડપ આવી છે. સારવારમાં પ્રગતિશીલ નોંધપાત્ર ફેરફારો નોંધાયા છે. યોગ્ય આધુનિક સારવારથી ચિત્તભ્રમ બીમારીનું ચિત્ર બદલાઈ ગયું છે. દર્દી સામાન્ય રાબેતા મુજબનું જીવન જીવી શકે છે.

વિશ્વ આરોગ્ય સંસ્થાએ (World Health Organisation) શારીરિક તથા માનસિક બીમારીઓની સારવાર બાદ દર્દી ગુણવત્તાભર્યું જીવન (Quality Life) જીવી શકે એ મુદ્દાને પ્રાધાન્ય આપ્યું છે. તદ્દનુસાર ચિત્તભ્રમની બીમારીની સારવારમાં નીચેના મુદ્દાઓ આવરી લેવાય છે :

૧. બીમારીના લક્ષણો પર કાબૂ.
૨. વ્યવસાયિક જવાબદારી સ્વીકારી નાણાંકીય રીતે પગભર થવું.
૩. કૌટુંબિક જવાબદારી સભાનપણે નિભાવવી.
૪. સામાજિક રીતે સક્રિય રહેવું.

નીચેની પદ્ધતિઓ દ્વારા ચિત્તભ્રમ બીમારીની આધુનિક સારવાર (મનોચિકિત્સા) કરવામાં આવે છે.

૧. દવાઓ (Antipsychotic Medication)
૨. બિહેવિયર થેરાપી (Behaviour Therapy) વર્તણૂક

સુધારવાની પદ્ધતિ.

૩. મનોવિશ્લેષણ - કાઉન્સેલિંગ
૪. કુટુંબીજનોની ભૂમિકા (Role of caretakers)
૫. શોક ટ્રીટમેન્ટ (Electro Convulsive Therapy - E.T.C.)

### ૧. દવાઓ દ્વારા સારવાર :

ચિત્તભ્રમ બીમારી મગજના જ્ઞાનતંતુઓમાં થયેલા કદ, રચના તથા રાસાયમિક - ન્યુરોટ્રાન્સમિટર્સ ફેરફારોને લીધે થાય છે. મુખ્ય લક્ષણો માનસિક છે પરંતુ બીમારી શારીરિક છે એટલે સારવારમાં દવાઓ પ્રાથમિક અને મુખ્ય ઘટક છે તથા અગત્યનો ભાગ ભજવે છે. જેમ અન્ય શારીરિક બીમારીઓમાં (ડાયાબિટીસ, બ્લડ પ્રેશર વગેરેમાં) દવાઓ દ્વારા રોગને નિયંત્રણમાં લવાય છે તેવી જ રીતે ચિત્તભ્રમ બીમારીમાં પણ દવાઓ દ્વારા રોગ પર નિયંત્રણ મેળવવામાં આવે છે. ત્યારબાદ બિહેવિયર થેરાપી અને / અથવા કાઉન્સેલિંગ કરાય છે. દવાઓ સારવારનો મુખ્ય ભાગ છે.

### (૧) ન્યુરોલેપ્ટીક દવાઓ

#### (Neuroleptic Antipsychotic Medication) :

ન્યુરોલેપ્ટીક દવાઓની શોધ ૧૯૫૪માં થઈ. જેને લીધે ચિત્તભ્રમ બીમારીની સારવારમાં જબરદસ્ત ક્રાંતિ આવી.

આ દવાઓ ડોપામીન ન્યુરોટ્રાન્સમિટર્સ રીસેપ્ટર એન્ટાગોનિસ્ટનું કામ કરે છે. મગજના જ્ઞાનતંતુઓમાં બે જ્ઞાનતંતુઓ વચ્ચે સંદેશાની આપ-લે રસાયણો - ન્યુરોટ્રાન્સમિટર્સ (ડોપામીન, સીરોટોનીન, એસીટાઈલ કોલીન વગેરે) દ્વારા થાય છે. આ રસાયણોમાં થતી વધઘટને લીધે વ્યક્તિની વર્તણૂકમાં, વિચારોમાં, વાણીમાં વગેરેમાં ફેરફારો થાય છે.

એક થીયરી પ્રમાણે ચિત્તભ્રમ બીમારીમાં ડોપામીનનું પ્રમાણ વધી જાય છે. આથી ભ્રમ (Delusion), ભણકારા / ભાસ (Hallucination), ઉશ્કેરાટ, અકારણ ગુસ્સો વગેરે લક્ષણો જોવા મળે છે. ન્યુરોલેપ્ટીક (Convention Antipsychotics) દવાઓને લીધે ડોપામીનનું પ્રમાણ નોર્મલ થાય છે જેને લીધે ભ્રમ, ભણકારા / ભાસ, ઉશ્કેરાટ, ગુસ્સો જેવા લક્ષણો પર કાબૂ મેળવાય છે.



સ્વાસ્થ્ય

સાઠ પછીનું સ્વાસ્થ્ય - (૭)

વધતી ઉંમર અને ઇન્દ્રિયો - સ્વાદ અને ગંધ

હરેશ ઘોળકિયા

નિષ્ણાતો કહે છે કે મોટી ઉંમર થાય પછી, અન્ય ઇન્દ્રિયો જેમ જ, સ્વાદ અને ગંધ પ્રત્યે પણ બેદરકાર રહેવાનું નથી. આ બેના મહત્ત્વને પણ જરા પણ અવગણવાનું નથી. આ બન્ને પણ વ્યક્તિના સ્વાસ્થ્ય અને જીવનના આનંદમાં બહુ મોટો ભાગ ભજવે છે.

વ્યક્તિનો સ્વાદ સમગ્ર જીવન દરમ્યાન બદલાતો રહે છે. બાળક તરીકે, વ્યક્તિ ખાંડવાળા-મીઠા-પદાર્થોને ઈચ્છે છે. વ્યક્તિ મોટી થાય ત્યારે તે ઓલીવ, કાળી ચોકલેટ, ભાજી જેવા કૃત્રિમ અને કડવાશભર્યા સ્વાદને ઈચ્છે છે. તેની જીભ વધારે સ્વાદિષ્ટ બનતી જાય છે. એટલે તે ઉત્તમ સ્વાદિષ્ટ આહાર ઈચ્છે છે. તેમાં દારૂ કે ચીઝ વગેરેનો પણ સમાવેશ થાય છે. અને જેમ જેમ તેની ઉંમર વધતી જાય છે, અને તેમાં પણ કોઈ રોગનો ભોગ બને છે અને દવાઓ વધતી જાય છે, ત્યારે સ્વાદ અને ગંધની ઇન્દ્રિયો ધીમી અને ક્યારેક વિકૃત પણ બનતી જાય છે. (વિકૃતિ એટલે સ્વાદહીન થઈ જવાય છે.) તેમાં પણ ગંધની ઇન્દ્રિય સ્વાદની ઇન્દ્રિય પર ખૂબ પ્રભાવ પાડે છે. તે ત્રીસ અને સાઠ વચ્ચે બહુ જ ચોક્કસ હોય છે, પણ પછી તેની અસર ઘટતી જાય છે. એ જ રીતે સ્વાદેન્દ્રિય પણ ઘટતી જાય છે. ખાસ કરીને ખારા અને મીઠા સ્વાદમાં!

આમ કેમ બને છે? જે વિશિષ્ટ કોશો સ્વાદ અને ગંધને ઓળખી કાઢતા હોય છે, તે જ્ઞાનતંતુમાં અનોખા હોય છે, કારણ કે જ્યારે તે જૂના અને ઈજાગ્રસ્ત બને છે, ત્યારે તે બદલાઈ જાય છે. પણ સમય જતાં જેટલા કોશ બદલાય છે તેની સંખ્યા મૃત થતા કોશો કરતાં ઘટવા લાગે છે. એટલે સંવેદન ઓછું થવા લાગે છે. વધારામાં, વ્યક્તિના મોં, નાક, ગળું અને આંખના ભીની સપાટી પર આવેલ જ્ઞાનતંતુઓના છેડામાં જે સંવેદનશીલતા હોય છે, જે મરચાંની તીખાશ કે મેન્થોલની ઠંડક જેવાં રાસાયણિક સંવેદનોને ઓળખવામાં મદદ કરે છે, તે પણ ઉંમર સાથે ઘટવા લાગે છે. ઉષ્ણતામાન વગેરે પણ ખાવાના અનુભવમાં ભાગ ભજવે છે. તે પણ ઉંમર થતાં પ્રભાવિત થાય છે.

● શું કરી શકાય?

સ્વાદ કે ગંધના ઘટાડાને કેવળ ઉંમરનો પ્રભાવ માની બેદરકાર ન રહેવું. ક્યારેક ફેફસામાં ચેપ, એનર્જી, નાકની

તકલીફો, સાઈનસની તકલીફ, દાંતના પ્રશ્નો, માથાંની ઈજા, સ્ટ્રોક અને અલ્ઝાઈમર જેવી ન્યૂરોલોજિકલ તકલીફો, કેન્સર, હોર્મોનલ તકલીફો, ઝીંકની ઓછપ, રસાયણો કે રેડિએશનનો પ્રભાવ, ધૂમ્રપાન કે કેટલીક દવાઓ-જેવા રોગો કે પરિબળો પણ સ્વાદ અને ગંધને ઓછાં કરવામાં મોટો ભાગ ભજવે છે. પણ આમાંના ઘણા પ્રશ્નોની સારવાર કરી શકાય છે.

આનું મહત્ત્વ એટલા માટે છે કારણ કે સ્વાદ કે ગંધની તકલીફોનાં પરિણામો વ્યક્તિ ધારે છે તેના કરતાં વ્યાપક હોય છે. તે ભૂખ ઘટાડે છે, ખાવાનો આનંદ ઓછો કરી નાખે છે અને વજન પણ ઘટાડે છે. તેની જો સમયસર તપાસ ન કરાવાય, તો સામાજિક સંબંધો પર પણ અસર પડે છે. દાખલા તરીકે કોઈ પણ કારણોસર (આહાર કે અન્ય) ઘરમાં દુર્ગંધ આવતી હોય અને તેનો ખ્યાલ ન રહે, તો તકલીફ ઊભી થઈ શકે છે. લોકો આવવાનું ટાળશે.

એટલું જ નહીં, ઘણી વાર સ્વાદના ખ્યાલના અભાવમાં એવું પણ બને છે કે વ્યક્તિ વધારે તીખું, તળેલું, મીઠાંવાળું, ચરબીવાળું, ખાંડવાળું ભોજન ખાવા લલચાય છે. પણ તેનું પરિણામ તો, સંભવ છે, ઊંધું પણ આવે. વ્યક્તિનું લોહીનું દબાણ વધી જાય, હૃદયની તકલીફો વધી જાય! જર્મનીમાં થયેલ એક અભ્યાસમાં જોવા મળ્યું કે જે લોકોએ તેમનો સ્વાદ ગુમાવ્યો હતો, તેમને પોતાના સ્વાદને ઉશ્કેરવા અને ઓળખવા વધારે આહાર લઈ આઠ ગણી મહેનત કરવી પડતી હતી.

બગડેલ સ્વાદ અને ગંધ, અસમતોલ પોષક આહાર તરફ લઈ જાય છે. અને તે આરોગ્યને અસર કરે છે. તે દુષ્ક્રમ પણ બની શકે છે. આ પોષક અછત પાછી સ્વાદ અને ગંધને વધારે અસ્વસ્થ બનાવે છે. લોહીનું ઊંચું દબાણ અને ડાયાબિટીસ જે વજન વધવાનું પરિણામ હોય છે, તે પણ આ બન્નેને અસર કરે છે. એટલું જ નહીં, પોષણ અસમતુલા હૃદય રોગ જેવી સમસ્યાઓ ઊભી કરે છે અને શરીરની માંદગી સર્જરીમાંથી સાજા થવાની શક્તિ પણ ઓછી કરે છે.

કોઈ સમસ્યાની શંકા જાય કે તરત મેડિકલ સલાહ લેવી જરૂરી છે. ડોક્ટર આ બન્નેની તકલીફને વિવિધ ટેસ્ટો દ્વારા સમજી શકશે. જો યોગ્ય ઉપચાર થાય અને યોગ્ય દવાઓ લેવાય, તો સંભવ છે, આ બન્નેની સંવેદનશીલતા પાછી આવી શકે છે અથવા તો તે વધારે બગડતી અટકી શકે છે.





સ્વાસ્થ્ય

## સ્વસ્થ શરીર માટે જરૂરી પ્રાણાયામ

મહાવીરસિંહ શેખાવત

આપણે જાણીએ છીએ કે જ્યારે આપણા શરીરમાંથી પ્રાણ ચાલ્યો જાય છે ત્યારે તેની કોઈ કિંમત રહેતી નથી. પ્રાણ વગરના શરીરને કોઈ એક દિવસ માટે પણ રાખવા તૈયાર થતું નથી. આમ જ્યાં સુધી પ્રાણ આ શરીરમાં છે ત્યાં સુધી જ તેની કિંમત છે. પ્રાણ વગરનું શરીર મડદું કહેવાય અને તેનો નાશ કરવાનો રહે. આમ માનવ જીવનમાં પ્રાણનું ખૂબ જ મહત્ત્વ છે.

પરંતુ પ્રાણ પ્રત્યે આપણે પૂરતું ધ્યાન આપતા નથી. પરિણામે આપણું આયુષ્ય ઘણું જ ટૂંકું રહેવા પામે છે. આ પ્રાણનું અસ્તિત્વ જલદીથી મટી જાય છે. આ પ્રાણની શક્તિ મહાન છે. પ્રાણ સાક્ષાત બ્રહ્મ દ્વારા અથવા પ્રકૃતિરૂપી માયા દ્વારા ઉત્પન્ન થાય છે. શરીરમાં રહેલ તેના સ્થાન પ્રમાણે મુખ્યરૂપે પાંચ પ્રકારના પ્રાણ અને પાંચ પ્રકારના ઉપપ્રાણ ગણવામાં આવે છે.

- (૧) **પ્રાણ** : શરીરમાં કંઠથી લઈને હૃદય સુધી જે વાયુ કાર્ય કરે છે તેને પ્રાણ કહેવામાં આવે છે. આ પ્રાણ નસકોરા, કંઠ, સ્વરચંત્ર, શ્વાસનળી, અગ્નનળી, શ્વસનતંત્ર, ફેફસાં અને હૃદયને ક્રિયાશીલતા તથા શક્તિ અર્પે છે.
- (૨) **અપાન** : નાભિના નીચેથી લઈને પગના અંગુઠા સુધી જે પ્રાણ કાર્યશીલ રહે છે તેને અપાન પ્રાણ કહે છે.
- (૩) **ઉદાન** : કંઠના ઉપરથી લઈને શિર સુધી રહેલ પ્રાણને ઉદાન પ્રાણ કહે છે. જે કંઠથી ઉપલા સમગ્ર અંગો આંખો, નસકોરા અને મુખમંડળને ઊર્જા અને આત્મા પ્રદાન કરે છે. મગજને પણ તે શક્તિ આપે છે.
- (૪) **સમાન** : હૃદયની નીચેથી લઈને નાભિ સુધીના શરીરમાં ક્રિયાશીલ પ્રાણને સમાન કહે છે. જે યકૃત, આંતરડા, વગેરે પાચનતંત્રની કાર્યપ્રણાલીનું નિયંત્રણ કરે છે.
- (૫) **વ્યાન** : આ પ્રાણ શક્તિ સમગ્ર શરીરમાં વ્યાપ્ત છે અને શરીરની સમસ્ત ગતિવિધિઓને નિયમિત તથા નિયંત્રિત કરે છે. બધા અંગો, માંસપેશીઓ, તંતુઓ, નસ-નાડીઓને ક્રિયાશીલ કરે છે અને શક્તિ અર્પે છે.

આ પાંચ પ્રાણોના ઉપરાંત શરીરમાં દેવદત્ત, નાગ, કુંકલ, કુર્મ અને ધનંજય નામના પાંચ ઉપપ્રાણ છે. જે ક્રમશઃ છીંકવું, પાંપણો ઝપકાવવી, બગાસું ખાવું, ખણવું અને હીચકી લેવી વગેરે ક્રિયાઓનું સંચાલન કરે છે.

પ્રાણનું કાર્ય પ્રાણામય કોષ સાથે સંબંધિત છે અને પ્રાણાયામ આ પાંચેય પ્રાણ અને પ્રાણમય કોષને શુદ્ધ, સ્વસ્થ અને નિરોગી રાખવાનું મુખ્ય કાર્ય કરે છે. આથી પ્રાણાયામનું ખૂબ જ મહત્ત્વ અને ઉપયોગી છે. પ્રાણનું મુખ્ય દ્વાર નસકોરાં છે અને નસકોરાના છિદ્રો દ્વારા આવતો જતો શ્વાસ - ઉચ્છવાસ જીવન તથા પ્રાણાયામનો આધાર છે.

જ્યારે શ્વાસ શરીરમાં જાય છે ત્યારે માત્ર વાયુ કે ઓક્સિજન જ શરીરમાં નથી જતાં પરંતુ એક અખંડ દિવ્ય શક્તિ પણ શરીરની અંદર જાય છે. જે શરીરમાં જીવનશક્તિને જાળવી રાખે છે. પ્રાણાયામ કરવો એટલે ફક્ત શ્વાસને લેવો કે કાઢવો માત્ર નહિ પરંતુ વાયુની સાથે પ્રાણશક્તિ અથવા જીવન શક્તિને પણ લેવાનું હોય છે. આ જીવન શક્તિ સર્વત્ર અને હંમેશાં વ્યાપ્ત હોય છે તેનાથી જોડાઈ રહેવાના અભ્યાસને પ્રાણાયામ કહે છે.

સ્થૂળ રૂપે પ્રાણાયામ એ શ્વાસ-ઉચ્છવાસના વ્યાયામની એક પદ્ધતિ છે જેના દ્વારા ફેફસા મજબૂત બને છે. ફક્ત સંચારની વ્યવસ્થા સુધરતાં સમગ્ર શરીરનું આરોગ્ય સુધરે છે અને શરીરનું આયુષ્ય વધે છે. શરીર વિજ્ઞાન પ્રમાણે માનવ શરીરમાંના બે ફેફસા શ્વાસને લેવા અને કાઢવાનું યંત્ર છે. જેમાં લીધેલો વાયુ સમસ્ત શરીરમાં પહોંચીને ઓક્સિજન પૂરું પાડે છે અને વિભિન્ન અવયવોમાંથી ઉત્પન્ન થયેલ કાર્બન ડાયોક્સાઈડ શરીરની બહાર ઉચ્છવાસ રૂપે કાઢે છે. આ ક્રિયા યોગ્ય રીતે ચાલતી રહે તો ફેફસા મજબૂત થાય છે અને રક્ત શુદ્ધિનું કામ સારી રીતે ચાલે છે.

સામાન્ય રીતે દરેક વ્યક્તિ લાંબો શ્વાસ લેવા ટેવાયેલા હોતા નથી. પરિણામે ફેફસાંનો લગભગ એક ચતુર્થાંશ ભાગ કાર્ય કરે

# JAYANT STEELS

179-A, Kandori Building, Opp. Sarvoday Nagar,  
Panjarapole Road, Bhuleshwar, Mumbai-400 004.  
Ph. : (022) 2242 2463 • 2242 7263

# જયંત સ્ટીલ્સ

૧૭૯/એ, પાંજરાપોળ રોડ, સર્વોદય નગરની સામે,  
મુંબઈ-૪૦૦ ૦૦૪. ★ ફોન : ૨૨૪૨૨૪૬૩ / ૭૨૬૩ / ૭૩૯૦

સુંદર - સુઘડ રસોડાના રાચરચીલાનું પ્રાપ્તિનું પ્રેરણા સ્થાન

છે અને ત્રણ ચતુર્થાંશ ભાગ નિષ્ક્રિય પડી રહે છે. લાંબા સમય સુધી આ ભાગ નિષ્ક્રિય રહેતાં તેમાં જડતા આવે છે અને વિજાતીય દ્રવ્યો એકઠાં થતાં ક્ષય, ખાંસી, બ્રોન્કાઈટીસ જેવા રોગોથી વ્યક્તિ ગ્રસિત થાય છે.

આમ ફેફસાની નિષ્ક્રિયતા રક્તશુદ્ધિ પર પણ અસર કરે છે. હૃદય નબળું પડે છે અને પરિણામે અકાળ મૃત્યુનો વારો આવે છે. આ પરિસ્થિતિમાં લાંબા આયુષ્ય માટે પ્રાણાયામનું મહત્ત્વ ખૂબ જ છે. જુદા જુદા રોગોનું નિવારણ સહજતાપૂર્વક કરી શકાય છે. પ્રાણવાયુની આ શક્તિની જાણકારીથી માનવ પોતે તથા બીજાના સ્વાસ્થ્યને સુવ્યવસ્થિત કરીને સુખ અને આનંદપૂર્વકના જીવનનો લાભ લેતાં લેતાં પોતાનું આયુષ્ય વધારી શકે છે.

પ્રાણાયામથી ઉદ્વેગ, ચિંતા, ક્રોધ, નિરાશા, ભય, કામવાસના વગેરે મનોવિકારો પર પણ સરળતાથી નિયંત્રણ લાવી શકાય છે તેમજ મગજની શક્તિ વધારીને સ્મરણ શક્તિ, કુશાગ્રતા, સુઝબુધ, દૂરદર્શિતા, ધારણા, પ્રજ્ઞા, મેઘા વગેરે માનસિક વિશેષતાઓનું સંવર્ધન કરીને દીર્ઘજીવી બનીને જીવનનો વાસ્તવિક આનંદ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.

પ્રાણાયામના જુદા જુદા અનેક પ્રકાર છે તેમાંથી સાત મુખ્ય પ્રાણાયામ (૧. ભ્રમ્હિકા, ૨. કપાલભાતિ, ૩. બાહ્ય, ૪. અનુલોમ-વિલોમ, ૫. ભ્રામરી, ૬. ઝુંકાર અને ૭. નાડી શોધન) કરવાથી લગભગ સંપૂર્ણ ફાયદો થાય છે.

આ પ્રાણાયમથી થતાં ફાયદા મુખ્યત્વે નીચે પ્રમાણે છે.

- (૧) વાત, પિત્ત અને કફના ત્રણેય દોષોનું શમન થાય છે.
- (૨) પાચનતંત્ર પૂર્ણ રીતે સ્વસ્થ થઈ જાય છે તેથી પેટના બધા રોગ દૂર થાય છે.
- (૩) હૃદય, ફેફસાં અને મગજના બધા રોગો દૂર થાય છે.
- (૪) મોટાપા, મધુપ્રમેહ, કોલેસ્ટેરોલ, કબજિયાત, ગેસ, અમ્લપિત્ત, શ્વાસરોગ, એલર્જી, માઈગ્રેન, બ્લડ પ્રેશર, કિડની રોગ તેમજ પુરુષ અને સ્ત્રીના અંગત રોગો વગેરે બધા રોગો દૂર થાય છે.
- (૫) રોગ પ્રતિરોધક ક્ષમતા વિકસે છે.
- (૬) વંશાનુગત ડાયાબિટીસ, હૃદયરોગ વગેરેથી બચી શકાય છે.
- (૭) વાળ ખરવા તેમજ સફેદ થવા, ચહેરા ઉપર કરચલીઓ પડવી, આંખોનું તેજ ઓછું થવું, સ્મૃતિ ભ્રંશ વગેરેથી બચી

શકાય છે. પરિણામે વૃદ્ધત્વ મોડે આવે છે અને આયુષ્ય વધે છે.

- (૮) મુખ પર આભા, ઓજ, તેજ જોવા મળે છે.
- (૯) આધ્યાત્મિક શક્તિની પ્રાપ્તિ થાય છે.
- (૧૦) મન સ્થિર, શાંત અને પ્રસન્ન રહે છે અને ઉત્સાહથી કામ કરવા તત્પર રહે છે.
- (૧૧) કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, અહંકાર જેવા દોષો નાબૂદ થાય છે.
- (૧૨) નકારાત્મક વિચારો સમાપ્ત થાય છે અને સકારાત્મક વિચારો અને ચિંતનના કારણે ઉત્સાહપૂર્વક સુંદર કાર્યો થાય છે.

ઉક્ત હકીકતે આપણે સૌએ પ્રાણનું મહત્ત્વ સમજી આપણા જીવનમાં પ્રાણાયામને નિયમિત અને નિરંતરતા પૂર્વક અપનાવીએ તો અન્ય કોઈ ડોક્ટરની પાસે જવાની જરૂર નહિ રહે. ફક્ત એક ડો. પ્રાણને શરણે જઈ અને ડોક્ટરથી હંમેશ માટે મુક્તિ મેળવીએ.

આમ પ્રાણાયામ એ સર્વે રોગોની દવા છે. તે એક માત્ર દવા લેવાથી એટલે કે તેનો નિયમિત રીતે પોતાના જીવનમાં પ્રયોગ કરવાથી કોઈ પણ રોગ થતાં નથી અને થયા હોય તો મટી જાય છે. પછી ભલેને કોઈ પણ રોગ થયો હોય. કેન્સર જેવા ગંભીર રોગ પણ પ્રાણાયામથી મટવાના અનેક ઉદાહરણો છે. બસ તે માટે આપણે પ્રાણાયામને જીવનમાં સ્થાન આપવાનું રહે છે. અને નિયમિત રીતે નિરંતરતાપૂર્વક તે દરરોજ કરતાં રહેવાનું છે. આમ તેના નિયમિત ઉપયોગથી કોઈ પણ રોગ શરીરમાં હશે તો તે મટી જશે અને કોઈ નવા રોગ થશે નહિ. એટલે કે આપણું સ્વાસ્થ્ય બરાબર જળવાઈ રહેશે. કદી ડોક્ટરની પાસે જવાની જરૂર નહિ રહે અને આપણને પોતાને તેમજ પરિવારજનોને કોઈપણ પ્રકારની ચિંતા રહેશે નહિ તેમજ કામ કરવાની શક્તિ વધશે, કામ કરવાનો વધુ સમય મળશે અને એક સફળ જીવન જીવી શકાશે.

તો, આપ સર્વેએ જો હજુ સુધી પ્રાણાયામને અપનાવ્યું ન હોય તો આજથી જ તે શરૂ કરી દેશો અને નિયમિત રીતે દરરોજ સવારે વહેલાં ઉઠીને શૌચક્રિયા પતાવ્યા પછી પલાંઠી વળીને કે પન્નાસનમાં ટટ્ટાર બેસીને પ્રાણાયામ કરવાની શરૂઆત કરી દો. પછી જુઓ આપના સ્વાસ્થ્યમાં કેવું પરિવર્તન આવે છે. ખરેખર પ્રાણાયામ એ સર્વે રોગોની એક જ દવા છે જે અસરકારક છે અને આપણને ડોક્ટરોની દવાના ચક્કરમાંથી બચાવે છે. ■

## PRAKASH METAL CRAFT PVT. LTD.

E-56/57, Sarvodaya Nagar, 1st Panjrapole Lane, Mumbai-4.

Tel. : 2242 7461 Telefax : 2242 6636

E-mail : prakashmetalcraft@rediffmail.com • Website : www.prakashmetalcraft.com

**Prakash®**

**MFG. ST. STEEL UTENSILS**

સ્વાસ્થ્ય

## વજન ઘટાડવા અને હૃદયરોગ અટકાવવા શું કરવું જોઈએ?

ડૉ. રમેશ આઈ. કાપડિયા

પહેલાં એટલું સમજીએ કે ઓછું ખાવાથી, ઉપવાસ કરવાથી કે ભારે વ્યાયામ કરવાથી લાંબાગાળા માટે વજન ઘટાડી ન શકાય. વજન ઘટાડવા માટે કોઈ ખાસ કેન્દ્રમાં જઈ ઘનિષ્ઠ પ્રયાસો કરીને ઘટાડેલું વજન પણ લાંબાગાળા માટે ઘટેલું ન રહેવા સંભવ છે.

અમારા અનુભવથી વ્યક્તિને વજન ઘટાડવા માટે પ્રેરણા થવી જોઈએ. ભૂખ લાગે ત્યારે સામે જે કંઈ ખાઘ પદાર્થ દેખાય તે સહેજે ખાવાનું મન થાય. અને એ જો સ્વાદિષ્ટ હોય તો સહેજે વધારે ખાઈ લેવાય. માટે દર બે-ત્રણ કલાકે થોડું થોડું ખાવામાં આવે તો ભૂખ તીવ્ર ન બને અને ખાવામાં વિવેક સચવાય. કેલરી ચાર્ટ્સ પણ જોવાની જરૂર નથી. જે ચરબીવાળું દેખાય તે માપસરનું લેવું. ખાંડ, ગોળ, ઘી, શેરડીનો રસ, ફ્રુટ જ્યૂસ, પોલિશ્ડ બાસમતી ચોખા, પૌંઆ, મમરા, ચોખાની બનાવટો, મેંદો, સાબુદાણા વગેરે સાદા કાર્બોહાઈડ્રેટ એટલે કે રેસા વગરના કાર્બોહાઈડ્રેટ પદાર્થોનું વધુ પડતું સેવન મેદ વૃદ્ધિમાં પરિણમે એ સમજવું ઘણું અગત્યનું છે. રેસાવાળા કાર્બોહાઈડ્રેટ પદાર્થો જેવા કે ઘઉં, જુવાર, બાજરી, મકાઈ, બધાં કઠોળ, લીલાં શાકભાજી અને ઋતુ પ્રમાણે તાજાં ફળો, દિવસમાં ત્રણ-ચાર વખત વહેંચીને ભૂખ પ્રમાણે ખાવાથી ખાવાનો સંતોષ રહે, શક્તિ અને સ્ફુર્તિ જળવાય અને આ પ્રકારનું માપસરનું ખાવાથી મેટોબોલિક રેઈટ-પાયાનો ચયાપચયનો દર પણ વધે અને તે વજન ઘટાડવામાં મદદરૂપ બને. નિયમિત ધ્યાન કરવાથી કંઈ પણ ખાતી વખતે શું ખાઈએ છીએ અને કેટલું ખાઈએ છીએ એનું પણ ધ્યાન આપમેળે રહે. એ રીતે ધ્યાન પણ મેદ ઘટાડવામાં મદદરૂપ બને.

જ્યારે તમે વજન ઘટાડવા વારંવાર ઉપવાસ કરો છો કે એક વખતનું જમવાનું છોડી દો છો, ત્યારે તમારું શરીર વજન જાળવી રાખવા ચયાપચયનો દર (BMR) પણ ઘટાડી દે છે. તેથી શરીરનો ઊર્જા બાળવાનો દર ઓછો થતાં વજન ઘટતું અટકી જાય છે અને વારંવાર ઉપવાસ કરવાથી ચયાપચયનો દર (BMR) વધુ ને વધુ ઓછો થાય છે. જ્યારે કંટાળીને ઉપવાસ છોડી દેવામાં આવે છે ત્યારે BMR ઘટવાથી વજન પહેલાં કરતાં પણ વધી જાય છે. તેથી ભોજનના પ્રમાણમાં નહિ, પરંતુ ખોરાકમાં ફેરફાર કરવો ઘટે. ખાંડ, મીઠું, ઘી, તેલ, માસાંહાર વગેરે પ્રમાણિત રીતે ઘટાડી શાકભાજી, ફળફળાદિ અનાજનો ઉપયોગ વધારવો જોઈએ.

વજન ઘટાડવા એક અગત્યના પ્રયોગમાં વધુ વજન ધરાવતી

એકસો વ્યક્તિઓને મધ્યમ ઝડપે ચાલવાનું સૂચવવામાં આવ્યું અને બીજી એવી સો વ્યક્તિઓને વધુ ઝડપે ચાલવાનું કહેવામાં આવ્યું. બે મહિનાના અંતે પરિણામ જોતાં મધ્યમ ઝડપે ચાલનારી વ્યક્તિઓનું ચરબીનું પ્રમાણ વધુ ઘટ્યું હતું. મધ્યમ ગતિથી ચાલવામાં મનનો તનાવ પણ ખૂબ ઓછો રહે છે. તેથી પ્રફુલ્લિત મનથી ચાલી શકાય છે. વધુમાં આવી વ્યક્તિને તેમના ઘૂંટણનો ઘસારો ઓછો થાય છે. દિવસમાં એક કે બે વખત માત્ર વીસ મિનિટ માટે ચાલવામાં આવે તો પણ સ્વાસ્થ્યપ્રદ બની રહે.

સરેરાશ ભારતીયના આહારમાં ૩૦ થી ૪૦% ચરબીનું પ્રમાણ હોય છે. હૃદયરોગના દરદીને માટે આહારમાં ચરબીનું પ્રમાણ તેની કુલ કેલરીના ૧૦% થી ઓછું રાખવા ભલામણ કરવામાં આવે છે. શાકાહાર લેવા પણ ભલામણ કરવામાં આવે છે. તેમાં અનાજ, દાળ, તાજાં શાકભાજી અને ઋતુ પ્રમાણેનાં ફળો વગેરેમાંથી મળતું કોમ્પલેક્સ, કાર્બોહાઈડ્રેટ અને શાકાહારી પ્રોટીન વધુ હોવું જોઈએ. ખાંડ, ગોળ, પોલિશ્ડ કરેલ ચોખા, ચોખાની બનાવટો, હળવાં પીણાં, ફળોનો રસ, મધ અને શેરડીનો રસ જેવા સિમ્પલ કાર્બોહાઈડ્રેટનું પ્રમાણ મર્યાદિત રાખવું. કોમ્પલેક્સ કાર્બોહાઈડ્રેટમાં રેસા ઘણા હોવાથી તે લોહીમાં ધીમે ધીમે ભળે છે. આથી ઓછું ખાવા છતાં પણ સંતોષની લાગણી થાય છે. લોહીમાં ખાંડ અને ઈન્સ્યુલિનના સ્ત્રાવમાં વધઘટ ઓછામાં ઓછી થાય છે.

શાકાહાર કોઈપણ વનસ્પતિ તેલ (સીંગતેલ, કપાસિયાનું તેલ વગેરે) માં માત્ર બે ચમચી તેલથી જ બનાવેલ હોય તે ઉત્તમ લેખાય છે. શાકાહાર ઉત્તમ લેખાયો છે કારણ કે તે કોમ્પલેક્સ કાર્બોહાઈડ્રેટથી ભરપૂર છે. તેના ઉપયોગથી ચયાપચયના દરમાં વધારો થાય છે, જે મેદવૃદ્ધિમાં ઘટાડો કરે છે.

હૃદય માટે ચરબી અને કોલેસ્ટ્રોલનું વધુ પ્રમાણ ઘાતક નીવડે છે. જ્યારે માંસાહાર ચરબી અને કોલેસ્ટ્રોલનું પ્રમાણ વધુ વધારે છે. વળી તે શરીરમાં ફી રેડિકલ્સ ઉત્પન્ન કરે છે, જે શરીરને હાનિ પહોંચાડવા પૂરતા છે. તેનાથી હૃદયરોગ, કેન્સર વગેરે રોગો થવાની શક્યતા વધી જાય છે. જ્યારે શાકાહારમાં કોમ્પલેક્સ કાર્બોહાઈડ્રેટ હોય છે જે ફી રેડિકલ્સ ઉત્પન્ન કરતા નથી અને તેમાં એન્ટિઓક્સિડન્ટ વધારે હોય છે, જે ફાયદાકારક છે. તેનાથી હૃદયરોગ થવાની શક્યતા નહિવત્ છે. ■

હાસ્ય

## તમે હાસ્યલેખિકા કેમ બન્યા?

ડૉ. નલિની ગણાત્રા

સોગિયાઓ સામા મળે ત્યારે, જાણે એમના દુર્ભાગ્યે હું હાસ્યલેખિકા બની હોઉં એવા કુડા અંદાજથી આવો પ્રશ્ન પૂછતા રહે છે. પ્રશ્ન પૂછતી વખતે પ્રત્યેક મૂળચંદના ચહેરા પર પાછા જાતજાતના ભાવ ઊપસતા હોય! જેવા કે... ‘શું જોઈને હાસ્યલેખિકા બન્યા છો?’ બીજા કોઈ કરતા કોઈ વ્યવસાયમાં મેળ ના પડ્યો?’ અમારી હસતી બંધ કરી દેવા કે પછી ટાઈમપાસ માટે હાસ્યલેખિકા બન્યા?’ જનકલ્યાણ સામે તમારે કોઈ આંતરિક કલહ ચાલે છે કે શું?’...

અરે, આ ‘શીર્ષક પ્રશ્ન’ પૂછતી વખતે કેટલાકની ત્રાંસી થતી આંખમાં તો એવો ઈશારો ડોકાતો હોય કે જાણે કેમ કોઈ ગંભીર ગુના હેઠળ સરકારે મને હાસ્યલેખિકા બનાવી દીધી હોય? તો કેટલાક વળી હું લાગવગથી લેખિકા બની ગઈ હોઉં એવો ભ્રષ્ટ ભાવ ચહેરા પર ચીતરે.

એ તો સારું છે કે ગુસ્સો કરવાની મારામાં હિંમત કે હેસિયત નથી! નહીં તો આવો સનસની સવાલ હું શાંતિથી સાંભળી લેતી હોઈશ? પરંતુ દુર્બળતાની મજબૂરીને કારણે મોટું મન રાખીને હું ઝડપથી એવું વિચારવા માંડું કે મારા હાસ્યલેખો વાંચીને બિચ્ચારાઓથી હસી પડાતું હશે ત્યારે આવો બળાપો કાઢતા હશે ને?

જોકે મેં આ પીડાદાયી પ્રશ્નની ‘ઉત્તર’ ક્રિયા કરવાનો ઢીલો-પોચો સંકલ્પ કરી જ નાખ્યો છે. (મોટે ભાગે બધા દૃઢ સંકલ્પ કરતાં હોય છે. પણ મને આવા ‘મોટે ભાગે’ માં ભાગ લેવો ન ગમે. એમાં આપણા ભાગે શું આવે? એના કરતાં ઢીલું-પોચું, પણ આપણું સ્વતંત્ર તો ખરું!) અને કોઈ પણ પ્રશ્નના મારે ક્યાં સાચા જવાબ આપવા હોય તે હું અચકાઉં કે ખચકાઉં કે ગભરાઉં? અને આ તો ઠીક છે કે ‘હું હાસ્યલેખિકા કેમ બની?’ એનાં કારણો મેં ગોખેલાં છે એટલે મને યાદ છે. બાકી મોટાભાગનાને તો પોતે પત્રકાર, પ્લમ્બર, ભરથાર, બીજવર, ભેંકાર, બેકાર કે બેકરાર શા માટે બન્યા એ યાદ પણ નથી હોતું! એટલું જ નહીં, પોતાની ‘બનાવટ’ નાં કારણોની પણ જાણ નથી હોતી.

એની વે, ‘હું હાસ્યલેખિકા કેમ બની’ એના કાળજાળ કારણો જાણશો તો તમે સહુ કરુણાથી કહેશો કે હેય બેબી, કેરી ઓન! સહુથી પહેલું કારણ જણાવતા મને ખેદ થાય છે. કેમકે ઈચ્છા તો મારી પણ હતી કે હું હાસ્ય ‘લેખક’ જ બનું. પણ

જાતીય પરિવર્તનની ખર્ચાળ ચિકિત્સા પોસાય તેમ નહોતી તેથી મારે હાસ્ય ‘લેખિકા’ જ બનવું પડ્યું! આ તો પ્રાથમિક કારણ થયું. આ સાથે અન્ય માધ્યમિક કારણ વિગતવાર કહું...

લોકોને કર્ણશૂલનો અહેસાસ કરાવવાના શુભ હેતુથી શરૂઆતમાં હું ગાયિકા બનવા જ નીકળી હતી અને એમાં બાકી બધું રેડી હતું, ફક્ત અવાજ ના-લાયક નીકળ્યો! કમબક્ષ અવાજને સુધારવા મેં સ્વભાવ વિરુદ્ધ જઈને સહુની સાથે મીઠાશથી વાતચીત કરવાનું શરૂ કર્યું. આમ સ્વભાવ પર બળાત્કાર કર્યો છતાં સ્વર પર કોઈ અસરકારક અસર ન થઈ. અને ગાયિકા બનવાના મારા સપનાનું ગળું ટુંપાઈ ગયું!

એ પછી મેં ‘કવિકાગ’ ની ખાલી જગા પૂરવા કવિ કાગડી બનવાનાં કાવતરાં કરી જોયાં. દેવનો દીધેલ ચહેરો પણ મજાનો બારેમાસના ‘બિગડે દિલ’ કવિ જેવો કંગાલ હતો. એટલે મારે ફક્ત કવિતા જ શીખવાની હતી. મારો સ્વભાવ પઝલ ઊભી કરવાનો હોવાથી મને કવિતાની કઝીન ગઝલ તરફ વિશેષ આકર્ષણ! તેથી મેં મારા એક ગઝલ સ્માર્ટ મિત્રનો સંપર્ક કર્યો. હું આયુર્વેદ ચિકિત્સક હોવાથી મેં એકવાર એમનો જીર્ણ તાવ મટાડેલો. ત્યારે એમણે કહ્યું હતું કે મારે લાયક કામકાજ હોય તો કહેજો. એટલે હું એમની પાસે ગઝલ શીખવા ગઈ. એમણે પાંચ દિવસ પ્રયત્ન કર્યો...પણ છઠ્ઠા દિવસે સદરહુ ગઝલકારને સાર્વજનિક મંદિરમાં અંગત પ્રાર્થના કરતાં દીઠા. તેઓ આર્દ્ર સ્વરે ઈશ્વરને કહી રહ્યા હતા કે, “હે ઈશ્વર આના કરતાં લઈ લે મારી જિંદગાની... મારે નલિનીબહેનને ગઝલ-શીખવવાની?” તેઓ પ્રાર્થના કરીને પાછળ ફર્યા અને મને દીઠી. પોતે મારી સમક્ષ સાક્ષાત્ ઊઘાડા પડી જતાં બોલ્યા કે, “હે નલિનીબહેન, મને મારો જીરણતાવ પાછો આપો પણ મારાથી તમને ગઝલ શીખવવાનું કઠિન કામ નહીં બને!”

આમ મને અપેક્ષિત ‘કવિરેજ’ ન મળ્યું. હવે હતાશ થયા વગર મારે છૂટકો જ નહોતો. એટલે મેં હતાશ થઈને જ હિરોઈન બનવાનાં હવાતિયાં શરૂ કર્યાં. મેં એક ફિલ્મ નિર્માતાનો સંપર્ક કર્યો. મારા દીદાર જોતાંવેંત જ એમણે સામેથી મારી પાસે સોરી બોલાવડાવ્યું. પણ પછી સુષુપ્ત સ્ત્રીદાક્ષિણ્ય જાગ્રત થતાં આશ્વાસન આપ્યું કે હાલમાં તો અમારી પાસે આપને લાયક કામ નથી. પણ ભવિષ્યમાં ‘રુદાલી-ટુ’ બનાવીશું ત્યારે તમારી અરજીને ધ્યાનમાં રાખીશું ઓ. કે.! ગુડબાય! જોકે પછી એમનો ‘સાભાર

પરત આવો' એવો કોઈ કાગળ આવ્યો નહીં.

આમ મારે તો બધું ઘણું બનવું તું, પણ બસ ફક્ત લાયકાત અને આવડતના અભાવે જ અટકી પડાતું; પરંતુ હાસ્યલેખનમાં આવડતની નહીં, આડોડાઈની આવશ્યકતા હતી, અને ઈ તો જન્મે-કર્મે-સ્વભાવે મારામાં મોજૂદ જ હતી. એટલે હું હાસ્યલેખિકા બની ગઈ!

વળી, મેં જોયું કે, દિવસે-દિવસે હસવાનાં અને હસાવવાનાં

ફાંફાં પડતા જાય છે. હવે કટોકટીમાં કામ ન લાગે તો સ્ત્રી શાની? તેથી હું હાસ્યલેખિકા બની.

### ● છમ્મવડું :

મણિ : 'હસવાથી આયુષ્ય વધે.'

મૂળચંદ : 'આવી મોંઘવારીમાં આયુષ્ય વધે એવા ધંધા કરાતા હશે? ■

## નાનામાંથી મોટા

ઉનાળાની લાંબી રજાઓ પૂરી થઈ.

કોલેજના વર્ગ શરૂ થયા. અધ્યાપકે વર્ગમાં પ્રવેશ કર્યો. તેમની નજર સામે બેઠેલા એક બહુ જ નાના છોકરા ઉપર પડી. એ જુનિયર બી.એ. નો વર્ગ હતો. અધ્યાપકને લાગ્યું કે આટલો નાનો છોકરો એ વર્ગનો હોય નહિ. તેમણે છોકરાને પૂછ્યું, "તમે આ વર્ગના છો?"

"હા, જી! હું આ વર્ગનો જ છું." છોકરાએ જવાબ આપ્યો.

"તમને કેટલાં વરસ થયાં?" અધ્યાપકે બીજો પ્રશ્ન પૂછ્યો.

"તેર."

"કઈ કોલેજમાંથી તમે ઈન્ટરની પરીક્ષા પાસ કરી?"

"વોલ્ટેરમાંથી, સાહેબ!"

"તમારું નામ શું?"

"સી.વી. રામન."

વર્ગની આ વાતચીત આખી કોલેજમાં ફેલાઈ ગઈ. નાના પણ ચતુર વિદ્યાર્થી ચંદ્રશેખર વ્યંકટ રામનનું નામ સૌની જીભે રમવા લાગ્યું. અધ્યાપકોએ એને અભ્યાસમાં પ્રેરણા આપી.

સી.વી. રામનનો મનગમતો વિષય ભૌતિક વિજ્ઞાન, પણ એમના શોખના વિષય સંગીત અને બાગકામ. રામને ભૌતિક વિજ્ઞાનનો વિષય લઈ બી.એ. ની પરીક્ષા પ્રથમ વર્ગમાં પસાર કરી. એમ.એ.માં પણ તેમણે ભૌતિક વિજ્ઞાનનો જ વિષય લીધો.

એક દિવસ રામનના એક સહાધ્યાયીએ એક વૈજ્ઞાનિક સમસ્યા રામન પાસે રજૂ કરી. એ છોકરાના અધ્યાપકો પણ તે સમજાવી શક્યા નહોતા. રામને એનો ઉકેલ બતાવ્યો અને અગ્રગણ્ય દેશી-પરદેશી વિજ્ઞાનીઓને પોતાની ઉત્તરની યથાર્થતા વિશે પૂછાવ્યું.

વિજ્ઞાનીઓએ રામનના ઉકેલ તરફ ખૂબ સંતોષ દર્શાવ્યો અને એ આખોય પ્રશ્ન સંશોધન લેખરૂપે સંશોધન સામયિકમાં પ્રગટ કરવા રામનને જણાવ્યું. એ લેખનો સ્વીકાર થયો અને તે પછી રામનના બીજા સંશોધન લેખો પણ પ્રગટ થતા ગયા. હવે રામન એમ.એ. ની પરીક્ષામાં પ્રથમ વર્ગમાં પ્રથમ આવ્યાં.

વિજ્ઞાનના ઉચ્ચ અભ્યાસ માટે રામનને પરદેશ જવાની ઈચ્છા થઈ, પણ તે માટે સરકારી દાક્તરે તેમને સારી તંદુરસ્તીનું

પ્રમાણપત્ર આપ્યું નહિ એટલે મિત્રોએ રામનને નાણાં ખાતામાં નોકરી લેવા સમજાવ્યા.

રામનને એ માટે સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષામાં બેસવું પડ્યું. અર્થશાસ્ત્ર અને ઈતિહાસ રામન માટે તદ્દન નવા વિષયો હતા, તેમ છતાં રામન આ પરીક્ષામાં પણ સૌથી પ્રથમ આવ્યા.

કેવળ ૧૮ વર્ષથી ઉંમરે રામનની નિમણૂક કલકત્તામાં ડેપ્યુટી એકાઉન્ટન્ટ જનરલ તરીકે થઈ. પણ રામનનો મુખ્ય રસ તો વિજ્ઞાનમાં હતો અને વિજ્ઞાનના ઉચ્ચતર અભ્યાસ માટે કલકત્તામાં સગવડ હતી નહિ.

એટલામાં કલકત્તામાં એક નવી પ્રયોગશાળા શરૂ થઈ. હવે રામન નવરાશનો બધો સમય ત્યાં ગાળવા લાગ્યા.

રામને નાણાં ખાતામાં દસ વર્ષ નોકરી કરી તે દરમિયાન તેમના ઘણા સંશોધન લેખો પ્રગટ થતા ગયા અને રામનને વિદ્વાન વિજ્ઞાની તરીકે વિશ્વમાં સ્વીકૃતિ અને કીર્તિ મળતાં ગયાં.

આ અરસામાં કલકત્તા યુનિવર્સિટીએ વિજ્ઞાનના ઉચ્ચતર વિભાગમાં રામનને ભૌતિક વિજ્ઞાનના અધ્યાપક તરીકે નીમ્યા. આ સમય દરમિયાન પરદેશની વિજ્ઞાન સંસ્થાઓએ અને વિદ્યાપીઠોએ રામનને વ્યાખ્યાનો આપવા આમંત્રણ આપ્યાં. રામને તે સ્વીકાર્યાં. રામનને આંતરરાષ્ટ્રીય વિજ્ઞાન સંસ્થાઓના માનદ્ સદસ્ય બનાવવામાં આવ્યા. તે ઉપરાંત તેમને ડૉટરેટની માનદ્ ડિગ્રી પણ અપાઈ.

સને ૧૯૩૦માં ડૉ. સી.વી. રામનને વિજ્ઞાનનું નોબેલ ઈનામ મળ્યું.

સોળ વર્ષ કલકત્તા યુનિવર્સિટીમાં સેવા આપ્યા બાદ રામન બેંગલોરમાં 'ઈન્ડિયન ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ સાયન્સ'માં ભૌતિક વિજ્ઞાનના પ્રાધ્યાપક તરીકે જોડાયા. ડૉ. વિક્રમ સારાભાઈએ પણ અહીં રામનની રાહબરી નીચે સંશોધન કાર્ય કરેલું. છેલ્લે રામને 'રામન રિસર્ચ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ' માં સેવાઓ આપી હતી.

પ્રકાશનના ક્ષેત્રમાં રામનનું સંશોધન એમનું જગતને અતિ મૂલ્યવાન પ્રદાન ગણાય છે. સંગીત, ધ્વનિ, દષ્ટિવિજ્ઞાન, ધાતુઓની સંવાહકતા, ગેસ અને વરાળના ચુંબકીય ગુણધર્મ વગેરે વિશેનું રામનનું સંશોધનકાર્ય મૌલિક મહત્ત્વ ધરાવે છે. વર્ષિક્રમ-વિજ્ઞાનના ક્ષેત્રમાં તો રામને એક નવો જ પ્રદેશ ખુલ્લો કર્યો છે.



## આંખો કાગર

‘મંગલ મંદિર’ના જૂન-૨૦૧૭ના અંકમાં શ્રી પ્રદીપભાઈ મહેતાનું લખાણ “સમાજ સેવક બનવું...” ખૂબ જ ગમ્યું. મને પણ આવા લોકોનો થોડો અનુભવ છે. શ્રી પ્રદીપભાઈ ભાગ્યે જ લખે છે. કેમ? તેમને વિનંતી કે આ પ્રકારના લખાણની સમાજમાં વિશેષ જરૂર છે. માટે અવારનવાર જરૂર લખતા રહે. તેમને ઘણા ઘણા ધન્યવાદ.

શ્રી ચંદ્રકાંતભાઈ પટેલ ‘સરલ’ના લેખ ‘પ્રાચીનકાળની નારીને...’માં કેટલોક વિગતદોષ નજરે ચડે છે. એ સાચું કે વેદકાળમાં નારી સન્માનનિય હતી. ઋગ્વેદમાં લગભગ ૨૭ જેટલી ઋષિકાઓ છે. પરંતુ એ સૌ બ્રાહ્મણ વર્ણની છે. બ્રાહ્મણ અને ક્ષત્રિય વર્ણને બાદ કરતાં વૈશ્ય અને શૂદ્ર વર્ણની સ્ત્રીઓની હાલત તે સમયે પણ દયાજનક હતી. સ્ત્રીઓ ખરીદ-વેચાણની વસ્તુ હતી.

વાત્સ્યાયનના ‘કામસૂત્ર’માં એક શબ્દ છે ‘વૃષલી.’ જેનો અર્થ છે ખેડૂતની સ્ત્રી. આ વૃષલી સ્ત્રીને રાજ્યના શાસકો અને તેમના ભાયાતો ભોગવી શકે એવો ઉલ્લેખ છે. આ જ ‘કામસૂત્ર’ ઇ.સ. પૂર્વેની પ્રથમ સદીનો ગ્રંથ ગણાય છે તેમાં ‘ગણિકા’ અને ‘રૂપજીવીની’ વિશે વિસ્તારથી લખાણ છે. આજથી ૨૪૦૦ વર્ષ પૂર્વે વૈશાલીના ગણતંત્રમાં કોશા અને પાલી (આમ્રપાલી) નામની મશહુર ‘નગરવધૂઓ’ હતી તે જાણીતું છે. ‘નગરવધૂ’ શબ્દનો અર્થ સ્પષ્ટ જ છે.

વાલ્મીકિ રામાયણમાં રામ જ્યારે લંકા વિજય કરીને પાછા આવી રહ્યા છે એવા સમાચાર હનુમાન ભરતને પહોંચાડે છે ત્યારે ભરત અત્યંત પ્રસન્ન થઈને હનુમાનને પુરસ્કાર તરીકે ૧૦૦ ગામ, એક લાખ ગાયો તથા ‘રૂપાળી - યુવાન - શણગાર સજેલી’ એવી ૧૬ સ્ત્રીઓ પત્ની તરીકે ભેટ આપે છે. બીજીવાર જ્યારે રામ અયોધ્યામાં સિંહાસન પર બિરાજી સૌને યથાયોગ્ય પુરસ્કારોથી નવાજે છે ત્યારે પણ અન્ય વસ્તુઓની સાથે હનુમાનને ‘કેટલીક સ્ત્રીઓ’ ભેટ આપે છે. વા.રા.ની રચના ઇ.સ. પૂર્વે સાતમી સદીની માનવામાં આવે છે. વાલ્મીકિએ રાજા દશરથને ૩૫૦ રાણીઓ હતી એમ લખેલ છે. આપણા દેશમાં નીચેના વર્ણની સ્ત્રીઓની દશા આદિકાળથી જ કડુણ હતી.

મહાભારતની રચના લગભગ ત્રણ હજાર વર્ષ પૂર્વે થઈ એમ માનવામાં આવે છે. મહાભારતમાં દ્રૌપદીના લગ્ન વખતે રાજા દ્રુપદે ‘ઘરેણાથી લદાયેલી એક લાખ દાસીઓ’ અર્જુનને પહેરામણીમાં આપી હતી જે બધીને યુધિષ્ઠિર જુગારમાં હારી ગયા હતા.

ધૃતરાષ્ટ્ર સાથે ગાંધારીના લગ્ન થયા ત્યારે ગાંધારી સાથે તેના પિયરથી સાથે આવેલી દાસી સુખદા સાથેના ધૃતરાષ્ટ્રના અનૈતિક યૌન સંબંધથી યુયુત્સુ નામે પુત્ર જન્મેલો.

શ્રીકૃષ્ણ જ્યારે પાંડવ - કૌરવ યુધ્ધ રોકવા માટેની આખરી દરખાસ્ત લઈને હસ્તિનાપુર આવી રહ્યા છે તે જાણીને દુર્યોધને

કૃષ્ણને પોતાના પક્ષે પ્રભાવિત કરવા માટે આખે રસ્તે “એક હજાર અપ્રસુતા દાસીઓ”ને તેમની સેવાર્થે રાખવામાં આવેલી.

સતીપ્રથા પણ અતિ જૂની છે. મહાભારતમાં જ પાંડવોના પિતા પાંડુ અવસાન પામે છે ત્યારે તેમની પત્ની માદ્રી સતી થઈ હતી.

ઈશુ ખ્રિસ્તનો કિસ્સો જાણીતો છે. એક વેશ્યાને લોકો પથ્થરો મારવા ઊભા હતા. ઈશુએ તેમને રોક્યા અને કહ્યું, ‘જેણે જીવનમાં એક પણ પાપ ન કર્યું હોય તે પેલી વેશ્યાને પ્રથમ પથ્થર મારે!’

આમ સતીપ્રથા આપણા દેશમાં પ્રાચીનકાળથી જ છે. એના અન્ય પ્રમાણો પણ પૌરાણિક સાહિત્યમાં મળે છે અને વેશ્યાવૃત્તિ પણ આદિકાળથી છે. આ બંને માટે મધ્યકાળના શાસકોને જવાબદાર ઠરાવી શકાય નહીં.

વેશ્યાવૃત્તિ માટે તો ચાણક્યે પોતાના ગ્રંથ અર્થશાસ્ત્રમાં વિસ્તારથી ઘણું લખેલ છે. અને બાણભટ્ટે પણ પોતાના ગ્રંથ ‘કાદંબરી’માં પણ વિસ્તારથી લખેલ છે. ચારુદત્ત અને વસંત સેનાની કથા પણ સંસ્કૃત સાહિત્યમાં જાણીતી છે. રાજા હરિશ્ચંદ્ર - તારામતીની કથામાં પણ રાણી તારામતીને બજારચોકમાં વેચાણ માટે મૂકવામાં આવેલી એવી કથા છે.

ટૂંકમાં, વેશ્યાવૃત્તિ એ અતિ પ્રાચીનકાળથી અસ્તિત્વ ધરાવે છે અને આર્યાવર્તમાં સ્ત્રીને ખરીદ-વેચાણની ચીજ સમજવામાં આવતી હતી. પોતાની ૨૦% પત્નીને જુગારના દાવમાં લગાડનાર યુધિષ્ઠિરને ધર્મરાજ કહેવામાં આવેલ છે. વા.રા.માં વાલીએ સુગ્રીવને હરાવી ભગાડ્યો તો સુગ્રીવની પત્ની રુમા વાલીની થઈ ગઈ. પછી રામે વાલીનો વધ કર્યો ત્યારે રુમા પાછી મળી. સાથે સાથે વાલીની પત્ની તારા પણ સુગ્રીવની થઈ ગઈ. રાવણ વધ પછી મંદોદરી પણ વિભીષણની પત્ની બની ગઈ.

આપણા પૂર્વજોની બહુ પ્રશંસા કરવા જેવું નથી.

અહીં એક ખુલાસો કરવો જરૂરી લાગે છે. આપણે સૌ માનીએ છીએ કે હનુમાનજ તો બાળ બ્રહ્મચારી હતા. પણ વા.રા.માં હનુમાનજ બ્રહ્મચારી નથી. વાલ્મીકિજીએ તો હનુમાન માટે ‘સ્ત્રીજન પ્રિયા:’ એવો શબ્દ વાપરેલ છે.

અગિયારમી સદીમાં લખાયેલા ‘સ્કંદ પુરાણ’માં પ્રથમવાર હનુમાનજીને બાલ બ્રહ્મચારી રૂપે વર્ણવાયેલા છે અને તુલસીદાસજીએ પોતાના માનસ રામાયણમાં વા.રા.ના હનુમાનજીને ન સ્વીકારી સ્કંદ પુરાણ હનુમાનજીને સ્વીકારી તેમને બ્રહ્મચારી બતાવ્યા છે.

અહીં એક અન્ય સારી વાતની પણ નોંધ લઈ. દ્રૌપદીના વસ્રોના હરણ પ્રસંગ પછી દ્રૌપદીએ બ્રહ્મચર્યનું વ્રત લીધેલું. પાંચેય પતિઓને શુધ્ધ સ્પષ્ટ જણાવી દીધેલું કે તમો જ્યાં સુધી મારા અપમાનનો કૌરવો પાસેથી બદલો ન લ્યો, ત્યાં સુધી ‘છેટા રહેજો!’ ખબરદાર, જો કોઈ મારી નજીક ફરક્યા છો તો!

Thank you વ્યાસજી.

શાંતિલાલ સંઘવી - અમદાવાદ





## જાણવા જેવું

સંકલન : રજનીકાંત પારેખ

આ અંક આપના હાથમાં આવશે ત્યારે હિંદુઓ અને જૈનો માટે અતિ પવિત્ર એવો શ્રાવણ માસ શરૂ થઈ ગયેલ હશે. હિંદુ એક ધર્મ નહીં પણ સંસ્કૃતિ છે. આજે પણ હિંદુ ધર્મ અને જૈન ધર્મ પાળતા લોકો આ 'ભારતીય સંસ્કૃતિ' પ્રમાણે જીવનને વણી લે છે. તો ચાલો, આપણે ભારતીય સંસ્કૃતિના મૂલ્યો અને આધ્યાત્મિક વારસાથી અવગત બનીએ.

### ★ હિંદુ સંસ્કૃતિ પ્રમાણે માનવ જીવનના સોળ સંસ્કારો

- |                           |                               |
|---------------------------|-------------------------------|
| ૧. ગર્ભાધાન સંસ્કાર       | ૯. કર્ણવિધ સંસ્કાર            |
| ૨. પુંસવન સંસ્કાર         | ૧૦. ઉપનયન સંસ્કાર             |
| ૩. સીમંતોનયન સંસ્કાર      | ૧૧. વેદારંભ સંસ્કાર           |
| ૪. જાતકર્મ સંસ્કાર        | ૧૨. કેશાંત સંસ્કાર            |
| ૫. નામકરણ સંસ્કાર         | ૧૩. સમાવર્તન સંસ્કાર          |
| ૬. નિષ્ક્રમણ સંસ્કાર      | ૧૪. વિવાહ સંસ્કાર             |
| ૭. અન્નપ્રાશન સંસ્કાર     | ૧૫. વિવાહગ્નિ પરિગ્રહ સંસ્કાર |
| ૮. વપન (ચૂડાકર્મ) સંસ્કાર | ૧૬. અગ્નિ સંસ્કાર             |

### ★ હિંદુ સંસ્કૃતિના ઉત્સવો

- |                               |                                  |
|-------------------------------|----------------------------------|
| ૧. નૂતન વર્ષારંભ              | ૧૨. અષાઢી બીજ                    |
| ૨. ભાઈબીજ                     | ૧૩. ગુરુ પૂર્ણિમા                |
| ૩. લાભ પાંચમ<br>(જ્ઞાન પંચમી) | ૧૪. રક્ષા બંધન<br>(શ્રાવણી પૂનમ) |
| ૪. દેવ દિવાળી                 | ૧૫. જન્માષ્ટમી                   |
| ૫. મકર સંક્રાંતિ              | ૧૬. ગણેશ ચતુર્થી - સંવત્સરી      |
| ૬. વસંત પંચમી                 | ૧૭. શારદીય નવરાત્રી              |
| ૭. શિવરાત્રી                  | ૧૮. વિજયા દશમી                   |
| ૮. હોળી                       | ૧૯. શરદ પૂર્ણિમા                 |
| ૯. રામ નવમી                   | ૨૦. ધનતેરસ                       |
| ૧૦. અખાત્રીજ                  | ૨૧. દિપાવલી                      |
| ૧૧. વટ સાવિત્રી               |                                  |

### ★ હિંદુ તીર્થો - ભારતના ચાર ધામ

- |                |             |
|----------------|-------------|
| ૧. દ્વારિકા    | ૩. બદ્રીનાથ |
| ૨. જગન્નાથપુરી | ૪. રામેશ્વર |

### ★ હિમાલયના ચાર ધામ

- |             |             |
|-------------|-------------|
| ૧. યમનોત્રી | ૩. કેદારનાથ |
| ૨. ગંગોત્રી | ૪. બદ્રીનાથ |

### ★ ભારતની સાત પવિત્ર પૂરી

- |             |            |
|-------------|------------|
| ૧. અયોધ્યા  | ૫. કાંચી   |
| ૨. મથુરા    | ૬. અવંતિકા |
| ૩. હરિદ્વાર | ૭. દ્વારકા |
| ૪. કાશી     |            |

### ★ દ્વાદશ જ્યોતિર્લિંગ

૧. મલ્લિકાર્જુન (શ્રીશૈલ - આંધ્ર પ્રદેશ)
૨. સોમનાથ (પ્રભાસ પાટણ - ગુજરાત)
૩. મહાકાલ (ઉજજૈન - મધ્યપ્રદેશ)
૪. વૈદ્યનાથ (પરલી - મહારાષ્ટ્ર)
૫. ઓમકારેશ્વર (મધ્યપ્રદેશ)
૬. ભીમા શંકર (મહારાષ્ટ્ર)
૭. ત્ર્યંબકેશ્વર (મહારાષ્ટ્ર)
૮. નાગનાથ (દ્વારિકા પાસે - ગુજરાત)
૯. કાશી વિશ્વનાથ (કાશી - ઉત્તર પ્રદેશ)
૧૦. રામેશ્વર (તામિલનાડુ)
૧૧. કેદારનાથ (ઉત્તરાંચલ)
૧૨. ધૃષ્ણેશ્વર (દેવગિરી - મહારાષ્ટ્ર)

### ★ સાત ક્ષેત્ર

૧. કુરુક્ષેત્ર (હરિયાણા)
૨. હરિહર ક્ષેત્ર (સોનપુર - બિહાર)
૩. પ્રભાસ ક્ષેત્ર (સોમનાથ - ગુજરાત)
૪. રેણુકા ક્ષેત્ર (મથુરા પાસે - ઉત્તર પ્રદેશ)
૫. ભૃગુક્ષેત્ર (ભરૂચ - ગુજરાત)
૬. પુરુષોત્તમ ક્ષેત્ર (જગન્નાથપુરી - ઓરિસ્સા)
૭. સૂકર ક્ષેત્ર (સોરો - ઉત્તર પ્રદેશ)

### ★ પંચ સરોવર

૧. બિંદુ સરોવર (સિધ્ધપુર - ગુજરાત)
૨. નારાયણ સરોવર (કચ્છ - ગુજરાત)
૩. પંપા સરોવર (કર્ણાટક)
૪. પુષ્કર સરોવર (રાજસ્થાન)
૫. માનસ સરોવર (તિબેટ)

### ★ નવ અરણ્ય (વન)

૧. દંડકારણ્ય (નાસિક)
૨. સૈન્યાવારણ્ય (સિંધુ નદીના કિનારે)
૩. નૈમિષારણ્ય (સીતાપુર - ઉત્તર પ્રદેશ)
૪. કુરુ મંગલ (કુરુક્ષેત્ર - હરિયાણા)

(અનુસંધાન : જુઓ પાના નં.-૬૬ ઉપર)

**NanoNine™ શબ્દ રમત-૧૩૧ સંકલન : રજનીકાંત પારેખ**

	૧	૨	૩	૪		૫			૬		
૭				૮	૯			૧૦			૧૧
૧૨			૧૩				૧૪			૧૫	
		૧૬		૧૭		૧૮					૧૯
૨૦	૨૧		૨૨		૨૩	૨૪	૨૫		૨૬		
	૨૭			૨૮		૨૯				૩૦	
૩૧			૩૨		૩૩		૩૪	૩૫	૩૬	૩૭	
		૩૮		૩૯		૪૦		૪૧			૪૨
૪૩	૪૪	૪૫	૪૬		૪૭		૪૮				
૪૯			૫૦			૫૧				૫૨	૫૩
		૫૪			૫૫		૫૬		૫૭	૫૮	
	૫૯			૬૦			૬૧				

શબ્દ રમત ભરનારનું નામ : \_\_\_\_\_

સરનામું : \_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_ ફોન/મો. \_\_\_\_\_

આપશ્રીના જવાબો શ્રી કચ્છી જૈન ભવન - પાલડીના સરનામે મોકલવા વિનંતી. (શબ્દ રમતનો જવાબ મોકલવાની અંતિમ તારીખ : ૩૧-૮-૨૦૧૭)

**આડી ચાવીઓ**

૧. આદિ કવિ \_\_\_\_\_ મહેતા (૪)
૩. વનરાજ, સાવજ (૨)
૫. ચર્યા (૨)
૬. એક બિલાડી જાડી, તેણે પહેરી (૨)
૭. દેવું, ઋણ (૩)
૮. કાદવ (૩)
૧૦. \_\_\_\_\_, મન, ધન સબ હૈ તેરા (૨)
૧૨. એક વિદેશી દારૂ (૨)
૧૩. ચીજ, સંખ્યા, દાખલાની (૩)
૧૪. સમાન, કસમ, સોગંદ (૨)
૧૫. કચ્છ સૌરાષ્ટ્રમાં કવિઓ \_\_\_\_\_ની રમઝટ બોલાવે છે (૨)
૧૭. તરત જ, તે જ ક્ષણે (૩)
૨૦. ઝઘડો, કંકાશ (૪)
૨૩. બનાવવું તે, ગોઠવણ, વ્યવસ્થા (૩)
૨૬. ચિંતા, દુઃખ દિલગીરી બતાવતો ઉદ્ગાર (૩)

૨૭. હેતુ, આશય (અ) (૪)
૨૮. આકાશમાંથી પડતા કુદરતી બરફના ટુકડા (૨)
૩૦. એક સંખ્યા, \_\_\_\_\_ સૂર (૨)
૩૧. કોઠીએ મુઠી \_\_\_\_\_ તો ઘરમાં ડાહી નાર (૨)
૩૨. સેવ \_\_\_\_\_ વગરભેળ ન બને (૩)
૩૪. લોકમત, પ્રજામત, જનાદેશ (૪)
૩૬. અભિપ્રાય, મતિ, નહીં વોટ (૨)
૩૮. ઘટ, ખોટ (૩)
૪૧. સાથે મળીને થતી વિચારણા (૪)
૪૩. મહેનત, શ્રમ (૪)
૪૭. ભુકુટી (૩)
૪૮. પગેથી મારવું તે (૨)
૫૦. લાડો \_\_\_\_\_ જમે રે કંસાર (૨)
૫૧. જનક રાજાની પુત્રી (૩)
૫૨. અડી કડી \_\_\_\_\_ ને નવઘણ કૂવો (૨)

૫૪. \_\_\_\_\_ લેવા જવી ને દોષી સંતાડવી (૨)
૫૫. રાક્ષસ (૩)
૫૭. વન, જંગલ, બાગ બગીચો (૩)
૫૮. ક્રિશ્ચિયન સાધ્વી (૨)
૫૯. તીર (૨)
૬૦. વીસ ઘા કાગળ (૨)
૬૧. જૈનોનો એક મહામંત્ર (૪)

**ભાભી ચાવીઓ**

૧. પોરું, મુલાયમ (૩)
૨. ધૂળનો કણ (૨)
૪. ખરો અહેવાલ કે બીના (૪)
૫. \_\_\_\_\_ વિના વેલો ચડે નહીં (૨)
૬. ઈશારો, સંકેત (૨)
૭. લાકડાં કાતરવાનું ઓજાર (૪)
૮. \_\_\_\_\_ છે ત્યા નમસ્કાર છે (૪)
૧૦. અંધારું (૩)
૧૧. કોરવ-પાંડવોની વિગતોવાળું મહાકાવ્ય (૫)
૧૬. થોડું, લગાર (૩)
૧૮. લયકાતી ચાલ, મચકોડ (૩)
૧૯. આપણો દેશ (૩)
૨૧. કેડ, કટિ (૩)
૨૨. રીત, રિવાજ (૩)
૨૪. \_\_\_\_\_ દે ઈન્ડિયા (૨)
૨૫. નામુશ (૩)
૨૮. દમન કરનારું (૩)
૩૧. દબદબો, વૈભવ (૫)
૩૩. ગધેડો (૩)
૩૫. 'મન'નું ઊલટું (૨)
૩૬. માખણ, ખુશામત (ફા) (૩)
૩૭. રાત અંધારી ને \_\_\_\_\_ કાળા લે વાણિયા તારા ને તારા (૨)
૩૮. હિંમત (૨)
૪૦. મુસલમાનોનો એક પવિત્ર મહિનો (૪)
૪૨. તપસ્વીઓનું નિવાસ સ્થાન (૪)
૪૪. સ્નેહ, પ્રીતિ (૨)
૪૬. શોધ, તપાસ (૩)
૪૮. છૂટુંછવાયું, અસ્તવ્યસ્ત (૪)
૫૦. શબ, મડદું (૨)
૫૧. જીવ, પ્રાણ, લગ્નમાં વર સાથે જનારાઓનો સમૂહ (૨)
૫૨. વાંદરો (૩)
૫૩. જંગલ (૨)
૫૪. ગોબર (૨)
૫૫. કિંમત, ભાવ (૨)
૫૬. જંગલ, અરણ્ય (૨)
૫૭. પપ્પાના ભાઈ (૨)
૫૮. મનુષ્ય, પુરુષવાચક પ્રાણી (૨)

**NanoNine™ શબ્દ રમત-૧૩૦નો ઉકેલ**

ખે	રિ	ય	ત	ધા	ર	દા	ર	રિ	ક્ષા
સિ	દ્ધિ	મા	રિ	મા	ન	સ	પુ	ત્ર	
યું	ભ	ચો	ળિ	યું	દ	વે			
	પ	ગી			ય		અ		સા
સ		ચો	પા	ટ	તુ	લ	સી	વિ	વા
ત	ક		ઘ	ન	ઘો	ર		વા	ર
ત	લા	વ	ડી	ડા	જ	ન	હિ	ત	
	કા	ન	અ	ગા	શી	ખ	ત		અ
અ	ર	મા	ન	ડી	શ			અ	મી
		લા	ક	ડી	મ	સ	લ	પા	વ
સા	ય		લં	અ	હે	વા	લ		લં
સુ	ક	લ	ક	ડી	લ	લ	ના	બ	ક

માસ જૂન-૨૦૧૭ના અંકમાં છપાયેલ નેનો શબ્દ રમત-૧૨૯ના બધા સાચા ઉકેલ મોકલાવનારના નામ

૧. સરલા શાહ - અમદાવાદ
૨. જયસુખ સંઘવી - અમદાવાદ
૩. મીત મહેતા - અમદાવાદ
૪. જશવંત કોઠારી - અમદાવાદ
૫. સ્મિતા શાહ - અમદાવાદ
૬. ચંદ્રા શાહ - અમદાવાદ
૭. વર્ષા પારેખ - અમદાવાદ
૮. તૃપ્તિ સાવલા - અમદાવાદ
૯. કુસુમ ત્રેવાડિયા - અમદાવાદ
૧૦. ઝરણા પારેખ - અમદાવાદ
૧૧. લક્ષ્મી ખત્રી - અમદાવાદ
૧૨. ચેતના વોરા - અમદાવાદ

૧૩. ભાનુ શાહ - અમદાવાદ
૧૪. મૃદુલા ચોકસી - અમદાવાદ
૧૫. નલીની શેઠ - અમદાવાદ
૧૬. નેહા પારેખ - અમદાવાદ
૧૭. ઈન્દુબેન પટેલ - અમદાવાદ
૧૮. અરવિંદ ભટ્ટ - અમદાવાદ
૧૯. રંજન શાહ - અમદાવાદ
૨૦. કલ્પના પોલડિયા - અમદાવાદ
૨૧. અજિત મહેતા - અમદાવાદ
૨૨. હર્ષિલ મહેતા - અમદાવાદ
૨૩. દર્શના શાહ - અમદાવાદ
૨૪. નવલ શાહ - અમદાવાદ
૨૫. વર્ષા શાહ - અમદાવાદ
૨૬. વિનોદ મહેતા - અમદાવાદ
૨૭. હર્ષ પરીખ - અમદાવાદ
૨૮. સંજય શાહ - અમદાવાદ
૨૯. નવલ નીસર - સુરત
૩૦. હસમુખ દેઢિયા - અડાલજ
૩૧. પ્રભા શેઠિયા - વલસાડ
૩૨. સરોજ શાહ - અગાસ
૩૩. એન. એચ. શાહ - નાગપુર
૩૪. ચેતના મહેશ્વરી - આદિપુર
૩૫. મુકુંદ મહેતા - આદિપુર
૩૬. જાગૃતિ પારેખ - સિકંદ્રાબાદ
૩૭. તારાબેન પોલડિયા - નાગપુર
૩૮. શોભના દંડ - અંકલેશ્વર
૩૯. પ્રિયા ગડા - અંકલેશ્વર
૪૦. ધારા ગડા - અંકલેશ્વર
૪૧. હર્ષા મહેતા - ગાંધીધામ

ઉપર્યુક્ત સાચા જવાબ મોકલનારાઓમાંથી લક્ષી ડ્રો કરતાં, ત્રણ વિજેતાઓનાં નામ નીચે પ્રમાણે છે. તેઓએ પોતાના ઈનામો સમાજના પાલડી ખાતેના કાર્યાલયમાંથી મોબાઈલ નંબર : ૯૮૯૮૦ ૫૩૫૨૧ (સમય : સવારે ૯ થી ૧૨, સાંજે ૪ થી ૫) પર જાણ કરી મેળવી લેવા વિનંતી છે.

૧. કલ્પના પોલડિયા - અમદાવાદ
૨. કુસુમ ત્રેવાડિયા - અમદાવાદ
૩. મુકુંદ મહેતા - આદિપુર

**NanoNine™ Sudoku**

જૂન-૨૦૧૭ના અંકમાં છપાયેલ સુડોકુ-૧૦૮૬ના બધા સાચા ઉકેલ મોકલનારના નામ

૧. જયસુખ સંઘવી - અમદાવાદ
૨. સ્મિતા શાહ - અમદાવાદ
૩. ચંદ્રા શાહ - અમદાવાદ
૪. ઉષ્મા શાહ - અમદાવાદ
૫. તપસ્વી શાહ - અમદાવાદ
૬. ઝરણા પારેખ - અમદાવાદ
૭. વર્ષા શાહ - અમદાવાદ
૮. દર્શિત શાહ - અમદાવાદ
૯. મૃદુલા ચોકસી - અમદાવાદ
૧૦. નલિની શેઠ - અમદાવાદ
૧૧. ઈન્દુ પટેલ - અમદાવાદ

૧૨. અરવિંદ ભટ્ટ - અમદાવાદ
૧૩. અજિત મહેતા - અમદાવાદ
૧૪. અવંતી દંડ - અમદાવાદ
૧૫. શાંતિલાલ શાહ - અમદાવાદ
૧૬. સંજય શાહ - અમદાવાદ
૧૭. હર્ષ પરીખ - અમદાવાદ
૧૮. વિનોદ મહેતા - અમદાવાદ
૧૯. કુણાલ ત્રેવાડિયા - અમદાવાદ
૨૦. હેમલતા દેઢિયા - અડાલજ
૨૧. પ્રભા શેઠિયા - વલસાડ
૨૨. એન. એચ. શાહ - નાગપુર
૨૩. સોનલ પોલડિયા - નાગપુર
૨૪. ચેતના મહેશ્વરી - આદિપુર
૨૫. રૂપાલી પારેખ - સિકંદ્રાબાદ
૨૬. જીજ્ઞા દોશી - ઝરિયા (ધનબાદ)

૨૭. ધારા ગડા - અંકલેશ્વર
૨૮. નેહલ મહેતા - ગાંધીધામ

ઉપર્યુક્ત સાચા જવાબ મોકલાવનારાઓમાંથી લક્ષી ડ્રો અનુસાર ત્રણ વિજેતાઓ નીચે પ્રમાણે છે. તેઓએ પોતાના ઈનામો પાલડી ભવન ખાતેના કાર્યાલયમાંથી મોબાઈલ નંબર : ૯૮૯૮૦ ૫૩૫૨૧ (સમય : સવારે ૯ થી ૧૨, સાંજે ૪ થી ૫) ફોન પર જાણ કરી મેળવી લેવા વિનંતી.

**વિજેતાઓ :**

૧. જિજ્ઞા દોશી - ઝરિયા (ધનબાદ)
૨. ધારા ગડા - અંકલેશ્વર
૩. તપસ્વી શાહ - અમદાવાદ

## NanoNine™ Sudoku

જૂન-૨૦૧૭ના અંકમાં છપાયેલ  
સુડોકુ-૧૦૮૬ના બધા સાચા ઉકેલ મોકલનારના  
નામ તથા વિષેતાઓના નામ માટે  
જુઓ : પાના નંબર-૬૪

★ કોઈ મારી પ્રશંસા કરે છે ત્યારે મારા અંતઃકરણમાં સુખ પેદા થતું નથી તો પછી કોઈ મારી નિંદા કરે તો અંથી મને દુઃખ શું કામ થવું જોઈએ? જુઓ, આ રહ્યું ગુલાબ! એમાં કાંટા છે, ગુલાબ પણ છે. કોણ કોની પ્રશંસા કરે અને કોણ કોની નિંદા કરે? કાંટાની નિંદા થાય તો ગુલાબનું મહત્ત્વ વધે, ગુલાબની નિંદા થાય તો કાંટાનું મહત્ત્વ વધે. પણ છેવટે તો બંને એકબીજાની જ શોભા છે. આ સંસારમાં આપણા સૌના સંબંધ આવા જ છે. તે મારી નિંદા કરે છે એટલે મારું મહત્ત્વ વધે છે અને મારે લીધે એનું મહત્ત્વ વધે છે.

★ સાગર ખારો છે એ વાત સરિતા જાણે છે. એને મળ્યા પછી પોતાનું વ્યક્તિત્વ ભૂંસાઈ જશે એ વાત પણ તે જાણે છે અને તેમ છતાં પણ કોઈ નદી, સાગરથી કંટાળીને પાછી ફરી હોય એવું કદી બન્યું નથી. કારણકે પોતાની જાતને ખોવામાં પણ એને મજા આવે છે. સાગરની સાથે જુગાર ખેલવાનું આ કાર્ય નદીને સદા આકર્ષતું આવ્યું છે.

ઉકેલ :  
ક્રમાંક - ૧૦૮૭

**A**

2	4	7	7	1	5	6	8	9
6	7	9	8	2	3	4	5	1
1	8	5	6	9	4	7	3	2
3	6	8	4	7	9	1	2	5
9	1	7	5	6	2	8	4	3
4	5	2	3	8	1	9	6	7
5	3	1	9	4	6	2	7	8
7	2	4	1	3	8	5	9	6
8	9	6	2	5	7	3	1	4

**B**

6	5	4	7	3	2	8	1	9
1	2	3	8	9	5	4	6	7
8	7	9	1	4	6	3	2	5
5	8	6	2	7	3	9	4	1
2	9	7	6	1	4	5	8	3
3	4	1	9	5	8	2	7	6
9	6	5	4	2	7	1	3	8
7	3	2	5	8	1	6	9	4
4	1	8	3	6	9	7	5	2

**C**

8	5	7	3	1	2	4	9	6
2	3	9	4	8	6	7	1	5
4	1	6	5	9	7	8	3	2
5	2	1	8	3	9	6	7	4
6	9	8	2	7	4	1	5	3
3	7	4	6	5	1	9	2	8
7	8	2	1	6	5	3	4	9
9	6	5	7	4	3	2	8	1
1	4	3	9	2	8	5	6	7

**D**

2	6	9	1	8	5	3	7	4
8	3	4	6	7	9	1	2	5
1	7	5	2	3	4	8	6	9
6	4	1	9	5	2	7	8	3
9	8	7	4	6	3	5	1	2
5	2	3	7	1	8	9	4	6
3	1	2	5	4	7	6	9	8
7	9	8	3	2	6	4	5	1
4	5	6	8	9	1	2	3	7

## NanoNine™ Sudoku

૨૧જીકાંત પારખ (૯૯૯૦ ૫૩૫૨૧)

સુડોકુ ક્રમાંક-૧૦૮૭૮અંગે રજૂ કરવામાં આવેલ છે. તેના ચારે ભાગ ભરીને 'મંગલ મંદિર' કાર્યાલય પર તા. ૩૧-૮-૨૦૧૭સુધીમાં મોકલી આપવા વિનંતી. તદ્દન પરા જવાબો મોકલનારનાં નામ ઓક્ટોબર-૨૦૧૭ના અંકમાં પ્રસારિત કરવામાં આવશે.

સુડોકુ ભરનારનું નામ : \_\_\_\_\_  
સરનામું : \_\_\_\_\_  
ફોન/મોબાઈલ : \_\_\_\_\_

### A ક્રમાંક - ૧૦૮૮ B

**A**

9		2				6	3	
			6	9		5	7	
8		7		3	5			
		6			3		9	7
3			7		9	6		2
	7		2					1
	2					9		
	9	5		2	6			
6	3			7		2		5

**B**

8					3		6	4
6	3	1			2	7		
				7	8		3	
2		8	3	5		4	7	
			8					
	7	6		2		3		
	8		7	3		6		
	1						4	7
7			1	4				3

### C D

**C**

	2			6		7		8
	1	4	7		8		6	
	6			4		9		3
2		6	9	1				7
		9			7	6		
		7		2				9
5				8			7	
	8			5		1		9
6		1	4		9		8	

**D**

					2	1	5	7
9			8	5		6		
	5	2	3					
	7			2				1
	9			8	1			6
2		1		6				7
	6		2		5	8	4	
		9		3	8			
7	8	9				3		5

## जाणवा जेवुं

(अनुसंधान : पाना नं.-६२ उपरथी यालु)

५. कुरु मंगल (२) (कुरुक्षेत्र - हरियाणा)
६. उत्पलावर्तिक (ब्रह्मावर्त - कानपुर)
७. जंबुमार्ग (श्री रंगनाथ - त्रिचिनापल्ली)
८. अर्धुदारण्य (आबु)
९. छिम वदारण्य (छिमालय)

### ★ यौद प्रयाग

१. प्रयागराज (गंगा, यमुना, सरस्वती)
२. देव प्रयाग (अलकनंदा, भागीरथी)
३. रुद्र प्रयाग (अलकनंदा, मंदाकिनी)
४. कर्ण प्रयाग (अलकनंदा, पिंडारगंगा)
५. नंद प्रयाग (अलकनंदा, नंदा)
६. विष्णु प्रयाग (अलकनंदा, विष्णु गंगा)
७. सूर्य प्रयाग (मंदाकिनी, अलसतरंगिणी)
८. ईन्द्र प्रयाग (भागीरथी, व्यासगंगा)
९. सोम प्रयाग (मंदाकिनी, सोमगंगा)
१०. भास्कर प्रयाग (भागीरथी, भास्कर गंगा)
११. हरि प्रयाग (भागीरथी, हरिगंगा)
१२. गुप्त प्रयाग (भागीरथी, नीलगंगा)
१३. श्याम प्रयाग (भागीरथी, श्यामगंगा)
१४. केशव प्रयाग (भागीरथी, सरस्वती)

### ★ प्रधान देवपीठ

१. कामाक्षी (काञ्चवरम - तामिलनाडु)
२. भ्रमसंबा (श्री शैल - आंध्र प्रदेश)
३. कन्याकुमारी (तामिलनाडु)
४. अंबाळ (उत्तर गुजरात)
५. महाकाली (उज्जैन - मध्य प्रदेश)
६. महालक्ष्मी (कोल्हापुर - महाराष्ट्र)
७. ललिता (प्रयागराज - उत्तर प्रदेश)
८. विंध्यावासिनी (विंध्याचल - उत्तर प्रदेश)
९. विशालाक्षी (काशी - उत्तर प्रदेश)
१०. मंगलावती (गया - बिहार)
११. सुंदरी (अगरतला - त्रिपुरा)
१२. ग्रहेश्वरी (भटमंडु - नेपाल)

वधु आवता अंके...

(कमशः)

## में पैसा हूं

- दिनेशचंद्र जगज्जन शाह

सबसे पहले मैं अपनी पहचान देता हूं : “मैं नमक की तरह हूं, जो जड़ी तो है मगर जड़त से ज्यादा छोटी जिंदगी का स्वाद बिगाड़ देता है। मैं भगवान नहीं मगर लोग मुझे भगवानसे कम नहीं मानते। मुझे, आप मरनेके बाद उपर नहीं ले जा सकते, मगर जोते जो मैं आपको बहुत उपर ले जा सकता हूं। मैं नई नई रिश्तेदारिया बनाता हूं, मगर असल और पुरानी बिगाड़ देता हूं। मैं कुछ भी नहीं हूं मगर मैं निर्धारित करता हूं कि लोग आपको कितनी ईज्जत देते हैं। मुझे पसंद करो ईतनी हद तक के लोग आपको नापसंद करने ना लगे।

मैं सारे इसाद की जड़ हूं मगर फिरभी न जाने क्युं सब मेरे पीछे ईतना पागल हैं? मैं शैतान नहीं लेकिन मेरी वजह से गुनाह करते हैं। मैं तीसरा व्यक्ति नहीं हूं, लेकिन मेरी वजह से पति-पत्नी आपसमें जघडते हैं। मैंने कभी किसीके लिये बलिदान नहीं दिया, लेकिन कई लोग मेरे लिये जान दे रहे हैं। मैं याद दिलाना चाहता हूं कि मैं आपके लिये सब कुछ भरीद सकता हूं, आपके लिये दवाइयां ला सकता हूं-लेकिन आपकी उम्र नहीं बढ़ा सकता।

एक दिन जब भगवान का बुलावा आयेगा तो मैं आपके साथ नहीं जाऊंगा बल्कि आपको अपने पाप भुगतने के लिये अकेला छोड़ दूंगा। और यह स्थिति कभी भी आ सकती है। आपको अपने बनानेवाले को भूद ही जवाब देना पड़ेगा और उसका निर्णय स्वीकारना होगा। उस समय सर्व शक्तिमान आपका ईंसला करेगा और मेरे बारेमें पूछेगा। लेकिन मैं आपको अभी पूछता हूं क्या आपने जवनभर मेरा सही ईस्तेमाल किया था? आपने मुझे ही भगवान बना दिया।

ईतिहास में जैसे कई उदाहरण मिल जायेंगे उनके पास मैं बेसुमार था मगर फिरभी वो मरे तो उनके लिये रोनेवाला कोईभी नहीं था।

एक अंतिम जानकारी मेरी तरफ से, मैं उपर आपके साथ नहीं जाऊंगा बल्कि आपकी सत्कर्मकी पूंज ही आपके साथ खेलेगी।”

प्रेषक : दिनेशचंद्र जगज्जन शाह - अमदावाद

मो. : ९४२६५ ७७६७८

**Aristo™**  
STAINLESS STEEL

Mfrs. of Aristo Brand Stainless Steel Utensils

ARISTO PLUS

177/A, Panjrapole Road, Opp. Sarvoday Nagar, Mumbai-400 004.

Tel. : 2242 6555 / 2242 2666 • Fax : 2242 7324

E-mail : aristo\_steel@yahoo.co.in • www.aristosteel.com





૯ થી ૧૦ની માધ્યમિક શાળાઓ રાજ્યના શિક્ષણ વિભાગે મંજૂર કરી છે. આમ, જિલ્લાના સાત તાલુકાના નવ દુર્ગમ ગામોને શિક્ષણની નવી સુવિધા મળી છે.

★ **ખારેક સંશોધન કેન્દ્ર કચ્છમાં :** ઈન્ડો - ઈઝરાયેલના સહયોગથી કચ્છમાં ભુજ નજીક લાખોંદ ખાતે ૧૦ એકરમાં ખારેક સંશોધન ભવનનું બાંધકામ પૂર્ણ થઈ ગયું છે. આ યોજનામાં ભારત સરકાર દ્વારા રૂ. ૪.૫ કરોડની ગ્રાન્ટ ફાળવાયેલ છે. કચ્છનું હવામાન ખારેકને અનુકૂળ હોવાથી આ નિષ્ણય લેવાયો છે. આ સંશોધન કેન્દ્રથી ખારેકની ખેતી કરતાં ખેડૂતોને ખારેકની ખેતીમાં તથા નિકાસ બાબતમાં પણ ઈઝરાયેલ દ્વારા યોગ્ય માર્ગદર્શન મળી રહેશે.

★ **કચ્છની પ્રાથમિક શાળાની વિજ્ઞાન કૃતિ નામાંકિત :** શિક્ષણ, એ જીવનના ઘડતર માટેનો મૂળ પાયો છે. કચ્છમાં આવેલ શાળાઓ અવારનવાર શિક્ષણ વિભાગ દ્વારા આયોજિત વિજ્ઞાન મેળામાં પોતાની આગવી કૃતિઓ રજૂ કરી શાળાઓના બાળકો મેદાન મારી જાય છે. આવા જ એક રાષ્ટ્ર કક્ષાના વિજ્ઞાન પ્રદર્શન માટે કચ્છના રાપર તાલુકાની સેલારી પ્રાથમિક શાળાએ, 'ગર્ભનાળની સાચવણી અને ભવિષ્યમાં તેની અગત્યતા' તેમજ અંજારની શિલ્પાંજલી શાળાએ 'ત્રિકોણની યાંત્રિક શક્તિ' અંગેની કૃતિઓ રજૂ કરી હતી. આ બંને કૃતિઓ નામાંકન પામી હતી.

★ **'વર્લ્ડ રેકોર્ડ્સ ઇન્ડિયા બુક' :** અનેક વિક્રમો રચનારા ભુજના યુવાન મિલન મહેન્દ્ર સોનીની 'વર્લ્ડ રેકોર્ડ્સ ઇન્ડિયા બુક'ના નિર્ણાયક તરીકે નિમણૂક કરવામાં આવી છે. તેમણે ગીનીઝ બુક ઓફ વર્લ્ડ રેકોર્ડ્સ તેમજ ભારતની છ રેકોર્ડ્સ બુકમાં મીણબત્તી બુઝાવવા અંગેના વિક્રમો નોંધાવ્યા છે. તાજેતરમાં વડાપ્રધાન શ્રી નરેન્દ્ર મોદીના કચ્છમાં આગમન સમયે બે વિશ્વ વિક્રમો બન્યા હતા. જેમાં વર્લ્ડ રેકોર્ડ્સ ઇન્ડિયા બુકના એડિટર પ્રવીણભાઈ સોલંકી સાથે તેઓ નિર્ણાયક રહ્યા હતા.

★ **કચ્છમાં આપઘાત નિવારણના એલ.એસ.ડી. મેડિટેશનને ડબલ્યુ.એચ.ઓ.એ બિરદાવ્યું :** ભારતના કચ્છમાં લાઈફ સ્કીલ ડાયનેમિક મેડિટેશનની આધુનિક વૈજ્ઞાનિક પધ્ધતિના અભિયાનની પ્રથમ તાલીમ શિબિરના આયોજનની જીનિવા સ્થિત વિશ્વ આરોગ્ય સંસ્થા (ડબલ્યુ.એચ.ઓ.)ના આત્મહત્યા નિવારણ વિભાગે પ્રશંસા કરી હતી. એલ.એસ.ડી. મેડિટેશન વિકસાવનારા ભુજના દેવજ્યોતિ

શર્મા જીનિવામાં ડબલ્યુ.એચ.ઓ.ના અધિકારી એલેકઝાન્ડ્રા ફલીયમેનને મળીને આ તાલીમની જરૂરિયાત અંગે ચર્ચા કરી હતી. જેની ફલીયમેને આ કામગીરી બિરદાવી હતી તેમજ મલેશિયામાં આયોજિત આંતરરાષ્ટ્રીય સેમિનારમાં ચર્ચા માટે સત્તાવાર આમંત્રણ આપ્યું હતું.

★ **કચ્છના છ વિદ્યાર્થીઓને તેલ ક્ષેત્રે તાલીમ :** કચ્છ યુનિવર્સિટીના અર્થ એન્ડ એન્વાયરોમેન્ટલ સાયન્સના જિયોલોજીના છ છાત્રોને ભારતના કેન્દ્રીય ગેસ મંત્રાલય સંચાલિત ઓઈલ ઇન્ડિયા લિમિટેડના આસામ ખાતેના તેલ શારકામ પ્રોજેક્ટ પર એક માસની તાલીમ પર મોકલવામાં આવ્યા છે. આ ગૌરવભરી સફળતામાં તેઓ ઓઈલ એક્સ્પ્લોરેશન માટેના અનેક વિષયો પર તાલીમ દ્વારા તેલ ઉદ્યોગમાં રોજગાર મેળવવા સક્ષમ બનાવ્યા હતા.


★ **કચ્છ પર મન મૂકીને વરસતા મેઘરાજા :** અર્ધ દુષ્કાળથી દાઝેલા અબડાસા પર અષાઢની હેલી દ્વારા તા. ૧૫-૬-૨૦૧૭ શનિવારના રોજ ચાર કલાકમાં ૮ ઈંચ વરસાદ મહેર કરી. છેલ્લા ચાર દિવસ થયા, કચ્છમાં મેઘરાજાએ સર્વત્ર મન મૂકીને મહેર કરી છે.

તા. ૧૭-૭-૨૦૧૭ સોમવારના રોજ રાત્રે ૮.૦૦ વાગ્યા સુધીમાં કચ્છના તાલુકાઓમાં થયેલ મેઘ મહેરની આંકડાકીય વિગતો નીચે પ્રમાણે છે :

તાલુકો	કુલ વરસાદ (મિ.મિ.)
૧. અબડાસા	૪૨૨
૨. અંજાર	૨૪૬
૩. ભચાઉ	૧૯૩
૪. ભુજ	૧૩૪
૫. ગાંધીધામ	૧૬૭
૬. લખપત	૨૦૭
૭. માંડવી	૨૩૪
૮. મુંદ્રા	૨૦૭
૯. નખત્રાણા	૧૮૬
૧૦. રાપર	૩૦૫

(જો કે, આ લખાય છે ત્યારે, આજે તા. ૨૪-૦૭-૨૦૧૭ને સોમવાર સુધી કચ્છમાં ઘણી જગ્યાએ વરસાદ ચાલુ છે. જેથી કચ્છના ઉપર દર્શાવેલ તાલુકાઓમાં પણ વરસાદનો દોર ચાલુ છે.)

Office No.-7, Lokhandwala Building,  
3/5, Garibdas Street, Vadgadi,  
Masjid Bunder (W), Mumbai-400 003.  
Tel. : (022) 23468106, (RIM) 32422541,  
9324308802 Fax : 23468109  
Customer Care : 9324945601  
E-mail : nishant.vltc@gmail.com ■ www.vltc.in



**VIJAY LAXMI TRANSPORT CARRIERS**  
**NAVIN ORIENT CARRIER**  
THE TRANSPORT FOR RAJASTHAN ■ THE TRANSPORT FOR MADHYA PRADESH  
FLEET OWNERS ■ TRANSPORT CONTRACTORS ■ CARGO MOVERS



## શ્રી કચ્છી જૈન સેવા સમાજ - અમદાવાદ

### ૩૦મી વાર્ષિક સામાન્ય સભા તથા ટ્રસ્ટ મંડળની મિટિંગનો અહેવાલ

શ્રી કચ્છી જૈન સવા સમાજ - અમદાવાદની ૩૦મી વાર્ષિક સામાન્ય સભા તા. ૨૩-૭-૨૦૧૭ને રવિવારના રોજ શ્રી કચ્છી જૈન ભવન - પાલડી ખાતે યોજાઈ ગયેલ. જેમાં ૭૦ જેટલા સભ્યો હાજર રહેલ હતા. આજની સભામાં બંધારણની કલમ-૫(૨) દાતા ગ્રુપમાં (૧) શ્રી પ્રતાપ નારાણજી દંડ, (૨) શ્રી દિલીપ કુંવરજી દંડ તથા (૩) શ્રી હીરેન કુંવરજી શાહની; માનદ્ ગ્રુપમાં (૧) શ્રી અશોકકુમાર સાકરચંદ મહેતા, (૨) શ્રી મુકેશ મૂળજી સાવલાની તથા સ્વજન ગ્રુપમાં (૧) શ્રી આણંદજી વેલજી વીરાની બિનહરીફ વરણી કરવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ કારોબારી સમિતિમાં (૧) શ્રી બચુભાઈ હીરજી રાંભિયા, (૨) શ્રી જશવંત જયંતીલાલ કોઠારી, (૩) શ્રી ગીરીશ હીરજી દેઢિયા, (૪) શ્રી પંકજ મેઘજી ગોગરી, (૫) ડૉ. કેતન ઈન્દ્રજિત શાહ અને (૬) શ્રી વિશાલ મહેન્દ્ર શાહની બિનહરીફ વરણી કરવામાં આવેલ હતી.

આજની સભાની શરૂઆતમાં સમાજના મેનેજિંગ ટ્રસ્ટીશ્રીએ પધારેલ સૌ સભ્યોને આવકારેલ હતા. ત્યારબાદ સંસ્થાના સહમંત્રીએ સંસ્થા તરફથી ગત વરસે થયેલ કાર્યવાહીનો અહેવાલ આપેલ હતો. સંસ્થાના ખજાનચી શ્રી કે.ડી. શાહે વર્ષ ૨૦૧૬-૧૭ના ઓડિટ થયેલા હિસાબોની રજૂઆત કરેલ હતી જેને સર્વાનુમતે મંજૂરી આપવામાં આવેલ હતી.

અંતમાં સહમંત્રી હસમુખભાઈ ખાંડવાલાએ સૌનો આભાર માની સભા પૂર્ણ થયેલ જાહેર કરવામાં આવેલ.

તા. ૨૩-૭-૨૦૧૭ના રોજ બપોરના ૧ વાગે સંસ્થાના ટ્રસ્ટ મંડળની બેઠક મળેલ હતી. સભાની શરૂઆતમાં સંસ્થાના મેનેજિંગ ટ્રસ્ટી શ્રી પ્રતાપ નારાણજી દંડે નવા ચુંટાયેલા ટ્રસ્ટીઓને આવકાર્યા હતા તથા તેઓ પણ સક્રિય રીતે સંસ્થાના સંચાલનમાં કાર્ય કરશે તેવી આશા વ્યક્ત કરી હતી. વર્ષ ૨૦૧૭-૧૮માટેના મેનેજિંગ ટ્રસ્ટી તથા પ્રમુખશ્રી તરીકે શ્રી પ્રતાપ નારાણજી દંડની સર્વાનુમતે વરણી કરવામાં આવી હતી.

### શ્રી કચ્છી જૈન સેવા સમાજ - અમદાવાદ મેડિકલ સેન્ટર દ્વારા પ્રસ્તુત

**દાદર (Tinea, Ringworm)  
ખંજવાળાયુક્ત અને ચેપી હોઈ શકે છે.**

#### ચેપને ફેલાતો અટકાવો...

- ★ સ્નાન કર્યા બાદ તમે સુનિશ્ચિતપણે અને સમગ્રપણે શરીર સૂકવો. વિશેષતઃ ત્વચાની કરચલીઓ.
- ★ બધા ટોવેલ્સ ગરમ સાબુવાળા પાણીમાં ધોવા અને તેમને તડકામાં સૂકવવા.
- ★ તમારાં વસ્ત્રો અને નહાવાના સાબુ અન્ય લોકોની સાથે મળીને વાપરવાનું ટાળવું.
- ★ તમારી વાપરેલી ચાદરો તડકામાં સૂકવવી.
- ★ ૧:૧૦ના ગુણોત્તરમાં બ્લીચ અને પાણી ભેળવીને ભોંય લૂછવી. (એટલે કે બ્લીચની દરેક માત્રા બદલ ૧૦ ભાગ પાણી ભેળવવું.)
- ★ તમારા ચેપને ખોતરવાનું ટાળો.
- ★ પરિચયન બિલાડીઓ / પ્રાણીઓને સ્પર્શ કર્યા બાદ તમારા હાથ સારી રીતે ધૂઓ.
- ★ દવાઓની માત્રા પૂર્ણપણે અને ભલામણ અનુસાર પૂરી કરો.

પોતાની જાતમાંથી વિદ્યાસ ગુમાવવો એ એક પ્રકારનો આપઘાત છે.

### સંસ્થાના મેડિકલ સેન્ટરમાં આવતા ચામડીના નિષ્ણાત ડોક્ટરો

ડૉ. હીરેન પટેલ	સોમ, બુધ, શુક્ર	સવારે ૯થી ૧૦.૩૦
ડૉ. જુલી દેસાઈ	મંગળ, ગુરુ, શનિ	સવારે ૯થી ૧૦.૩૦
ડૉ. સપના ચોટાઈ	સોમથી શુક્ર	૧૧ થી ૧૨.૩૦
ડૉ. સપના ચોટાઈ	સોમ, બુધ, શુક્ર	બપોરે ૩.૩૦થી ૫.૦૦
ડૉ. સપના ચોટાઈ	મંગળ, ગુરુ, શનિ	સાંજે ૪.૩૦થી ૬.૦૦
ડૉ. પન્ના શાહ	શનિવાર	સવારે ૧૧ થી ૧૨.૩૦

### શિક્ષણ તથા સર્વાંગી વિકાસ સમિતિ

શ્રી કચ્છી જૈન સેવા સમાજ - અમદાવાદની “શિક્ષણ તથા સર્વાંગી વિકાસ સમિતિ” દર વર્ષની માફક ચાલુ વર્ષે પણ સમાજની વિશિષ્ટ પ્રતિભાઓનું સન્માન કરવા માંગે છે. સમાજની કોઈ પણ વ્યક્તિએ કોઈ પણ ક્ષેત્રે એટલે કે વ્યાપાર, ઉદ્યોગ, તબીબી, શિક્ષણ, રમતગમત, સમાજસેવા, લેખન, ચિંતન, અધ્યાત્મ, શોધખોળ, ડિઝાઈનિંગ તથા અન્ય કોઈ પણ ક્ષેત્રે વિશિષ્ટ કાર્યવાહી કરેલ હોય અને તેણે કોઈ પણ નામી સંસ્થા તરફથી વિશિષ્ટ સન્માન / એવોર્ડ / મેડલ / ઈનામ / સર્ટિફિકેટ / શિલ્ડ વગેરે મેળવેલ હોય તેઓએ અમને વિગતવાર માહિતી સાથે તરતમાં જાણ કરવાની રહેશે. સમિતિના નીતિ નિયમો અનુસાર એ વિગતોની ચકાસણી કર્યા બાદ યોગ્ય પ્રતિભાઓનું સ્વામિવાત્સલ્ય કાર્યક્રમના દિવસે જાહેર સન્માન કરવામાં આવશે.

કન્વીનર : શિક્ષણ તથા સર્વાંગી વિકાસ સમિતિ





## શિક્ષણ તથા સર્વાંગી વિકાસ સમિતિ



**મિત્રો,**

ટોલ, ડાર્ક અને હેન્ડસમ બનવાની ઈચ્છા દરેક યુવાનને હોય છે પણ ઉપરવાળો એમ કંઈ થોડું બધાને જે જોઈએ એ આપે? જિંદગીની બાજીમાં તો માગ્યા પત્તા કદી મળે નહીં પણ જે મળે તેનાથી બાજી જીતવી પડે. આ જિંદગીની બાજી જીતવા માટે કોઈ ચોઈસ ખરી આપણી પાસે?

જિંદગી આપણી ચોઈસ મુજબ જીવવી કે પછી ‘ઉપરવાળો રાખે તેમ રહેવું અને નચાવે તેમ નાચવું’ ના નાતે જે નસીબમાં લખ્યું હશે તે જ થઈને રહેશેની પાંગળી ફિલોસોફી અપનાવવી?

જો આપણી વર્તમાન જિંદગી, એ ભૂતકાળમાં કરેલી અમુક ચોઈસના કારણે છે તો પછી આપણું ભવિષ્ય એ હમણાં કરવામાં આવતી ચોઈસના કારણે હશે ને? તો પછી ચોઈસ કરવામાં શું ધ્યાન રાખવું? એને પરફેક્ટ કેમ બનાવવી? ચોઈસ ખોટી પડે તો યે નાસીપાસ કેમ ના થવું? શું ચોઈસ જિંદગીના અમુક જ ફિલ્ડમાં હોય છે કે બધે જ હોય છે? સાચી ચોઈસથી શું હાંસિલ કરી શકાય?

આવા અનેક પ્રશ્નોના જવાબ લઈને શ્રી કચ્છી જૈન સેવા સમાજ અને એક્સેલર્સ ફાઉન્ડેશન આપની સમક્ષ તા. ૨૬

ઓગસ્ટના રોજ મિસ તૃપ્તિ પટેલનો સેમિનાર લઈને આવી રહ્યા છે જેનું નામ છે “The Choice about The Choice”. આ સેમિનાર ગુજરાતી ભાષામાં રહેશે અને સેમિનાર દરમ્યાન ઓડિયો અને વીડિયોના માધ્યમથી વિષયની છણાવટ કરવામાં આવશે.

આ કાર્યક્રમ કચ્છી સમાજના અને તે સિવાયના તમામ ૧૫ વર્ષથી ઉપરના લોકો માટે ખુલ્લો છે.

- નામ :** “The Choice about The Choice”  
**તારીખ :** શનિવાર, તા. ૨૬-૦૮-૨૦૧૭  
**સમય :** રાત્રે ૮.૨૯થી ૧૦.૨૯  
**સ્પીકર :** મિસ તૃપ્તિ પટેલ  
**એન્ડ્રી :** બધા માટે  
**રજિસ્ટ્રેશન :** ૯૮૨૫૧ ૬૮૨૨૨ પર વોટ્સ એપ કરીને જણાવવું કે કેટલા મિત્રો આવવાના છો.  
**ભાષા :** ગુજરાતી  
**સ્થળ :** શ્રી કચ્છી જૈન ભવન - પાલડી.  
**કન્વીનર :** શિક્ષણ તથા સર્વાંગી વિકાસ સમિતિ

ભૂમિમાં એક દાણો વાવશો તો કુદરત તમને હજારગણા દાણા આપશે. વડલાના એક નાના બીમાંથી જાજરમાન વડલો પ્રગટ થાય છે.

## કચ્છ સંસ્કૃતિ મ્યુઝિયમ

નીચે જણાવેલ સ્થળે મ્યુઝિયમ નિહાળવા જાહેર જનતાને ભાવભર્યું નિમંત્રણ છે. આ મ્યુઝિયમની મુલાકાતથી અમદાવાદમાં રહીને કચ્છ - દર્શનની એક ઝલક જોઈ શકશો. દેશ-વિદેશથી આવતા આપના કોઈપણ મહેમાનો સાથે આપ આ મ્યુઝિયમની અવશ્ય મુલાકાત લેશો.

**મ્યુઝિયમ જોવા માટે કોઈ એન્ડ્રી ફી નથી.**

**સ્થળ :** શ્રી કચ્છી વિશ્રામગૃહ, અરિહંતનગર દેરાસરની સામે, રાજસ્થાન હોસ્પિટલ પાસે, શાહીબાગ, અમદાવાદ.

**ફોન સંપર્ક :** (૦૭૯) ૨૨૮૮૪૫૪૭ • **સમય :** સવારે ૧૦થી ૨ અને સાંજે ૫ થી ૭.

## તબીબી સાધનો વપરાશ માટે આપવાની યોજના

શ્રી કચ્છી જૈન ભવન - પાલડી પર નીચે મુજબના તબીબી સાધનો દૈનિક ભાડાના ધોરણે મળી શકશે. જેઓને આ સાધનોની જરૂરિયાત હોય તેઓ શ્રી કચ્છી જૈન ભવન - પાલડી પર ફોન : ૨૬૫૭૮૮૯૨ / ૨૬૫૮૧૫૦૧ પર સંપર્ક સાધી શકશે.

૧. એર બેડ	રૂ. ૧૦/-	૫. વોકર	રૂ. ૨/-	૯. બેડ પાન	રૂ. ૨/-
૨. વ્હીલ ચેર	રૂ. ૩/-	૬. વોર્કિંગ સ્ટીક	રૂ. ૧/-	૧૦. ફાઉલર બેડ	રૂ. ૧૦/-
૩. ઓક્સિજન સિલિન્ડર (નાનો)	રૂ. ૫/-	૭. કમોડ ચેર	રૂ. ૩/-	૧૧. ટેબલ ટોપ (ફાઉલર બેડ માટે)	રૂ. ૨/-
૪. નેબ્યુલાઈઝર	રૂ. ૫/-	૮. સેલાઈન સ્ટેન્ડ	રૂ. ૨/-	૧૨. ઈલેક્ટ્રિક ઓક્સિજન મશીન	રૂ. ૫૦/-

**નોંધ :** (૧) સ્ટોકમાં હશે ત્યાં સુધી આ સાધનો ડીપોઝિટ આપીને ભાડેથી મેળવી શકાશે. (૨) સાધનો પાલડી ભવન પરથી લઈને ત્યાં જ પરત કરવાના રહેશે.

**ડૉ. આર. શાહ - માનદ્ મંત્રી, શ્રી કચ્છી જૈન સેવા સમાજ - અમદાવાદ**





## વયસ્ક સમિતિ



સમિતિ દ્વારા તા. ૧૪ જુલાઈ, ૨૦૧૭ને શુક્રવારના રોજ નવનિર્મિત 'મણિલક્ષ્મી તીર્થ'ની યાત્રાનો કાર્યક્રમ યોજાઈ ગયો. વહેલી સવારે ૬.૩૦ વાગે પાલડી ભવનથી પ્રસ્થાન કર્યું. યાત્રાની શરૂઆત શ્રી રમણિકભાઈ ગોસરે નવકાર ધૂન અને ભક્તિ ગીતોથી કરાવી હતી. તીર્થધામ પહોંચ્યા બાદ સર્વેએ સ્નાત્ર પૂજામાં ભાગ લીધો. બપોરે વિશ્રામ બાદ સૌએ વટામણ ચોકડી પરના તીર્થની મુલાકાત લીધી.

ત્યારબાદ આજની યાત્રા નિમિત્તે મળેલ સૌજન્ય બાબત નીચે મુજબના દાતાઓનું બહુમાન કરવામાં આવ્યું હતું.

૧. શ્રી રાહુલ શાંતિલાલ છગનલાલ શાહ તરફથી અગાઉ મળેલ રૂ. ૫,૦૦૦/-ની સ્પોન્સરશિપમાં રૂ. ૬,૦૦૦/-નો વધારો કરી કુલ રૂ. ૧૧,૦૦૦/-
૨. શ્રીમતી લક્ષ્મીબેન મહેશભાઈ ખત્રી તરફથી તેમના જન્મ દિવસ નિમિત્તે રૂ. ૫,૦૦૦/-
૩. શ્રીમતી હંસાબેન રમેશભાઈ સાવલા તરફથી રૂ. ૫,૦૦૦/-
૪. શ્રી શાંતિલાલ શેઠ અને શ્રી પૂનમચંદ વોરા શુપ તરફથી રૂ. ૪,૧૦૦/-
૫. શ્રીમતી સુશીલાબેન ખુશમન ગુલાબચંદ શાહ તરફથી રૂ. ૩,૦૦૦/-

શ્રી મગનભાઈ સંઘવીએ જણાવેલ કે આવતીકાલે તા. ૧૫ જુલાઈના રોજ, સમિતિના કન્વીનરશ્રીનો જન્મદિન છે. તેથી સૌએ રજનીકાંત પારેખને જન્મ દિનની વધાઈ આપી હતી.

તાજમહેલ જેવા આલીશાન તીર્થની યાદને વાગોળતા સૌ રાત્રે ૧૦ વાગે છૂટા પડ્યા હતા.

### આગામી કાર્યક્રમ

- ★ તા. ૧૫ ઓગસ્ટના સવારે ૮.૩૦ વાગે શ્રી કચ્છી જૈન ભવન - પાલડી ખાતે ધ્વજવંદન પછી દેશ ભક્તિના ગીતોની હાઉસી.
- ★ તા. ૧૨-૮-૨૦૧૭થી તા. ૧૫-૮-૨૦૧૭ દરમિયાન રાજસ્થાન યાત્રા પ્રવાસનો કાર્યક્રમ નીચે પ્રમાણે છે.
  - તા. ૧૨-૮-૨૦૧૭ : સાંજે ૭.૦૦ વાગે શ્રી કચ્છી જૈન ભવન - પાલડીથી પ્રસ્થાન.
  - તા. ૧૩-૮-૨૦૧૭ : રાતે ૧.૦૦ વાગે ચિત્તોડગઢ આગમન. ચિત્તોડગઢ કિલ્લાની મુલાકાત. પૌરાણિક તીર્થ અને રાણી પદ્માવતી મહેલ જૌહર કર્યા તે સ્થાનની મુલાકાત. ચારભુજ આગમન.
  - તા. ૧૪-૮-૨૦૧૭ : રાણકપુર, રાતા મહાવીર, મૂળાળા મહાવીર વગેરે તીર્થની યાત્રા કરી જીરાવલ્લા આગમન.
  - તા. ૧૫-૮-૨૦૧૭ : જીરાવલ્લા પૂજા - ભોજન બાદ માઉન્ટ આબુ, દેલવાડા, નખ્ખી તળાવની મુલાકાત લઈ અમદાવાદ પરત.

વહેલા તે પહેલાના ધોરણે વ્યક્તિ દીઠ ચાર્જ : રૂ. ૨,૫૦૦/-

રજનીકાંત પારેખ - કન્વીનર





## મહિલા ઉત્કર્ષ સમિતિ



### આગામી કાર્યક્રમ

#### મેમોગ્રાફી રજિસ્ટ્રેશન કેમ્પ

સાથે...

#### પેપ ટેસ્ટ (ફી)

(૧ + ૧ ટેસ્ટ ફી)

(ફી ગીફ્ટ નવા અંદાજમાં)

સ્વામિવાત્સલ્યના દિવસે, પ્રતિ વર્ષની જેમ આ વર્ષે પણ કેન્સર જાગૃતિ અભિયાન અંતર્ગત મેમોગ્રાફી રજિસ્ટ્રેશન કેમ્પનું આયોજન કરાયું છે અને એ પણ નવા આકર્ષણ સાથે - એટલે કે મેમોગ્રાફી સાથે પેપ ટેસ્ટ ફી. મેમોગ્રાફી (સ્તન કેન્સરનો ટેસ્ટ) જેટલી અનિવાર્ય છે તેટલી જ પેપ ટેસ્ટ (ગર્ભાશયના મુખના કેન્સરની ટેસ્ટ) પણ જરૂરી છે.

#### કેમ્પ,

ભારતમાં ગર્ભાશયના મુખનું કેન્સર અને સ્તનનું કેન્સર સ્ત્રીઓમાં જોવા મળતા મુખ્ય કેન્સર છે. બંને કેન્સરમાં જો વહેલું નિદાન થાય તો સારવાર સરળ બની રહે અને ગુણવત્તાસભર લાંબુ જીવન જીવી શકાય. તે માટે નિયમિત પેપ ટેસ્ટ અને મેમોગ્રાફીની હિમાયત કરવામાં આવે છે. દર બે વર્ષે મેમોગ્રાફી કરાવવાથી સ્તન કેન્સર અટકાવી શકાય છે અને પેપ ટેસ્ટ કરાવવાથી ગર્ભાશયના મુખનું કેન્સર અટકાવી શકાય.

આ બંને ટેસ્ટ માટેનું રજિસ્ટ્રેશન માત્ર ને માત્ર સ્વામિવાત્સલ્યના દિવસે જ કરાવી શકાશે. બહેનો પોતાના અનુકૂળ દિવસે, એપોઇન્ટમેન્ટ લઈને ટેસ્ટ કરાવી શકશે.

### સ્થળ નીચે પ્રમાણે...

#### ટેસ્ટ કરાવવાના સ્થળ આ પ્રમાણે..

#### ૧. મેમોગ્રાફી (સ્તન કેન્સરનો ટેસ્ટ)

સ્થળ : સાયન્ટીફિક લેબ, સેન્ટર પોઇન્ટ કોર્નર, પંચવટી.

#### ૨. પેપ ટેસ્ટ (ગર્ભાશયના મુખના કેન્સરનો ટેસ્ટ)

સ્થળ : શ્રી કચ્છી જૈન ભવન, પાલડી.



- **કાર્યક્રમ** : મેમોગ્રાફી + ફી પેપ ટેસ્ટ (રજિસ્ટ્રેશન કેમ્પ)
- **તારીખ** : રવિવાર, તા. ૩-૮-૨૦૧૭ (સ્વામિવાત્સલ્ય)
- **સમય** : સવારે ૮ થી બપોરે ૧
- **સ્થળ** : ટાગોર હોલ, પાલડી, અમદાવાદ.
- **રજિસ્ટ્રેશન ફી** : ફક્ત રૂ. ૩૫૦/-

#### ● ખાસ નોંધ :

૧. આ ટેસ્ટ ૪૦ વર્ષથી ઉપરની દરેક બહેન માટે જરૂરી.
૨. બંને ટેસ્ટના સ્થળ અને સમય અલગ છે જેની ખાસ નોંધ લેવા વિનંતી.
૩. આ બંને ટેસ્ટનો ખર્ચ અન્યત્ર કરાવીએ તો લગભગ રૂ. ૨૦૦૦/- થી રૂ. ૨૫૦૦/-
૪. વધુ માહિતી રજિસ્ટ્રેશન વખતે મળી રહેશે.

**Prevention is better than Cure.**

### આગામી આકર્ષણ

#### ગર્ભવતી બહેનો માટે વિશેષ

ગર્ભવતી બહેનો માટે ખાસ ગર્ભસંસ્કાર એક્ષપર્ટ ડૉ. જોલી પરીખ દ્વારા સંચાલિત ગર્ભસંસ્કાર અંગેના કાર્યક્રમનું આયોજન કરવાનું સમિતિએ વિચારેલ છે.

પ.પૂ.મહારાજ શ્રી વિજય રાજહંસ સૂરીશ્વરજીની વિચારધારા મુજબ ગર્ભ સંસ્કારનું સિંચન ગર્ભવતી બહેનોમાં થવું જ જોઈએ જેથી તમે ઈચ્છો તેવા સંસ્કારવાળું તેજસ્વી બાળક જન્મી શકે અને એક સક્ષમ સમાજનું ઘડતર થઈ શકે.

આ વિચારધારાને ગર્ભવતી બહેનો સુધી પહોંચાડવા એમણે “સંસ્કાર શક્તિ ગર્ભ સંસ્કરણ” કેમ્પ શરૂ કર્યું અને એ મુજબ કોર્સનું આયોજન કરવામાં આવ્યું. જેનું સંચાલન ડૉ. જોલી પરીખ, છેલ્લા ૮ વર્ષથી સફળતાપૂર્વક કરી રહ્યા છે.

આ ગર્ભ સંસ્કારના કાર્યક્રમમાં ભાગ લેવા ઈચ્છુક બહેનોએ સ્વામિવાત્સલ્યના દિવસે તા. ૩-૮-૨૦૧૭ના રોજ નામ નોંધાવવાના રહેશે.

**ગર્ભ સંસ્કારના જ્ઞાન વિના સંતાનને જન્મ આપવાનો અધિકાર કોઈનેય નથી.**

### આગામી આકર્ષણ

ઘણી બહેનો પોતાના શોષ માટે અથવા અર્થોપાર્જન માટે કંઈક વ્યવસાયિક પ્રવૃત્તિ કરતી જ હોય છે. આવી બહેનોને પોતાની આવડત કે કળા બહાર લાવવા માટેનું શ્રેષ્ઠ માધ્યમ એટલે એક્ઝિબિશન.

જો તમે આવા કોઈ એક્ઝિબિશનમાં તમારી કળા / આવડત પ્રદર્શિત કરવા ઈચ્છતા હો તો તમારા નામ સ્વામિવાત્સલ્યના દિવસે નોંધાવવા વિનંતી.

સુલુ જવદીપ શાહ - કન્વીનર

**હિસતી નજરે....**

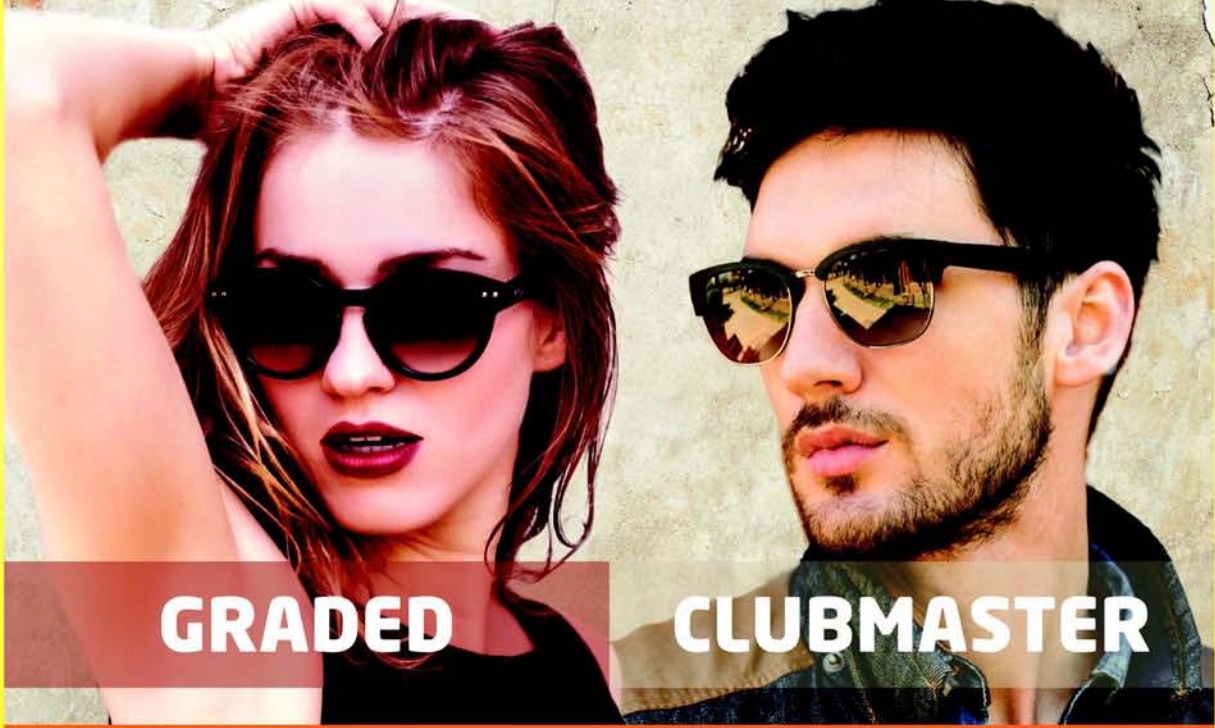
માસ જૂન-૨૦૧૭ દરમ્યાન શ્રી કચ્છી જૈન સેવા સમાજ - અમદાવાદની વિવિધ સેવાઓનો લાભ લેનાર વ્યક્તિઓ		
ક્રમ	સેવાઓ	લાભ લેનાર વ્યક્તિઓ
૧.	<b>માતૃશ્રી સાકરબેન રવજી મોરારજી લાલન (કોડાય - સુપ્રીમવાલા)</b> <b>શ્રી કચ્છી જૈન ભવન, પાલડી, અમદાવાદ .....</b> <b>(અ) શ્રી નવનીત મેડિકલ સેન્ટર તથા</b> <b>શ્રીમતી પ્રભાવતીબહેન કાંતિલાલ વેલજી સાવલા મેડિકલ ચેક-અપ સેન્ટર, પાલડી, અમદાવાદ.</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>● કુલ લાભ લેનાર વ્યક્તિઓ .....</li> <li>જેમાંથી -</li> <li>● શ્રી કચ્છી જૈન સેવા સમાજ - અમદાવાદની વ્યક્તિઓ ..... ૫૭૭</li> <li>● સાધુ-સાધ્વીજી મહારાજ સાહેબો ..... ૧૨૩</li> <li>● મોતિયા - આંખનાં ઓપરેશન (સાપ્તાહિક બે દિવસ) ..... ૧૦</li> <li>● સોનોગ્રાફી..... ૧૩૨૦</li> <li>● ટી.એમ.ટી. (માત્ર ડોક્ટર દ્વારા ભલામણથી) ..... ૨૮</li> <li>● બોડી ચેક-અપ ..... ૪૬૧</li> <li>● અન્ય ..... ૯,૮૭૧</li> </ul>	૧૨,૩૯૦
	<b>(બ) માતૃશ્રી કંકુબેન કાનજીભાઈ રવજી (નાની ખાખરવાલા) સેવા ભવન, પાલડી, અમદાવાદ</b> <b>કુલ લાભ લેનાર વ્યક્તિઓ ..... ૭૨૬</b> <b>શ્રી કચ્છી જૈન ભવન - પાલડીની કેન્ટીનમાં કુલ લાભ લેનાર વ્યક્તિઓ ..... ૨,૮૯૫</b>	
૨.	<b>જી.એમ.ડી.સી. પ્રાયોજિત શ્રી કચ્છી વિશ્રામ ગૃહ - શાહીબાગ, અમદાવાદ</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>● શ્રી કચ્છી વિશ્રામ ગૃહમાં લાભ લેનાર કુલ વ્યક્તિઓ ..... ૨,૬૫૮</li> <li>● કેન્ટીનમાં લાભ લેનાર કુલ વ્યક્તિઓ ..... ૫,૧૫૦</li> <li>● શ્રી જલારામ અન્નક્ષેત્રમાં લાભ લેનાર કુલ વ્યક્તિઓ ..... ૬૪૦</li> <li>● કચ્છ સંસ્કૃતિ મ્યુઝિયમની મુલાકાત લેનાર કુલ વ્યક્તિઓ ..... ૭૩૩</li> <li>● શ્રી ધીરજલાલ ટોકરશી કાપડિયા ડાયાલિસિસ સેન્ટરમાં લાભ લેનાર કુલ વ્યક્તિઓ ..... ૪૬૬</li> </ul>	૯,૬૪૭
૩.	<b>માતૃશ્રી કંકુબેન કાનજીભાઈ રવજી (નાની ખાખરવાલા) સેવા ભવન,</b> <b>ગીતા મંદિર, અમદાવાદ</b> <b>લાભ લેનાર કુલ વ્યક્તિઓ ..... ૩૫૬</b>	૩૫૬
	માસ જૂન-૨૦૧૭ દરમ્યાન વિવિધ પ્રકારની સેવાઓનો લાભ લેનાર કુલ વ્યક્તિ .....	૨૬,૦૧૪

**મેરેજ બ્યુરો**

શ્રી કચ્છી જૈન ભવન પર કોઈ પણ જ્ઞાતિના યુવક - યુવતી માટે મેરેજ બ્યુરો કાર્યરત છે. આપશ્રી આપનું નામ રજિસ્ટર કરાવીને મેર્યાંગ સંબંધી જરૂરી વિગતો મેળવી શકશો. રૂબરૂ મુલાકાત માટે દર શનિવારે બપોરે ૩.૦૦થી ૬.૦૦નો સમય નક્કી કરવામાં આવેલ છે. જરૂરિયાત અનુસાર આપશ્રી મેરેજ બ્યુરો સમિતિના કન્વીનર શ્રી હીરજી પાસુ શાહનો મોબાઈલ નંબર ૯૮૨૫૩ ૮૦૮૬૬ પર સંપર્ક સાધી શકશો.

*હીરજી પાસુ શાહ, કન્વીનર - મેરેજ બ્યુરો સમિતિ*  
 શ્રી કચ્છી જૈન સેવા સમાજ - અમદાવાદ

# સનગ્લાસ કલેક્શન 2016



## MORE STYLES



SPORT



WAYFARER



SHIELD



AVIATOR

Powered sunglasses in different styles also available.

**GANGAR  
EYENATION**  
INDIA'S LEADING EYEWEAR CHAIN

મુંબઈ | પુણે | નાશિક | ઔરંગાબાદ | સાંગલી | સોલાપુર | નાગપુર | કોલ્હાપુર | અમદાવાદ | આણંદ  
સુરત | નવસારી | વડોદરા | ગાંધીનગર | ગાંધીધામ | ભુજ | રાજકોટ | જામનગર | Infoline: 022-2419 5555



## Unique Features

- WIDE NETWORK TO OVER 400 LOCATIONS ACROSS INDIA
- BEST IN INDUSTRY INFRASTRUCTURE & IT SUPPORT
- RUNS ON PROVEN SYSTEMS & EFFICIENT OPERATIONS
- MOVING OVER 10 MILLION PARCELS, WEIGHING OVER 15 LAC TONS WORTH Rs. 35,000 Cr
- MODERN, GPS SUPPORTED FLEET OF MORE THAN 800 VEHICLES
- ETHICAL ORGANIZATION WITH CORE VALUES, VISION 2020, PURPOSE & QUALITY ASSURANCE
- TRUSTED BY OVER 1 MILLION SATISFIED CUSTOMERS FROM ACROSS SME, LARGE & MNC SECTORS
- WINNERS OF SEVERAL NATIONAL EXCELLENCE AWARDS

## Our Offerings

- END TO END MARINE TRANSIT INSURANCE COVER FOR ALL GOODS BOOKED THROUGH US
- SPEEDY CLAIM SETTLEMENT
- 24 X 7 CCTV SURVEILLANCE AT MAJOR HUBS & BRANCHES
- 100% COMPUTERIZED & DIGITAL ENVIRONMENT
- ISO 9000:2008 CERTIFIED COMPANY & FULLY COMPLIANCE DRIVEN
- DEDICATED KEY & CORPORATE ACCOUNTS MANAGEMENT
- SPECIALISTS IN SAFE, SPEEDY & COST FRIENDLY PARCEL MANAGEMENT AND CUSTOMIZED OFFERINGS
- NATIONAL AWARD WINNING CUSTOMER SERVICES TEAM
- TOTAL PEACE OF MIND

To know more about us, call us today

**CORPORATE OFFICE : V-Trans India Limited**, 6, Corporate Park, V. N. Purav Marg, Chembur, Mum - 400071  
Tel: + 91 25220423 – 26 | Toll Free: 1800 220 180 | Email: info@vtransgroup.com



Our other Divisions







Blazo Clothing Mfg. Co. Pvt. Ltd.  
310, Amit Industrial Estate, 61, Dr. S.S. Rao Road  
near Gandhi Hospital, Parel, Mumbai - 400012  
Tel: (022) 24124595, 24168645, 24115010, 24104290  
blazoorder@yahoo.co.in / www.blazoclothing.com



“Mangal Mandir” - “Regd. under Postal Registration No. GAMC-315/2015-2017 Valid upto 31st December, 2017  
issued by the SSPO’s Ahmedabad City Division, permitted to post at Ahmedabad PSO on 5th of Every Month.”

R.N.I. No. of RNP is 33266/1978 • Published on 1st of Every Month

સુપ્રસિદ્ધ કલાકારો દ્વારા અભિનીત સુપરહીટ નાટકો, ફિલ્મો,  
કોમેડી સીન, હાસ્ય-કલાકારોના જોકસ અને બીજું ઘણું બધું.

ગુજરાતી મનોરંજનનો ખજાનો

“Shemaroo Gujarati App”

**FREE**

ડાઉનલોડ કરવા માટે

આજે જ **9222231242** પર મિસડ કોલ આપો.



Also Available on



www.shemarooent.com

YouTube /shemaroogujarati

f /shemaroogujarati

t /shemarooguj

WhatsApp “GUJ” on +91 7710042999

મંગલ મંદિર • ઓગસ્ટ-૨૦૧૭ • ૮૦